

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

8470

LL

P7217D

François Titus Ménage
M. ACCII PLAUTI

AMPHITRUO ET AULULARIA.

EX EDITIONE J. F. GRONOVII.

ACCEDUNT NOTÆ ANGLICÆ.

CURA

C. K. DILLAWAY, A. M.

PHILADELPHIÆ:
PERKINS ET PURVES.
BOSTONIÆ: B. PERKINS.

1842.

Entered according to Act of Congress, in the year 1842,

BY PERKINS AND PURVES,

In the Clerk's Office of the District Court of the Eastern District
of Pennsylvania.

STEREOTYPED AT THE
BOSTON TYPE AND STEREOYPE FOUNDRY.

TO

G E O R G E B. E M E R S O N

THIS VOLUME

IS RESPECTFULLY INSCRIBED

BY HIS FRIEND,

THE EDITOR.

P R E F A C E .

A SELECTION from the best Latin Classics would be singularly incomplete if it did not contain some portion of the writings of Plautus. The comedies of this author abound in striking precepts of morality, in exemplifications of national manners and customs, and in allusions to every circumstance of life. A great variety is observed in his plots, and the rich vein of humor which distinguishes them has been imitated, but not exceeded, by subsequent dramatic compositions. The wit and diction are clearly Roman, and peculiar to the author; both have been admired by a Cicero and a Cæsar.

The text adopted in this edition is that of Gronovius, which is generally admitted to be the best. The notes have been prepared, as in the preceding volumes of the series, to throw light upon such passages in the text as require illustration. In many instances they are merely translations from various Latin commentaries upon the writings of Plautus, which have been published in Europe.

The editor again expresses his sense of the favor bestowed by the public on the results of his former labors, and respectfully solicits a continuance of it.

C. K. D.

7 TREMONT Row, BOSTON, }
October 1, 1842. }

M. ACCÎ PLAUTI

SARSINATIS UMBRI

A M P H I T R U O .

PERSONÆ.

SOSIA, *servus*.

JUPITER, *Deus*.

AMPHITRUO, *dux militaris*.

BLEPHARO, *arbiter*.

MERCURIUS, *prologus*.

ALCUMENA, *uxor Amphitruonis*.

THESSALA,
BROMIA, } *ancillæ*

M. ACCI PLAUTI

A M P H I T R U O

PROLOGUS.

MERCURIUS.

Ut vos in vostris voltis mercimoniis
Emundis, vendundisque me lætum lucris
Afficere, atque adjuvare in rebus omnibus:
Et ut res, rationesque vestrorum omnium
Bene expedire voltis, peregreque et domi,
Bonoque atque ampio auctare perpetuo lucro,
Quasque incepistis res, quasque inceptabitis:
Et uti bonis vos vostrosque omnis nuntiis
Me afficere voltis: ea afferam, ea ut nuntiem,
Quæ maxime in rem vostram communem sient: 10
(Nam vos quidem id jam scitis concessum et
datum
Mihi esse ab diis aliis, nuntiis præsim et lucro:)
Hæc ut me voltis approbare, annitier
Lucrum ut perenne vobis semper suppetat:

- 15 Ita huic facietis Fabulæ silentium,
 Itaque æqui et justi hic eritis omnes arbitri.
 Nunc cujus jussu venio, et quamobrem venerim,
 Dicam : simulque ipse eloquar nomen meum.
 Jovis jussu venio : nomen Mercurii est mihi.
- 20 Pater huc me misit ad vos oratum meus,
 Tametsi pro imperio, vobis quod dictum foret,
 Scibat facturos : quippe qui intellexerat
 Vereri vos se et metuere, ita ut æquum est,
 Jovem :
- Verum profecto hoc petere me precario
- 25 A vobis jussit leniter dictis bonis.
 Etenim ille, cujus huc jussu venio, Juppiter,
 Non minus quam vostrum quivis formidat malum :
 Humanâ matre natus, humano patre,
 Mirari non est æquum, sibi si prætimet.
- 30 Atque ego quoque etiam, qui Jovis sum filius,
 Contagione mei patris metuo malum.
 Propterea pace advenio, et pacem ad vos affero,
 Justam rem et facilem esse oratum a vobis volo :
 Nam juste ab justis justus sum orator datus.
- 35 Nam injusta ab justis impetrare non decet :
 Justa autem ab injustis petere, insipientia 'st :
 Quippe illi iniqui jus ignorant, neque tenent.
 Nunc jam huc animum omnes ea quæ loquar
 advortite.
- Debetis velle quæ velimus : meruimus
- 40 Et ego et pater de vobis et republicâ.

Nam quid ego memorem, ut alios in tragœdiis
 Vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,
 Mortem, Bellonam, commemorare quæ bona
 Vobis fecissent? quîs benefactis meus pater,
 Deorum regnator, architectus omnibus. 45

Sed mos nunquam illic fuit patri meo,
 Ut exprobraret quod bonis faceret boni.
 Gratum arbitratur esse id a vobis sibi,
 Meritoque vobis bona se facere quæ facit.
 Nunc quam rem oratum huc veni, primum pro-
 loquar: 50

Post argumentum hujus eloquar Tragœdiæ.
 Quid contraxistis frontem? quia Tragœdiam
 Dixi futuram hanc? Deus sum: commutavero
 Eandem hanc, si voltis: faciam, ex Tragœdiâ
 Comœdia ut sit, omnibus iisdem versibus. 55

Utrum sit, an non, voltis? sed ego stultior,
 Quasi nesciam vos velle, qui divus siem.
 Teneo quid animi yostri super hac re siet.
 Faciam ut commista sit Tragicocomœdia:
 Nam me perpetuo facere ut sit Comœdia, 60
 Reges quo veniant et Dî, non par arbitror.
 Quid igitur? quoniam hic servos quoque parteis
 habet,

Faciam, sit, proinde ut dixi, Tragicocomœdia.
 Nunc hoc me orare a vobis jussit Juppiter,
 Ut conquisitores singuli in subsellia 65

Eant per totam caveam, spectatoribus :
 Si cui fautores delegatos viderint,
 Ut his in caveâ pignus capiantur togæ.
 Sive qui ambîssent palmam histrionibus ;
 70 Seu cuiquam artifici, seu per scriptas literas,
 Sive qui ipsi ambißsent, seu per internuntium,
 Sive adeo ædiles perfidiose quoï duint,
 Sirempse legem jussit esse Juppiter ;
 Quasi magistratum sibi alterive ambiverit.
 75 Virtute, dixit, vos victores vivere,
 Non ambitione, neque perfidiâ. Quî minus
 Eadem histrioni sit lex, quæ summo viro ?
 Virtute ambire oportet, non favitoribus.
 Sat habet favitorum semper, qui recte facit :
 80 Si illis fides est, quibus est ea res in manu.
 Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
 Ut conquisitores fierent histrionibus,
 Qui sibi mandâssent, delegati ut plauderent ;
 Quive, quo placeret alter, fecissent, minus,
 85 Eis ornamenta et corium uti conciderent.
 Mirari nolim vos, quapropter Juppiter
 Nunc histriones curet. Ne miremini.
 Ipse hanc acturu'st Juppiter Comœdiam.
 Quid admirati estis ? quasi vero novum
 90 Nunc proferatur, Jovem facere histrioniam.
 Etiam histriones anno cum in proscenio hîc
 Jovem invocârunt, venit : auxilio eis fuit.

Præterea certo prodit in Tragœdiâ.

Hanc Fabulam, inquam, hic Juppiter hodie ipse
aget,

Et ego unâ cum illo. Nunc animum advortite, 95

Dum hujus argumentum eloquar Comœdiæ.

Hæc urbs est Thebæ : in illisce habitat ædibus

Amphitruo, natus Argis ex Argo patre,

Qui cum Alcumenâ est nupta, Electri filiâ.

Is nunc Amphitruo præfectu'st legionibus : 100

Nam cum Telebois bellum est Thebano poplo.

Is priusquam hinc abiit ipsemet in exercitum,
Gravidam Alcumenam uxorem fecit suam.

Nam ego vos novisse credo jam, ut sit pater
meus ;

Quam liber harum rerum multarum siet ; 105

Quantusque amator siet, quod complacitum est
semel.

Is amare occœpit Alcumenam clam virum,

Usuramque ejus corporis cepit sibi,

Et gravidam fecit is eam compressu suo.

Nunc, de Alcumenâ ut rem teneatis rectius, 110

Utrinque est grida, et ex viro, et ex summo
Jove.

Et meus pater nunc intus hic cum illâ cubat :

Et hæc ob eam rem nox est facta longior,

Dum ille, quâcum volt, voluptatem capit :

Sed ita assimulavit se quasi Amphitruo siet. 115

Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,

**Quod ego huc processi sic cum servili schemâ,
Veterem atque antiquam rem novam ad vos pro-
feram :**

Propterea ornatus in novum incessi modum.

120 Nam meus pater intus nunc est, eccum, Juppiter :

In Amphitruonis vortit sese imaginem,

Omnesque eum esse censem servi, qui vident :

Ita versipellem se facit, quando lubet.

Ego servi sumpsi Sosiæ mihi imaginem,

125 Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum :

Ut præservire amanti meo possem patri :

Atque ut ne, qui essem, familiares quærerent,

Versari crebro hîc cum viderent me domi.

**Nunc cum esse credent servum, et conservum
suum,**

**130 Haud quisquam quæreret qui siem, aut quid vene-
rim.**

Pater nunc intus suo animo morem gerit :

Cubat complexus, cuius cupiens maxume est.

Quæ illî ad legionem facta sunt, memorat pater

Meus Alcumenæ. At illa illum censem virum

**135 Suum esse, quæ cum mœcho est. Ibi nunc meus
pater**

Memorat, legiones hostium ut fugaverit :

Quo pacto sit donis donatus plurimis.

Ea dona, quæ illic Amphitruoni sunt data,

Abstulimus : facile meus pater quod volt facit.

140 Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu,

Et servus, cuius ego hanc fero imaginem.
 Nunc internōsse ut nos possitis facilius;
 Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas;
 Tum meo patri autem torulus inerit aureus
 Sub petaso: id signum Amphitruoni non erit. 145
 Ea signa nemo horum familiarium
 Videre poterit: verum vos videbitis.
 Sed Amphitruonis illic est servus Sosia,
 A portu illic nunc cum laternā advenit.
 Abigam jam ego illum advenientem ab ædibus. 150
 Adest: ferit. Operæ pretium hic spectantibus
 Jovem atque Mercurium facere histriioniam.

ACTUS I. SCENA I.

SOSIA. MERCURIUS.

So. Qui me alter est audacior homo? aut qui
 me confidentior?
 Juventutis mores qui sciam: qui hoc noctis solus
 ambulem?
 Quid faciam nunc, si Tresviri me in carcerem
 compegerint?
 Inde cras e promptuariâ cellâ depromar ad fla-
 grum?
 Nec caussam liceat dicere mihi, neque in hero
 quicquam auxilii siet?

Nec quisquam sit quin me omnes esse dignum
deputent: ita

Quasi incudem me miserum homines octo validi
cædant: ita

Peregre adveniens hospitio publicitus accipiar?

Hæc heri immodestia coegit, me qui hoc

10 Noctis a portu ingratis excitavit.

Nonne idem hoc luci me mittere potuit?

Opulento homini hoc servitus dura est?

Hoc magis miser est divitis servos:

Noctesque diesque assiduo satis superque est,

15 Quo facto, aut dicto adest opus, quietus ne sis.

Ipse dominus dives operis, et laboris expers,

Quodcunque homini accidit libère, posse retur:

Æquom esse putat: non reputat laboris quid sit:

Nec, æquom anne iniquom imperet, cogitabit.

20 Ergo, in servitute expetunt multa iniqua:

Habendum et ferendum hoc onus est cum labore.

Me. Satius est me queri illo modo servitutem,
hodie

Qui fuerim liber, eum nuuc potivit pater

Servitutis: hic, qui verna natus est, queritur.

25 Sum vero verna verbero. *So.* Numero mihi in
mentem fuit,

Dîs advenientem gratias pro meritis agere, atque
alloqui.

Næ illi, edepol, si merito meo referre studeant
gratias,

Aliquem hominem allegent, qui mī advenienti os
occillet probe :

Quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata ea
habui atque irrita.

Me. Facit ille, quod volgo haud solent, ut quid
se sit dignum sciat. 30

So. Quod nunquam opinatus fui, neque alius
quisquam civium

Sibi eventurum, id contigit, ut salvi potiremur
domum.

Victores victis hostibus legiones reveniunt do-
mum,

Duello extincto maxumo, atque internecatis hos-
tibus;

Qui multa Thebano populo acerba objecit funera, 35

Id vi et virtute militum victum atque expugnatum
oppidum est,

Imperio atque auspicio heri mei Amphitruonis
maxume.

Prædâ atque agro adorâque affecit populares suos,

Regique Thebano Creonti regnum stabilivit suum.

Me a portu præmisit domum, ut hæc nuntiem
uxori suæ : 40

Ut gesserit rempublicam duetu, imperio, auspicio
suo.

Ea nunc meditabor, quo modo illi dicam, quum
illô advenero.

Si dixero mendacium, solens meo more fecero.

Nam quom pugnabant maxume, ego fugiebam
maxume.

45 Verumtamen quasi affuerim simulabo atque audita
eloquar.

Sed quo modo et verbis quibus me deceat fabu-
larier,

Prius ipse mecum etiam volo h̄ic meditari. Sic
hoc proloquar :

Principio ut illo advenimus, ubi primum terram
tetigimus,

Continuo Amphitruo delegit viros primorum prin-
cipes :

50 Eos legat : Telebois jubet sententiam ut dicant
suam.

Si sine vi et sine bello velint raptata et raptore
tradere,

Si quæ asportâssent, redderent ; se exercitum
exemplō domum

Reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque
ocium

Dare illis. Sin aliter sient animati, neque dent
quæ petat,

55 Sese igitur summâ vi virisque eorum oppidum
expugnassere.

Hæc ubi Telebois ordine iterârunt quos præ-
fecerat

Amphitruo : magnanimi viri freti virtute, et viri-
bus

Superbi, nimis ferociter legatos nostros increpant.
Respondent, bello se et suos tutari posse: pro-
inde uti

Propere de finibus suis exercitus deducerent. 60

Hæc ubi legati pertulere, Amphitruo castris illico
Producit omnem exercitum: contra Teleboæ ex
oppido

Legiones educunt suas, nimis pulchris armis præ-
ditas.

Postquam utrinque exitum est maxumâ copiâ,

Dispertiti viri, dispertiti ordines: 65

Nos nostras more nostro et modo instruximus
legiones.

Item hostes contra legiones suas instruunt.

Deinde utriusque imperatores in medium exeunt

Extra turbam ordinum; colloquuntur. Simul

Convenit; victi utri sint eo prælio, 70

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Postquam id actu'est, tubæ utrinque canunt:
contra

Consonat terra: clamorem utrinque efferunt.

Imperator utrinque hinc et illinc Jovi

Vota suscipere, hortari exercitum: 75

Pro se quisque, id quod quisque potest et valet,
Edit; ferro ferit: tela frangunt: boat

Cœlum fremitu virûm: ex spiritu atque anhelitu

Nebula constat: cadunt volneris vi et virium.

Denique, ut voluimus, nostra superat manus: 80

Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt.
Vicimus vi feroceſ.

Sed fugam in ſe tamen nemo convertitur,
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.

85 Animam omittunt priusquam loco demigrent:
Quisque uti ſteret, jacet, obtinetque ordinem.
Hoc ubi Amphitruo herus conſpicatus eſt,
Ilico equites jubet dexterā inducere.

Equites parent citi: ab dexterā maxumo

90 Cum clamore involant, impetu alaci:
Fœdant et proterunt hostium copias jure injustas.
Me. Nunquam etiam quicquam adhuc verborum
est prolocutus perperam:
Namque ego fui illic in re præſenti, et meus,
quom pugnatum eſt, pater.

So. Perduelles penetrant ſe in fugam. Ibi nos-
tris animus additus eſt:

95 Vortentibus Telebois, telis complebantur corpora;
Ipsusque Amphitruo regem Pterelam suā obtrun-
cavit manu.

Hæc illic eſt pugnata pugna usque a mane ad
vesperum:

Hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die
impransus fui.

Sed prælium id tandem diremit nox interventu
ſuo.

100 Poſtridie in caſtra ex urbe ad nos veniunt flentes
principes:

Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum :

Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem et liberos,

In ditionem atque in arbitratum, cuncti, Thebano poplo.

Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,

Qui Pterela potitare rex solitus est. Hæc sic dicam heræ.

Nunc pergam heri imperium exequi, et me domum capessere.

Me. Atat! illic huc iturus est: ibo ego illi obviam.

Neque ego hunc hominem hodie ad ædîs has sinam unquam accedere :

Quando imago est hujus in me, certum est hominem eludere.

Et enimvero, quoniam formam cepi hujus in me, et statum,

Decet et facta moresque hujus habere me similes item.

Itaque me malum esse oportet, callidum, astutum admodum,

Atque hunc, telo suo sibi, malitiâ a foribus pellere.

Sed quid illuc est? Cœlum aspectat: observabo quam rem agat.

115 *So.* Certe edepol scio, si aliud quicquam est
quod credam, aut certo sciam,

Credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse
ebrium.

Nam neque se Septentriones quoquam in cœlo
commovent,

Neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta
est semel.

Nec Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ
occidunt.

120 Ita statim stant signa: neque nox quoquam con-
cedit die.

Me. Perge, nox, ut occœpisti! gere patri morem
meo:

Optumo optume optumam operam das: datam
pulchre locas.

So. Neque ego hac nocte longiorem me vidisse
censeo:

Nisi item unam, verberatus quam pependi per-
petem.

125 Eam quoque edepol etiam multo hæc vicit longi-
tudine.

Credo edepol equidem dormire Solem; atque
appotum probe.

Mira sunt, nisi invitavit sese in cœnâ pluscu-
lum.

Me. Ain' vero, verbero? deos esse tui similes
putas?

Ego pol te istis tuis pro dictis et malefactis,
furcifer,

Accipiam; modo sis veni huc: invenies infortu-
nium.

* * * * *

So. Ibo, ut, herus quod imperavit, Alcumenæ
nuntiem.

135

Sed quis hic est homo? quem ante ædeis video
hoc noctis? non placet.

Me. Nullus est hoc meticulosus æque. *So.*
Quem? in mentem venit,

Illic homo hoc denuo volt pallium detexere.

Me. Timet homo: deludam ego illum. *So.*
Perii! dentes pruriunt.

Certe advenientem me hic hospitio pugnæ accep-
turus est.

140

Credo misericors est: nunc propterea quod me
meus herus

Fecit ut vigilarem, hic pugnis faciet hodie ut
dormiam.

Oppido interii. Obsecro hercle quantus et quam
validus est!

Me. Clare advorsum fabulabor. Hic auscultet
quæ loquar.

Igitur magis modum in majorem in sese concipiet
metum.

145

Agite, pugni. Jam diu'st, quod ventri victum
non datis:

Jam pridem videtur factum, heri quod homines
quatuor

In soporem collocastis nudos. *So.* Formido male
Ne ego h̄ic nomen meum commutem, et Quintus
fiam e Sosiā.

150 Quatuor viros sopori se deditse hic autumat;
Metuo ne numerum augeam illum. *Me.* Hem!
nunc jam ergo: sic colo.

So. Cingitur, certe expedit se. *Me.* Non feret
quin vapulet.

So. Quis homo? *Me.* Quisquis homo huc pro-
fecto venerit, pugnos edet.

So. Apage, non placet me hoc noctis esse: cœ-
navi modo:

155 Proin tu istam cœnam largire, si sapis, esurien-
tibus.

Me. Haud malum huic est pondus pugno. *So.*
Perii! pugnos ponderat.

Me. Quid si ego illum tractim tangam ut dor-
miant? *So.* Servaveris:

Nam continuas has tr̄is noctes pervigilavi. *Me.*
Pessum est

Facinus: nequiter ferire malam male discit ma-
nus.

160 Aliā formā oportet esse quem tu pugno legeris.

So. Illic homo me interpolabit, meumque os fin-
get denuo.

Me. Exossatum os esse oportet, quem probe percusseris.

So. Mirum ni hic me quasi murænam exossare cogitat.

Ultro istunc qui exossat homines. Perii! si me aspexerit.

Me. Olet homo quidam malo suo. *So.* Hei!
numnam ego obolui? 165

Me. Atque haud longe abesse oportet: verum longe hinc absuit.

So. Illic homo supersticiosus est. *Me.* Gestiunt pugni mihi.

So. Si in me exerciturus, quæso in parietem ut primum domes.

Me. Vox mihi ad aures advolavit. *So.* Næ ego homo infelix fui,

Qui non alas intervelli: volucrem vocem gestito. 170

Me. Illic homo a me sibi malam rem arcessit jumento suo.

So. Non equidem ullum habeo jumentum. *Me.* Onerandus est pugnis probe.

So. Lassus sum hercle e navi, ut vectus huc sum: etiam nunc nauseo.

Vix incedo inanis; ne ire posse cum onere existumes.

Me. Certe enim hic nescio quis loquitur. *So.* Salvos sum, non me videt. 175

Nescio quem loqui autumat: mihi certo nomen
Sosia est.

Me. Hinc enim mihi dextera vox auris, ut vide-
tur, verberat.

So. Metuo vocis ne vice hodie hic vapulem, quæ
hunc verberat.

Me. Optume eccum incedit ad me. *So.* Timeo:
totus torpeo.

180 Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, si quis
roget:

Neque miser me commovere possum præ formi-
dine.

Ilicet, mandata heri perierunt, unâ et Sosia.

Verum certu'st confidenter hominem contra col-
loqui,

Igitur qui possim videri huic fortis, a me ut ab-
stineat manum.

185 *Me.* Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu
conclusum geris?

So. Quid id exquiris tu, qui pugnis os exossas
hominibus?

Me. Servos esne, an liber? *So.* Utcunque ani-
mo collibitum est meo.

Me. Ain' vero? *So.* Aio enim vero. *Me.* Ver-
bero. *So.* Mentiris nunc [jam].

Me. At jam faciam ut verum dicas dicere. *So.*
Quid eo est opus?

Me. Possum scire quo profectus, quojus sis, aut
quid veneris? 190

So. Huc eo: heri mei sum servos. Nunquid
nunc es certior?

Me. Ego tibi istam hodie scelestam comprimam
linguam. *So.* Haud potes:
Bene pudiceque asservatur. *Me.* Pergin' argu-
tarier?

Quid apud hasce ædîs negotii est tibi? *So.* Immo
quid tibi'st?

Me. Rex Creo vigiles nocturnos singulos semper
locat. 195

So. Bene facit: quia nos eramus peregre, tu-
tatu'est domum:

At nunc abi sane, advenisse familiares dicio.

Me. Nescio quam tu familiaris sis: nisi actutum
hinc abis,

Familiaris accipiere faxo haud familiariter.

So. Hic, inquam, habito ego, atque horunc ser-
vos sum. *Me.* At sciu' quomodo? 200

Faciam ego hodie te superbum, nisi hinc abis.

So. Quonam modo?

Me. Auferere, non abibis, si ego fustem sump-
sero.

So. Quin me esse hujus familiæ familiarem præ-
dico.

Me. Videsis, quam mox vapulare vis, nisi actu-
tum hinc abis!

205 *So.* Tun' domo prohibere peregre me advenientem postulas?

Me. Hæc cīne tua domu'st? *So.* Ita, inquam.

Me. Quis herus est igitur tibi!

So. Amphitruo, qui nunc præfectu'st Thebanis legionibus;

Quicūm nupta est Alcumena. *Me.* Quid ais?
quod nomen tibi est?

So. Sosiam vocant Thebani, Davo prognatum patre.

210 *Me.* Næ tu istic hodie malo tuo compositis mendaciis

Advenisti, audaciæ columen, consutis dolis.

So. Immo equidem tunicis consutis huc advenio,
non dolis.

Me. At mentiris etiam: certo pedibus, non tunicis venis.

So. Ita profecto. *Me.* Nunc profecto vapula ob
mendacium. *uon be 175e*

215 *So.* Non edepol volo profecto. *Me.* At pol profecto ingratis.

Hoc quidem profecto certu'st, non est arbitriarium.

So. Tuam fidem obsecro! *Me.* Tun'te audes
Sosiam esse dicere,

Qui ego sum? *So.* Perii! *Me.* Parum etiam,
præut futurum est, prædicas.

*Quo*jus nunc es? *So.* Tuus: nam pugnis usu
fecisti tuum.

Pro fidi Thebani cives! *Me.* Etiam clamas,
carnufex? 220

Eloquere, quid venisti? *So.* Ut esset quem tu
pugnis cæderes.

Me. Cujus es? *So.* Amphitruonis, inquam, So-
sia. *Me.* Ergo istoc magis,

Quia vaniloquus, vapulabis: ego sum, non tu,
Sosia.

So. Ita dii faciant, ut tu potius sis, atque ego te
ut verberem.

Me. Etiam muttis? *So.* Jam tacebo. *Me.* Quis
tibi heru'st? *So.* Quem tu voles. 225

Me. Quid igitur? quî nunc vocare? *So.* Nemo;
nisi quem jusserris.

Me. Amphitruonis te esse aiebas Sosiam. *So.*
Peccaveram:

Nam Amphitruonis socium næ me esse volui
dicere.

Me. Sciebam equidem nullum esse nobis, nisi
me, servom Sosiam.

Fugit te ratio. *So.* O utinam istuc pugni fecis-
sent tui! 230

Me. Ego sum Sosia ille, quem tu dudum esse
aiebas mihi.

So. Obsecro per pacem liceat te alloqui, ut ne
vapulem.

Me. Immo induciæ parumper fiant, si quid vis
loqui.

So. Non loquar nisi pace factâ, quando pugnis plus vales.

235 *Me.* Dicito, si quid vis, non nocebo. *So.* Tuæ fidei credo? *Me.* Meæ.

So. Quid, si falles? *Me.* Tum Mercurius Sosiae iratus siet.

So. Animum advorte: nunc licet mihi libere quidvis loqui.

Amphitruonis ego sum servos Sosia. *Me.* Etiam denuo?

So. Pacem feci, fœdus feci, vera dico. *Me.* Vapula. *You* *be flogged!*

240 *So.* Ut lubet, quod tibi lubet fac, quoniam pugnis plus vales.

Verum, ut ut es facturus, hoc quidem hercle haud reticebo tamen.

Me. Tu me vivus hodie nunquam facies, quin sim Sosia.

So. Certe edepol, tu me alienabis nunquam, quin noster siem,

Nec nobis præter med alius quisquam est servos Sosia,

245 Qui cum Amphitruone hinc unâ ieram in exercitum.

Me. Hic homo sanus non est. *So.* Quod mihi prædictas vitium, id tibi est.

Quid, malum! non sum ego servos Amphitruonis Sosia?

Nonne hiac noctu nostra navis huc ex portu
Persico

Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus
misit meus?

Nonne ego nunc hic sto ante ædîs nostras? non
mihi est laterna in manu?

Non loquor? non vigilo? non hic homo modo
me pugnis contudit?

Fecit hercle; nam etiam misero nunc malæ do-
lent.

Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in
nostram domum?

Me. Quid, domum vostram? *So.* Ita enimvero.

Me. Quin quæ dixisti modo,

Omnia ementitus. Evidem Sosia Amphitruonis
sum.

Nam noctu hac soluta est navis nostra e portu
Persico:

Et ubi Pterela rex regnavit, oppidum expugnavi-
mus;

Et legiones Teleboarum vi pugnando cepimus.

Et ipsus Amphitruo obtruncavit regem Pterelam
in prælio.

So. Egomet mihi non credo, quum illæc autu-
mare illum audio.

Hic quidem certe, quæ illic sunt res gestæ, me-
morat memoriter.

250

255

260

Sed quid ais, quid Amphitruoni a Telebois datum est?

Me. Pterela rex qui potitare solitus est, patera aurea.

So. Elocutus est. Ubi patera nunc est? *Me.* In cistulâ

265 Amphitruonis obsignata signo est. *So.* Signi dic quid est?

Me. Cum quadrigis Sol exoriens. Quid me captas, carnufex?

So. Argumentis vincit: aliud nomen quærendu' est mihi.

Nescio unde hæc hic spectavit. Jam ego hunc decipiam probe:

Nam quod egomet solus feci, nec quisquam aliis affuit

270 In tabernaculo, id quidem hodie nunquam poterit dicere.

Si tu Sosia es, legiones quom pugnabant maxume, Quid in tabernaculo fecisti? victus sum, si dixeris.

Me. Cadus erat vini: inde implevi hirneam. *So.* Ingressu'st viam.

Me. Eam ego, ut matre fuerat natum, vini eduxi meri.

275 *So.* Mira sunt, nisi latuit intus illic in illac hirneâ.

Factum est illud, ut ego illic vini hirneam ebibemeri.

Me. Quid nunc? vincon' argumentis, te non esse Sosiam?

So. Tu negas med esse? *Me.* Quid ego niminem, qui egomet siem?

So. Per Jovem juro med esse: neque me falsum dicere.

Me. At ego per Mercurium juro, tibi Jovem non credere:

Nam injurato scio plus credet mihi, quam jurato tibi.

So. Quis ego sum saltem, si non sum Sosia? te interrogo.

Me. Ubi ego Sosia nolim esse, tu esto sane Sosia.

Nunc quando ego sum, vapulabis ni hinc abis, ignobilis.

So. Certe edepol, quom illum contemplo, et formam cognosco meam,

Quemadmodum ego sum (sæpe in speculum inspexi) nimis simil' est miei.

Itidem habet petasum, ac vestitum: tam consimil' est atque ego.

Sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasum, vel labra, Malæ, mentum, barba, collum: totus! quid verbis opu'st?

290 Si tergum cicaticosum, nihil hoc simili est similis.

Sed quom cogito, equidem certo idem sum qui semper fui.

Novi herum: novi ædîs nostras. Sane sapio et sentio.

Non ego illi obtempero quod loquitur; pultabo foris.

Me. Quo agis te? *So.* Domum. *Me.* Quadrigas si nunc inscendas Jovis,

295 Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.

So. Nonne heræ meæ nunciare, quod herus meus jussit, licet?

Me. Tuæ si quid vis nunciare: hanc nostram adire non sinam.

Nam si me irritassis, hodie lumbifragium hinc auferes.

So. Abeo potius: Dî immortales, obsecro vostram fidem!

300 Ubi ego perii? ubi immutatus sum? ubi ego formam perdidi?

An egomet me illic reliqui, si forte oblitus fui?

Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, possidet.

Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

Ibo ad portum, atque hæc uti sunt facta, hero
dicam meo.

Nisi etiam is quoque me ignorabit; quod ille
faciat Juppiter. 305

Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

SCENA II.

MERCURIUS.

BENE prospereque hoc hodie operis processit
mihi.

Amovi a foribus maxumam molestiam,

Patri ut liceret tuto illam amplexarier.

Jam ille illuc ad herum whom Amphitruonem
advenerit,

Narrabit servom hinc sese a foribus Sosiam

5

Amovisse. Ille adeo illum mentiri sibi

Credet: neque credet huc profectum, ut jusserat.

Erroris ambo ego illos et dementiæ

Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam.

Adeo usque satietatem dum capiet pater

10

Illius quam amat. Igitur demum omnes scient,

Quæ facta. Denique Alcumenanam Juppiter

Rediget antiquam in concordiam conjugis.

Nam Amphitruo actutum uxori turbas conciet,

15 Atque insimulabit eam probri. Tum meus pater
Eam seditionem in tranquillum conferet.
Nunc de Alcumenâ, dudum quod dixi minus,
Hodie illa pariet filios geminos duos :
Alter decumo post mense nascetur puer
20 Quam seminatus ; alter mense septumo.
Eorum Amphitruonis alter est, alter Jovis.
Verum minori puero major est pater,
Minor majori. Jamne hoc scitis quid siet ?
Sed Alcumenæ hujus honoris gratiâ,
25 Pater curavit uno ut fœtu fieret ;
Uno ut labore absolvat ærumnas duas,
Et ne in suspicione ponatur stupri,
Et clandestina ut celetur suspicio.
Quanquam, ut jam dudum dixi, resciscet tamen
30 Amphitruo rem omnem. Quid igitur ? nemo id
probro
Profecto ducet Alcumenæ. Nam deum
Non par videtur facere, delictum suum
Suamque culpam expetere in mortalem ut sinat.
Orationem comprimam : crepuit foris.
35 Amphitruo subditivus, eccum, exit foras,
Cum Alcumenâ uxore usurariâ.

SCENA III.

JUPITER. ALCUMENA. MERCURIUS.

Ju. BENE vale, Alcumena: cura rem communem, quod facis.

Atque imperce, quæso: menses jam tibi esse actos vides.

Mihi necesse est ire hinc: verum quod erit natum, tollito.

Al. Quid istud est, mi vir, negotii, quod tu tam subito domo

Abeas? *Ju.* Edepol, haud quod tui me, neque domi, distædeat: 5

Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum,

Citius, quod non facto 'st usus, fit, quam quod facto 'st opus.

Me. Nimis hic scitus est sycophanta, qui quidem meus sit pater.

Observatote, quam blande mulieri palpabitur.

Al. Ecastor, re exerior, quanti facias uxorem tuam. 10

Ju. Satin' habes, si foeminarum nulla 'st quam æque diligam?

Me. Edepol, næ illa si istis rebus te sciat operam dare,

Ego faxim te Amphitruonem esse malis, quam
Jovem.

Al. Experiri istuc mavellem me, quam mihi me-
morarier.

15 Prius abis quam lectûs, ubi cubuisti, concaluit
locus.

Here venisti mediâ nocte, nunc abis : hoccine
placet ?

Me. Accedam, atque hanc appellabo, et suppara-
sitabor patri.

Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego
uxorem suam

Sic effictim amare, proinde ut hic te effictim
deperit.

20 *Ju.* Carnufex, non ego te novi ? abin' e conspectu
meo.

Quid tibi hanc curatio est rem, verbero, aut mut-
titio ?

Quoi ego Jain hoc scipione. *Al.* Ah ! noli.
Ju. Muttito modo.

Me. Nequiter pene expedivit prima parasitatio.

Ju. Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mihi
irasci decet.

25 Clanculum abii a legione : operam hanc surripui
tibi :

Ex me primo prima scires, rem ut gessissem pub-
licam.

Ea tibi omnia enarravi. Nisi te amarem pluri-
mum,

Non facerem. *Me.* Facitne ut dixi? timidam
palpo percutit.

Ju. Nunc, ne legio persentiscat, clam illuc rede-
endum est mihi;

Ne me uxorem prævortisse dicant præ republîcâ. 30

Al. Lacruinantem ex abitu concinnas tu tuam
uxorem. *Ju.* Tace.

Ne corrumpe oculos; redibo actutum. *Al.* Id
actutum diu 'st.

Ju. Non ego te hîc lubens relinqu, neque abeo
abs te. *Al.* Sentio,

Nam quâ nocte ad me venisti, eâdem abis. *Ju.*
Cur me tenes?

Tempu'st: exire ex urbe, priusquam luciscat,
volo. 35

Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mî illic ob
virtutem data 'st.

Pterela rex quî potitavit, quem ego meâ occidi
manu,

Alcumena, tibi condono. *Al.* Facis ut alias res
soles.

Ecastor condignum donum, quali'st qui donum
dedit.

Me. Immo sic condignum donum, quali' est cui
dono datu'st. 40

Ju. Pergin' autem? nonne ego possum, furcifer,
te perdere?

Al. Noli amabo, Amphitruo, irasci Sosiæ caussâ
meâ.

Ju. Faciam ita ut vis. *Me.* Ex amore hic ad-
modum quam sœvus est?

Ju. Nunquid vis? *Al.* Ut quom absim, me
ames, me tuam absentem tamen.

45 *Me.* Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam. *Ju.*
Abi præ, Sosia:

Jam ego sequar. Nunquid vis? *Al.* Etiam:
ut actutum advenias. *Ju.* Licet.

Prius tuâ opinione hîc adero: bonum animum
habe.

Nunc te, nox, quæ me mansisti, mitto, ut cedas
die.

Ut mortalis inluciscas luce clarâ et candidâ.

50 Atque quanto nox fuisti longior hac proxumâ,
Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut æque dis-
paret,

Et dies e nocte accedat. Ibo, et Mercurium
subsequar.

ACTUS II. SCENA I.

AMPHITRUE. SOSIA.

Am. AGE i tu secundum. *So.* Sequor, subsequor te.

Am. Scelestissimum te arbitror. *So.* Nam quamobrem?

Am. Quia id quod neque est, neque fuit, neque futurum est,

Mihi prædicas. *So.* Eccere, jam tuatim

Facis, ut tuis nulla apud te sit fides.

5

Am. Quid est? quo modo? jam quidem hercle ego tibi istam

Scelestam, scelus, linguam abscindam. *So.* Tuus sum:

Proinde ut commodum est et lubet, quidque facias:

Tamen, quin loquar hæc uti facta sunt hîc,

Nunquam ullo modo me potes detergere.

10

Am. Scelestissime, audes mihi prædicare id, Domi te esse nunc, qui hic ades? *So.* Vera dico.

Am. Malum! quod tibi dii dabunt, atque ego hodie dabo.

So. Istuc tibi est in manu: nam tuus sum.

Am. Tun' me, verbero, audes herum ludificari?

15

Tun' id dicere audes? quod nemo unquam homo
antehac

Vidit, nec potest fieri, tempore uno,
Homo idem duobus locis ut simul sit?

So. Profecto, ut loquar, ita res est. *Am.* Juppi-
ter te perdat.

20 *So.* Quid mali sum, here, tuâ ex re promeritus?

Am. Rogasne, improbe, etiam, qui ludos facis
me?

So. Merito maledicas mihi, si id ita factum est.
Verum haud mentior, resque uti facta, dico.

Am. Homo hic ebrius est, ut opinor. *So.* Utinam ita essem!

25 *Am.* Optas quæ facta. *So.* Egone? *Am.* Tu
istic. Ubi bibisti?

So. Nusquam equidem bibi. *Am.* Quid hoc sit
hominis!

So. Equidem decies dixi:

Domi ego sum, inquam;
Ecquid audis? et apud te assum Sosia idem.

30 Satin' hoc plane,
Satin' diserte, here, nunc videor tibi locutus
Esse? *Am.* Vah! apage te a me. *So.* Quid
est negotii?

Am. Pestis te tenet. *So.* Nam cur istuc dicis?
Equidem valeo, et salvos sum recte, Amphitruo.

35 *Am.* At te ego faciam hodie, proinde ac meri-
tus es,

Ut minus valeas, et miser sis,
 Salvos domum si rediero. Jam
 Sequere sis, herum qui ludificas dictis deliranti-
 bus:

Qui quoniam herus quod imperavit, neglexisti
 persequi,

Nunc venis etiam ultro irrisum dominum. Quæ
 neque fieri

Possunt, neque fando unquam accepit quisquam,
 profers carnufex.

Quojud ego hodie in tergo faxo ista expetant
 mendacia.

So. Amphitruo, miserrima istæc miseria est ser-
 vo bono,

Apud herum qui vera loquitur, si id vi verum
 vincitur.

Am. Quo id, malum, pacto potest, nam mecum
 argumentis puta,

Fieri? nunc uti tu hîc sis et domi: id dici volo.

So. Sum profecto et hîc et illic. Hoc cuvis mi-
 rari licet.

Neque tibi istuc mirum magis videtur, quam
 mihi.

Am. Quo modo? *So.* Nihilo, inquam, mirum
 magis tibi istuc quam mihi.

Neque, ita me dii ament, credebam primo mihi-
 met Sosiae,

Donec Sosia, ille egomet, fecit sibi uti crederem.

Ordine omne uti quidque actum est, dum apud
hostes sedimus,

Edissertavit : tum formam unâ abstulit cum
nomine ;

Neque lac lacti magis est simile, quam ille ego
similis est mei.

55 Nam ut dudum ante lucem a portu me præmisisti domum.

Am. Quid igitur ? *So.* Prius multo ante aedîs
stabam quam illo adveneram.

Am. Quas, malum, nugas ! satin' tu sanus es ?
So. Sic sum, ut vides.

Am. Huic homini nescio quid est mali malâ
objectum manu,

Postquam a me abiit. *So.* Fateor : nam sum
obtusus pugnis pessume.

60 *Am.* Quis te verberavit ? *So.* Egomet memet,
qui nunc sum domi.

Am. Cave quicquam, nisi quod rogabo te, mihi
responderis.

Omnium primum iste qui sit Sosia, hoc dici
volo.

So. Tuus est servus. *Am.* Mihi quidem uno
te plus etiam est quam volo :

Neque postquam sum natus, habui nisi te servum
Sosiam.

65 *So.* At ego nunc, Amphitruo, dico ; Sosiam ser-
vum tuum

Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut
offendas domi,

Davo prognatum; patre eodem quo ego sum:
formâ, ætate item

Quâ ego sum. Quid opu'st verbis? geminus
Sosia hic factu'st tibi.

Am. Nimia memoras mira. Sed vidistin' uxo-
rem meam?

So. Quin introire in ædîs nunquam licitum est.

Am. Quis te prohibuit?

70

So. Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me
contudit.

Am. Quis istic Sosia est? *So.* Ego, inquam.
Quoties dicendum est tibi?

Am. Sed quid ais? num obdormivisti dudum?
So. Nusquam gentium.

Am. Ibi forte istum si vidisses quendam in som-
nis Sosiam.

So. Non soleo ego somniculose heri imperia
persequi.

75

Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans
fabulor,

Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnis
contudit.

Am. Quis homo? *So.* Sosia, inquam, ego ille.
Quæso, nonne intelligis?

Am. Qui, malum, intelligere quisquam potis est?
Ita nugas blatis.

80 *So.* Verum actutum nosces. *Am.* Quem? *So.*
Illum nosces, servum Sosiam.

Am. Sequere hac igitur me: nam mihi istuc pri-
mum exquisito est opus.

Sed vide ex navi efferantur quae jam imperavi
omnia.

So. Et memor sum, et diligens, ut quae imperes
compareant.

Non ego cum vino simitu ebibi imperium tuum.

85 *Am.* Utinam Di faxint, infecta dicta re eveniant
tua?

SCENA II.

ALCUMENA. AMPHITRUO. SOSIA. THESSALA.

Al. SATIN' parva res est voluptatum in vita,
Atque in aetate agunda.

Præquam quod molestum est. Ita cuique com-
paratum

Est in aetate hominum;

5 Ita Dis placitum, voluptatem ut mæror comes
consequatur:

Quin incommodi plus malique illico assit, boni
si obtigit quid.

Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de
me scio, cui voluptas

Parumper data 'st: dum viri mei mihi potestas
videndi fuit

Noctem unam modo: atque is repente abiit a me
hinc ante lucem.

Sola hīc mihi nunc videor, quia ille hīc abest,
quem ego amo præter omnes. 10

Plus ægri ex abitu viri, quam ex adventu volupta-
tis cepi.

Sed hoc me beat saltem, quod perduelles vicit,
et domum

Laudis compos revenit: id solatio est. Absit;
dummodo

Laude partā domum recipiat se: feram et per-
feram usque

Abitum ejus animo forti atque obfirmato: id
modo si mercedis 15

Datur mihi, ut meus victor vir belli clueat. Satis
Mihi esse ducam. Virtus præmium est optimum.

Virtus omnibus rebus anteit profecto.

Libertas, salus, vita, res, parentes,

Patria et prognati tutantur, servantur: 20

Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona,
quem penes est virtus.

Am. Edepol me uxori exoptatum credo adventu-
rum domum,

Quæ me amat: quam contra amo: præsertim re
gestā bene,

Victis hostibus, quos nemo posse superari ratu'st:

25 Eos auspicio meo atque ductu primo cœtu vici-mus:

Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.

So. Quid me non rere expectatum amicæ ventu-rum meæ?

Al. Meus vir hic quidem est. *Am.* Sequere hac tu me. *Al.* Nam quid ille revortitur, Qui dudum properare sese ajebat? an ille me tentat sciens?

30 Atque si id volt experiri, suum abitum ut deside-rem,

Ecastor med haud invita se domum recipit suam.

So. Amphitruo, redire ad navem meliu'st nos. *Am.* Quâ gratiâ?

So. Quia domi datus nemo est prandium ad-venientibus.

Am. Quî tibi istuc in mentem venit? *So.* Quia enim sero advenimus.

* * * * *

Am. Amphitruo uxorem salutat lætus speratam suam,

45 Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dijudicat,

Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam.

Valuistin' usque? expectatusne advenio? *So.* Haud vidi magis

Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam,
quam canem.

Am. Et cum te gravidam, et cum pulchre plenam
aspicio, gaudeo.

Al. Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratiâ 50
Sic salutas? atque appellas quasi dudum non
videris,

Quasique nunc primum recipias te domum huc
ex hostibus,

Atque me nunc proinde appellas, quasi multo
post videris?

Am. Immo equidem te, nisi nunc hodie, nusquam
vidi gentium.

Al. Cur negas? *Am.* Quia vera didici dicere.

Al. Haud æquum facit,

55

Qui quod didicit, id dediscit. An periclitamini
Quid animi habeam? sed quid huc vos reverti-
mini tam cito?

An te auspicium commoratum est? an tempestas
continet?

Quî non abiisti ad legiones, ita uti dudum dixe-
ras?

Am. Dudum! quam dudum istuc factum est?

Al. Tentas; jam dudum, pridem, modo. 60

Am. Quî istuc potis est fieri, quæso, ut dicis,
jamdudum, modo?

Al. Quid enim censes? te ut deludam contra
lusorem meum,

Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris?

Am. Hæc quidem deliramenta loquitur. **So.** Paulisper mane,

65 **Dum edormiscat unum somnum.** **Am.** Quæ ne vigilans somniat.

Al. Evidem ecastor vigilo, et vigilans id quod factum est fabulor.

Nam dudum ante lucem et istunc et te vidi.

Am. Quo in loco?

Al. Hic, in ædibus, ubi tu habitas. **Am.** Nunquam factum est. **So.** Non taces?

Quid si e portu navis huc nos dormientis detulit?

70 **Am.** Etiam tu quoque assentaris huic? **So.** Quid vis fieri?

Non tu scis, Bacchæ bacchanti si velis advorsarier,

Ex insanâ insaniorem facies, feriet sæpius:

Si obsequare, unâ resolvias plagâ. **Am.** At polquin certa res

Hanc est objurgare, quæ me hodie advenientem domum

75 Noluerit salutare. **So.** Irritabis crabrones. **Am.** Tace.

Alcumena, unum rogare te volo. **Al.** Quid vis rogare? roga.

Am. Num tibi aut stultitia accessit, aut superat superbia?

Al. Quî istuc in mente est tibi, mi vir, perconta-
rier?

Am. Quia salutare advenientem me solebas anti-
dhac.

Appellare itidem ut pudicæ suos viros, quæ sunt,
solent. 80

Eo more expertem te factam adveniens offendit
domi.

Al. Ecastor equidem te certo heri advenientem
illico

Et salutavi, et valuisseusne usque, exquisivi simul,
Mi vir: et manum prehendi et osculum tetuli
tibi.

So. Tun' heri hunc salutavisti? *Al.* Et te quo-
que etiani, Sosia. 85

So. Amphitruo, speravi ego istam tibi parituram
filium:

Verum non est puero gravida. *Am.* Quid igitur?
So. Insaniâ.

Al. Equidem sana sum, et deos quæso, ut salva
pariam filium.

Verum tu magnum malum habebis, si hic suum
officium facit:

Oli istuc omen, ominator, capies quod te con-
decet. 90

So. Enimvero prægnanti oportet et malum et
malum dari,

Ut, quod obrodat, sit, animo si male esse occœperit.

Am. Tu me heri hîc vidisti? *Al.* Ego, inquam, si vis decies dicere.

Am. In somnis fortasse. *Al.* Immo vigilans vigilantem. *Am.* Væ misero mihi!

95 *So.* Quid tibi est? *Am.* Delirat uxor. *So.* Atrâ bili percita est.

Nulla res tam delirantîs homines concinnat cito.

Am. Ubi primum tibi sensisti, mulier, implicis- cier?

Al. Evidem ecastor sana et salva sum. *Am.* Cur igitur prædicas

Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus?

100 Ibi cœnavi, atque ibi quievi in navi noctem per- petem.

Neque meum pedem huc intuli etiam in ædîs, ut cum exercitu

Hinc profectus sum ad Teleboas hostîs, eosque ut vicimus.

Al. Immo mecum cœnavisti, et mecum cubuisti.

Am. Quid id est?

Al. Vera dico. *Am.* Non quidem hercle de hac re, de aliis nescio.

105 *Al.* Primulo diluculo abivisti ad legiones. *Am.* Quomodo?

So. Recte dicit: ut commeminit, somnium narrat tibi.

Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigali Jovi

Aut molâ salsâ hodie, aut thure comprecatam oportuit.

Al. Væ capiti tuo! *So.* Tua istuc refert, si curaveris.

Al. Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo? 110

Am. Tace tu. Tu dic, egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?

Al. Quis igitur nisi vos narravit mihi, illî ut fuerit prælium?

Am. An etiam id tu scis? *Al.* Quippe quæ ex te audivi: ut urbem maxumam

Expugnavisses; regemque Pterelam tute occideris.

Am. Egone istuc dixi? *Al.* Tute istic, etiam astante hoc Sosia. 115

Am. Audivistin' tu me narrare hoc hodie? *So.* Ubi ego audiverim?

Am. Hanc roga. *So.* Me quidem præsente nunquam factum est, quod sciam.

Am. Mirum quin te advorsus dicat. *Am.* Sosia, age; me huc aspice.

So. Specto. *Am.* Vera volo loqui te: nolo assentari mihi.

120 Audivistin' tu hodie me illi dicere ea, quæ illa autumat?

So. Quæso, edepol, num tu quoque etiam insanis, cum id me interrogas?

Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul.

Am. Quin nunc, mulier, audin' illum? *Al.* Ego vero; ac falsum dicere.

Am. Neque tu illi, neque mī viro ipsi credis?

Al. Eo fit, quia mihi

125 Plurimum credo, et scio ista hæc facta proinde ut proloquor.

Am. Tun' me heri advenisse dicis? *Al.* Tun' te abîsse hodie hinc negas?

Am. Nego enimvero, et me advenire nunc primum aio ad te domum.

Al. Obsecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi

Dedisse dono hodie, quâ te illic donatum esse dixeras?

130 *Am.* Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui,

Itaque nunc sum, ut eâ te paterâ donem. Sed quis istuc tibi

Dixit? *Al.* Ego quidem ex te audivi, et ex tuâ accepi manu

Pateram. *Am.* Mane, mane obsecro te: nimis demiror, Sosia,

Quî illæc illic me donatum esse aureâ paterâ
sciat,

Nisi tu dudum hanc convenisti, et narravisti hæc
omnia. 135

So. Neque edepol ego dixi, neque istam vidi,
nisi tecum simul.

Am. Quid hoc sit hominis! **Al.** Vin' proferri
pateram? **Am.** Proferri volo.

Al. Fiat. Tu, Thessala, intus pateram proferto
foras,

Quâ hodie meus vir donavit me. **Am.** Secede
huc tu, Sosia.

Enimvero illud præter alia mira miror maxume, 140
Si hæc habet pateram illam. **So.** An etiam id
credis, quæ in hac cistellulâ

Tuo signo obsignata fertur? **Am.** Salvum sig-
num est? **So.** Inspice.

Am. Recte, ita est ut obsignavi. **So.** Quæso
quin tu istanc jubes

Pro cerritâ circumferri? **Am.** Edepol quin facto
est opus.

Nam hæc quidem edepol larvarum plena est.
Al. Quid verbis opu' est? 145

Hem tibi pateram: eccam. **Am.** Cedo mihi.
Al. Age, aspice huc sis nunc jam,

Tu, qui, quæ facta, inficiare: quem ego jam hic
convincam palam.

Estne hæc patera, quâ donatus illi? *Am.* Summe Juppiter,

Quid ego video! hæc ea est profecto patera.
Perii! Sosia.

150 *So.* Aut pol hæc præstigiatrix mulier multo maxuma est,

Aut pateram hîc inesse oportet. *Am.* Agedum,
eam solve cistulam.

So. Quid ego istam exolvam? obsignata 'st recte:
res gesta est bene.

Tu peperisti Amphitruonem, ego alium peperi
Sosiam:

Nunc si pateram patera peperit, omnes congemi-
navimus.

155 *Am.* Certum est aperire, atque inspicere. *So.*
Vide sis signi quid siet:

Ne posterius in me culpam conferas. *Am.* Aperi
modo:

Nam hæc quidem nos delirantes facere dictis
postulat.

Al. Unde hæc igitur est, nisi abs te, quæ mihi
dono data est?

Am. Opus mî est istuc exquisito. *So.* Juppiter,
pro Juppiter!

160 *Am.* Quid tibi est? *So.* Hîc patera nulla in
cistula 'st. *Am.* Quid ego audio?

So. Id quod verum est. *Am.* At cum cruciatu
jam, ni apparet, tuo.

Al. Hæc quidem apparet. *Am.* Quis igitur tibi dedit? *Al.* Qui me rogat.

So. Me captas, quia tute ab navi clanculum huc aliâ viâ

Præcurristi: atque hinc pateram tute exemisti,
atque eam

Huic dedisti, posthac rursus obsignâsti clanculum. 165

Am. Hei mihi! jam tu quoque hujus adjuvas insaniam:

Ain' heri nos advenisse huc? *Al.* Aio, adveniensque illico

Me salutavisti, et ego te, et osculum tetuli tibi.

Am. Jam illud non placet principium de osculo.
Pergam exequi.

Al. Lavisti. *Am.* Quid, postquam lavi? *Al.* Accubuisti. *So.* Euge! optime. 170

Nunc exquire. *Am.* Ne interPELLA; perge porro dicere.

Al. Cœna apposita est: cœnavisti mecum: ego accubui simul.

Am. In eodem lecto? *Al.* In eodem. *So.* Hei!
non placet convivium.

Am. Sine modo argumenta dicat. Quid, postquam cœnavimus?

Al. Te dormitare aiebas. Mensa ablata est, cùbitum hinc abiimus. 175

Am. Ubi tu cubuisti? *Al.* In eodem lecto tecum unâ in cubiculo.

Am. Perdidisti! *So.* Quid tibi est? *Am.* Hæc
me modo ad mortem dedit.

Al. Quid jam, amabo? *Am.* Ne me appella.

So. Quid tibi est? *Am.* Perii miser!

Quia pudicitiæ hujus vitium me hic absente est
additum.

180 *Al.* Obsecro, ecastor, cur istuc, mi vir, ex te
audio?

Am. Vir ego tuus sim? ne me appella falso
nomine.

So. Hæret hæc res: si quidem hæc jam mulier
facta 'st ex viro.

Al. Quid ego feci, qua istæc propter dicta dicantur
mihi?

Am. Tute edictas facta tua, ex me quæris quid
deliqueris?

185 *Al.* Quid ego tibi deliqui, si cui nupta sum, tecum
fui?

Am. Tun' mecum fueris? quid illac impudente
audacius?

Saltem tute, si pudoris egeas, sumas mutuum.

Al. Istuc facinus, quod tu insimulas, nostro
generi non decet.

Tu si me impudicitiæ captas, non potes capere.

190 *Am.* Proh dī immortales! cognoscin' tu me saltem,
Sosia?

So. Propemodum. *Am.* Cœnavin' ego heri in
navi in portu Persico?

Al. Mihi quoque assunt testes, qui illud quod ego dicam assentiant.

Am. *Qui? testes?* *Al.* *Testes.* *Am.* *Quid testiculare?* *Al.* *Enim uno sat est,*
Nec nobis præsente aliquis nisi servos Sosia af-
fuit.

So. Nescio quid istuc negotii dicam, nisi quispi-
 am est

Amphitruo aliis, qui forte te hîc absente tamen
 Tuam rem curet, teque absente, hîc munus funga-
 tur tuum.

Namque de illo subditivo Sosia mirum nimis est.
 Certe de istoc Amphitruone jam alterum mirum
 est magis.

Nescio quis præstigiator hanc frustratur mul-
 erem.

Al. Per supremi regis regnum juro, et matrem
 familias,

Junonem, quam me vereri et metuere est par-
 maxume,

Ut mî, extra unum te, mortalis neino corpus
 corpore

Contigit, quo me impudicam faceret. *Am.* Vera
 isthæc velim.

Al. Vera dico, sed nequicquam: quoniam non
 vis credere.

Am. Mulier es, audacter juras. *Al.* Quæ non
 deliquit, decet

Audacem esse, confidenter pro se et proterve loqui.

Am. Satis audacter. *Al.* Ut pudicam decet.

Am. Tu verbis probas.

Al. Non ego illam mihi dotem duco esse, quædos dicitur:

210 Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatum cupidinem,

Deûm metum, parentum amorem, et cognatûm concordiam:

Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, proxim probis.

So. Næ ista, edepol, si hæc vera loquitur, ex amussim est optuma.

Am. Delenitus sum profecto ita, ut me qui sim nesciam.

215 *So.* Amphitruo es profecto: cave sis ne tu te usu perdis:

Ita nunc homines immutantur, postquam peregre advenimus.

Am. Mulier, istam rem inquisitam certum est non amittere.

Al. Edepol me libente facies. *Am.* Quid ais? responde mihi.

Quid si adduco tuum cognatum huc a navi Nau-

220 Qui mecum unâ vectus est unâ navi: atque is si denegat

Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri ?

Nunquid causam dicis, quin te hoc multem matrimonio ?

Al. Si deliqui, nulla causa est. *Am.* Convenit.
Tu, Sosia,

Duc hos intro. Ego huc ab navi mecum adducam Naucratem.

So. Nunc quidem præter nos nemo est : dic mihi verum serio,

225

Ecquis alius Sosia intu'st, qui mei similis siet ?

Al. Abin' hinc a me dignus domino servus. *So.*
Abeo, si jubes.

Al. Nimis ecastor facinus mirum est, qui illi collibitum siet

Meo viro, sic me insimulare falsum facinus tam malum.

Quicquid est, jam ex Naucrate cognato id cognoscam meo.

230

ACTUS III. SCENA I.

JUPITER.

Ego sum ille Amphitruo, cui est servus Sosia,
Idem Mercurius qui fit, quando commodum 'st.
In superiore qui habito cœnaculo :

Qui interdum fio Juppiter, quando lubet.

5 **Huc autem quom extemplo adventum apporto,
illico**

Amphitruo fio, et vestitum immuto meum.

Nunc huc honoris vestri venio gratiâ,

Ne hanc inchoatam transigam Comœdiam;

Simul Alcumenæ, quam vir insontem probri

10 **Amphitruo accusat, veni, ut auxilium feram ;
Nam mea sit culpa, quod egomet contraxerim,
Si id Alcumenæ innocentí expetat.**

**Nunc Amphitruonem memet, ut occœpi semel,
Esse assimulabo, atque in horum familiam**

15 **Frustrationem hodie injiciam maxumam.
Post igitur demum faciam res fiat palam,
Atque Alcumenæ in tempore auxilium feram,
Faciamque ut uno fœtu, et quod gravida est viro,
Et me quod gravida 'st, pariat sine doloribus.**

20 **Mercurium jussi me continuo consequi,
Si quid vellem imperare. Nunc hanc alloquar.**

SCENA II.

ALCUMENA. JUPITER.

**Al. DURARE nequeo in ædibus : ita, me probri,
Stupri, dedecoris a viro argutam meo !
Ea quæ sunt facta, infecta refert, ac clamitat.**

Quæ neque sunt facta, neque ego in me admisi,
arguit:

Atque id me susque deque habituram putat. 5

Non edepol faciam: neque me perpetiar probri
Falso insimulatam: quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi ille, atque adjuret insuper,
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.

Ju. Faciendum est mihi illud, fieri quod illæc
postulat, 10

Si me illam amantem ad sese studeam recipere:
Quando ego quod feci, factum id Amphitruoni
obfuit,

Atque ille dudum meus amor negotium
Insonti exhibuit: nunc autem insonti mihi
Illiusr ira in hanc et maledicta expetent. 15

Al. Et, eccum, video, qui me miseram arguit
Stupri, dedecoris. *Ju.* Te volo, uxor, colloqui.
Quo te avortisti? *Al.* Ita ingenium meum est:
Inimicos semper osa sum obtuerier.

Ju. Heja autem inimicos! *Al.* Sic est, vera
prædico: 20

Nisi etiam hoc falso dici insimulaturus es.

Ju. Nimis verecunda es. *Al.* Potin' es ut absti-
neas manū?

Nam certo si sis sanus, aut sapias satis,
Quam tu impudicam esse arbitrare et prædictes,
Cum eā tu sermonem nec joco, nec serio 25
Tibi habeas, nisi sis stultior stultissimo.

Ju. Si dixi, nihilo magis es, neque esse arbitror;
Et id huc reverti, uti me purgarem tibi.

Nam nunquam quicquam meo animo fuit ægrius,
30 Quam postquam audivi, te esse iratam mihi.

Cur dixisti? inquies. Ego expediam tibi.

Non edepol quo te esse impudicam crederem:

Verum pericitatus animum sum tuum,

Quid faceres, et quo pacto id ferre induceres.

35 Evidem joco illa dixeram dudum tibi,

Ridiculi causâ: vel hunc rogato Sosiam.

Al. Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,

Testem quem dudum te adducturum dixeras

Te huc non venisse? *Ju.* Si quid dictum est
per jocum,

40 Non æquum est id te serio prævortier.

Al. Ego illud scio quam doluerit cordi meo.

Ju. Per dexteram tuam te, Alcumena, oro, obsecro,

Da mihi hanc veniam: ignosce; irata ne sies.

Al. Ego istæc feci verba virtute irrita:

45 Nunc quando factis me impudicis abstines,

Ab impudicis dictis avorti volo

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

Juben' mî ire comites? *Ju.* Sanan' es? *Al.* Si
non jubes,

Ibo egomet, comitem Pudicitiam duxero.

50 *Ju.* Mane, arbitratu tuo jusjurandum dabo:

Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.

Id ego si fallo, tum te, summe Juppiter,

Quæso, Amphitruoni ut semper iratus sies.

Al. Ah! propitius sit potius. *Ju.* Confide fore.

Nam iusjurandum verum te advorsum dedi. 55

Jam nunc irata non es? *Al.* Non sum. *Ju.*

Bene facis.

Nam in hominum ætate multa eveniunt hujusmodi:

Capiunt voluptates: capiunt rursum miserias.

Iræ interveniunt, redeunt rursum in gratiam.

Verum iræ si quæ forte eveniunt hujusmodi, 60

Inter eos rursum si reventum in gratiam est,

Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.

Al. Primum cavisse oportuit ne dices,

Verum eadem si isdem purgas, mihi patiunda sunt.

Ju. Jube vero vasa pura adornari mihi,

65

Ut, quæ apud legionem vota vovi, si domum

Redissem salvus, ea ego exsolvam omnia.

Al. Ego istuc curabo. *Ju.* Evocate hic Sosiam:

Gubernatorem qui in meâ navi fuit

Blepharonem arcessat, qui nobiscum prandeat. 70

Is adeo impransus ludificabitur:

Quom ego Amphitruonem collo hinc obstricto traham.

Al. Mirum quid solus secum secreto ille agat!

Atque aperiuntur ædes. Exit Sosia.

SCENA III.

SOSIA. JUPITER. ALCUMENA.

So. AMPHITRUO, assum: si quid opus est, impera: imperium exequar.

Ju. Optume advenis. *So.* Jam pax est inter vos duos?

Nam quia vos tranquillos video, gaudeo et volupe est mihi,

Atque ita servom par videtur frugi sese instituere:
5 Proinde heri ut sint, ipse item sit: voltum e voltu comparet:

Tristis sit, si heri sint tristes: hilarus sit, si gaudeant.

Sed age, responde: jam vos redistis in concordiam?

Ju. Derides, qui scis hæc jam dudum me dixisse per jocum.

So. An id joco dixisti? equidem serio ac vero ratus.

10 *Ju.* Habui expurgationem; facta pax est. *So.* Optume est.

Ju. Ego rem divinam intus faciam, vota quæ sunt. *So.* Censeo.

Ju. Tu gubernatorem a navi huc evoca verbis meis

Blepharonem, ut re divinâ factâ mecum prandeat.

So. Jam hîc ero, quum illic censebis esse me.

Ju. Actutum huc redi.

Al. Nunquid vis quin abeam jam intro, ut apparetur quibus opus? 15

Ju. I sane, et quantum potest parata fac sint omnia.

Al. Quin venis, quando vis, intro: faxo haud quicquam sit moræ.

Ju. Recte loquere, et proinde diligentem ut uxorem decet.

Jam hi ambo et servos et hera frustra sunt duo,

Qui me Amphitruonem rentur esse: errant probe. 20

Nunc tu divine fac huc assis Sosia.

Audis quæ dico, tametsi præsens non ades:

Fac Amphitruonem advenientem ab ædibus

Ut abigas quovis pacto, fac commentus sies.

Volo deludi illum, dum cum hac usurariâ 25

Uxore nunc mihi morigero, hæc curata sint,

Fac sis: proinde adeo, ut me velle intellegis:

Atque ut ministres mihi, cum mihi sacrificem.

SCENA IV.

MERCURIUS.

CONCEDITE atque abscedite, omnes de viâ decedite;

Nec quisquam tam audax fuat homo, qui obviam obsistat mihi.

Nam' mihi quidem, hercle, quî minus liceat deo minitarier

Populo, nî decadat mihi, quam servulo in Comœdiis?

5 Ille navem salvam nunciat, aut irati adventum senis:

Ego sum Jovi dicto audiens, ejus jussu nunc huc me affero.

Quamobrem mî magis par est viâ decidere, et concedere.

Pater vocat me, eum sequor, ejus dicto imperio sum audiens:

Ut filium bonum patri esse oportet, itidem ego sum patri.

10 Amanti supparasitor, hortor, asto, admoneo, gaudeo.

Si quid patri volupe 'st, voluptas ea mihi multo maxuma 'st.

Amat? sapit: recte facit, animo quando obsequitur suo:

Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.

Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater;
faxo probe.

Jam hic deludetur, spectatores, vobis spectantibus.

15

Capiam coronam mihi in caput; assimulabo me esse ebrium:

Atque illuc sursum escendero: inde optume cispellam virum.

De supero, quum huc accesserit, faciam ut sit madidus sobrius.

Deinde illi actutum sufferet suus servos pœnas
Sosia:

Eum fecisse ille hodie arguet, quæ ego fecero
hîc. Quid id mea?

20

Meo me æquum est morigerum patri, ejus studio
servire addecet.

Sed eccum Amphitruonem; advenit: jam ille
hic deludetur probe,

Siquidem vos voltis auscultando operam dare.

Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet.

Dein sursum ascendam in tectum, ut illum hinc
prohibeam.

25

ACTUS IV. SCENA I.

AMPHITRUO.

NAUCRATEM quem convenire volui, in navi non
erat:

Neque domi, neque in urbe invenio quemquam,
qui illum viderit.

Nam omnis plateas perreptavi, gymnasia et myro-
polia:

Apud emporium, atque in macello, in palæstrâ
atque in foro:

5 In medicinis, in tonstrinis, apud omnîs ædîs sa-
cras.

Sum defessus quæritando, nusquam invenio Nau-
cratem.

Nunc domum ibo, atque ex uxore hanc rem per-
gam exquirere,

Quis fuerit, quem propter corpus suum stupri
compleverit.

Nam me, quam illam quæstionem inquisitam ho-
die amittere,

10 Mortuum satius est. Sed ædîs occluserunt. Eu-
gepæ!

Pariter hoc fit, atque ut alia facta sunt. Feriam
foris.

Aperite hoc. Heus, ecquis hic est? Ecquis hoc
aperit ostium?

SCENA II.

MERCURIUS. AMPHITRUO.

Me. Quis ad foris est? *Am.* Ego sum. *Me.*
Quid, ego sum? *Am.* Ita loquor. *Me.*
Tibi Juppiter

Dique omnes irati certo sunt, qui sic frangas
fores.

Am. Quo modo? *Me.* Eo modo, ut profecto
vivas ætatem miser.

Am. Sosia. *Me.* Ita sum Sosia, nisi me esse
oblitum existimas.

Quid nunc vis? *Am.* Sceleste, at etiam quid
velim, id tu me rogas? 5

Me. Ita rogo. Pene effregisti, fatue, foribus
cardines.

An foris censebas nobis publicitus præberier?

Quid me aspectas, stolido? quid nunc vis tibi?
aut quis tu es, homo?

Am. Verbero, etiam quis ego sim me rogitas?
ulmorum acheruns?

Quem pol ego hodie ob isthæc dicta faciam fer-
ventem flagris. 10

Me. Prodigum te fuisse oportet olim in adolescētiā.

Am. Quidum? *Me.* Quia senectā ætate a me mendicas malum.

Am. Cum cruciatu tuo isthæc hodie, verna, verba funditas.

Me. Sacrifico ego tibi. *Am.* Qui? *Me.* Quia enim te macto infortunio.

SUPPOSITA.

Am. *Tun' me mactes, carnufex? nisi formam dii hodie meam perduint,*
Faxo ut bubulis coriis onustus sis, Saturni hostia.

Ita ego te certo cruce et cruciatu mactabo. Exi foras,

Mastigia. *Me.* *Larva umbratilis, tu me minis territas?*

5 Nisi hinc actutum fugias: si denuo pultaveris:
Si minusculo digito increpucrint fores, hac tegulâ
Tuum deminnam caput, ut cum dentibus linguam excrees.

Am. *Tun', furcifer, meis me procul prohibessis ædibus?*

Tun' meas pulsare foreis? hasce illico toto demolar cardine.

Me. *Pergin'?* Am. *Pergo.* Me. *Accipe.* Am.
Scelestē, in herum? si te hodie apprehen-
dero,

10

Ad id redigam miseriarum, ut semper sis miser.

Me. *Bacchanal te exercuisse oportuit, senex.* Am.
Quī dum?

Me. *Quando tu me tuum servom censes.* Am.
Quid? censeo?

Me. *Malum tibi: præter Amphitruonem, herum*
novi neminem.

Am. *Num formam perdidī? mirum quin me nōrit*
Sosia.

15

Scrutabor: eho dic mihi, quis videor? num satis
Amphitruo?

Me. *Amphitruo! sanusne es? nonne tibi præ-*
dictum, senex,

Bacchanal te exercuisse, quom qui sis, alium
rogites?

Abscede, moneo: molestus ne sies, dum Amphitruo
Cum uxore, modo ex hostibus adveniens, voluptatem
capit.

20

Am. *Quā uxore?* Me. *Alcumenā.* Am. *Quis*
homo? Me. *Quotiens vis dictum?* Am-
phitruo,

Herus meus. Molestus ne sies. Am. *Quīcum*
cubat?

Me. *Vide ne infortunium quæras, qui me sic ludic-*
fices?

* * * * *

Am. *Sosia.* Me. *Quid, malum, Sosia?* Am.
Non me novisti, verbero?

Me. *Novi te hominem molestum, qui ne emas litigium.* Am. *Adhuc*

30 *Amplius: nonne ego herus sum tuus Amphitruo?*
Me. *Tu Bacchus es,*

Haud Amphitruo. Quoties tibi dictum vis? num denuo?

Meus Amphitruo uno cubiculo Alcmenam complexu tenet.

Si pergas, eum hic sistam, neque sine tuo magno malo.

Am. *Cupio accersi. Utinam ne pro benefactis hodie patriam,*

35 *Ædeis, uxorem, familiam cum formâ unâ perduam!*

Me. *Accersam equidem: sed de foribus tu intereasis vide.*

†*Credo jam quæ volebat sacrificia ad epulum conduxit.†*

Si molestus sis, evades nunquam, quin te sacrificem.

AMPHITRUO. BLEPHARO. SOSIA.

Am. *Dī vostram fidem! quæ intemperiæ nostram agunt familiam! quæ mira*

*Video, postquam advenio peregre! nam veru' est,
quod olim est auditum*

*Fabularier, mutatos Atticos in Arcadiâ homines,
Et sœvas belluas mansitâsse, nec unquam denuo
parentibus*

*Cognitos. Bl. Quid illuc Sosia? magna sunt,
quæ mira prædictas.*

*Ain' tu alterum te reperisse domi consimilem So-
siam?*

*So. Aio. Sed heus tu, quom ego Sosiam, Am-
phitruonem Amphitruo, quid scis an*

*Tu forte alium Blepharonem parias? ô Dî fa-
ciant, ut tu quoque*

*Concitus pugnis, et illisis dentibus, id impransus
creduas.*

*Nam ego, ille alter Sosia, qui illic sum, me malis
mulcavit modis.*

*Bl. Mira profecto. Sed gradus condecet gran-
dire: nam ut video,*

*Expectat Amphitruo, et vacuus mihi venter crepi-
tat. Am. Et quid aliena*

*Fabulor? in nostro olim Thebano genere plus-
quam mira memorant,*

*Martigenam ille aggressus belluam magnus Euro-
pæ quæstor, anguineo*

*Repente hosteis peperit seminio: et pugnatâ illac
pugnâ*

5

10

15

*Frater trudebat fratrem hastâ et galeâ : et nos-
træ auctorem gentis*

*Cum Veneris filiâ angueis repsisse tellus Epi-
rotica*

*Vidit. De summo summus Juppiter sic statuit,
sic fatum habet.*

*Optumi omnes nostrates, pro claris factis, diris
aguntur malis.*

20 *Fata istæc me premunt, pertolerarem vim tantam,
cladesque*

*Exanclarem impatibiles. So. Blepharo. Bl.
Quid est? So. Nescio quid mali sus-
picor.*

*Bl. Quid? So. Videsis, herus salutator oppes-
sulatas ante foreis graditur.*

*Bl. Nihil est, famem exspectat obambulans. So.
Curiose quidem : foreis enim*

*Clausit, ne prævorteretur foras. Bl. Oggannis.
So. Nec gannio, nec latro.*

25 *Si me audias, observes nescio quid secum solus,
puto,*

*Rationes colligit: quid memoret, hinc excipiam,
ne propera.*

*Am. Ut metuo, ne victis hostibus dî partam ex-
pungant gloriam.*

*Totam miris modis nostram video turbatam fami-
liam.*

*Tum vero uxor vitio, stupro, dedecore me plena
enicat.*

*Sed de paterā miru'st : erat tamen signum obsig-
natum probe.* 30

*Quid enim ? pugnas pugnatas prolocuta, et Pte-
relam oppugnatum,*

*Nostris occisum manibus fortiter. Atat ! novi
jam ludum :*

*Id Sosiæ factu'st operā, qui me hodie quoque præ-
sentem ausit*

*Indigne prævortier. So. De me locutus, ct quæ
velim minus.*

*Hominem ne congregiamur, quæso, priusquam
stomachum detexerit.* 35

*Bl. Ut lubet. Am. Si illum datur hodie masti-
giam apprekkendere, ostendam quid sit*

*Herum fallere, minis ct dolis incessere. So. Au-
din' tu illum ? Bl. Audio.*

*So. Illæc machina meas onerat scapulas. Com-
pellamus sis hominem.*

*Scin' quid vulgo dici solet ? Bl. Quid dicturus
sis, nescio :*

*Quid tibi patiundum, fere hariolor. So. Vetu'st
adagium, Fames et mora* 40

*Bilem in nasum conciunt. Bl. Verum quidem e
loco compellamus*

*Alacre. Amphitruo. Am. Blepharonem audio :
mirum quid ad me veniat.*

Opportune tamen se offert, ut uxoris facta convincam turpia.

Quid huc ad me Blepharo? Bl. Oblitus tam cito, quam diluculo

45 *Misisti ad navim Sosiam, ut hodie tecum convivarem?*

Am. Nusquam factum gentium. Sed ubi illic scelestus? Bl. Quis? Am. Sosia.

Bl. Eccum illum. Am. Ubi? Bl. Ante oculos. Non vides? Bl. Vix video præ irâ, adeo me istic

Hodic delirum fecit. Ne te sacruficem, nunquam evades.

Sine me, Blepharo. Bl. Ausculta, precor. Am. Dic, ausculo. Tu vapula.

50 *So. Quâ de re? num satis temporî? non ociosus quivi, si me*

Dædaleis tulisse remigiis. Bl. Abstine, queso; non potuimus

Nostros grandius grandire gradus. Am. Sive grallatorius, sive

Testudineus fuerit, certum 'st mihi hunc scelestum perdere:

En tectum! en tegulas! en obductas fores! cn ludificatum herum!

55 *En verborum scelus! Bl. Quid mali fecit tibi?*
Am. Rogas? ex illo

Tecto exclusum foribus, me deturbavit ædibus.

So. *Egone?*

Am. *Tu. Quid minitabas te facturum, si istas pepulissem fores?*

Negas, sceleste? So. Quin negem? en testis ampliter, quiccum venio:

Missus sedulo, ut ad te vocatum ducerem. Am. Quis te misit,

Furcifer? So. Qui me rogat. Am. Quando gentium? So. Dudum, jam pridem, modo, 60

Ubi cum uxore domi redisti in gratiam. Am. Bacchus te irritassit.

So. *Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererem.*

Tu purgari jusseras

Vasa, ut rem divinam faceres: et hunc me aceer- situm mittis,

Ut tecum prandeat. Am. Blepharo, dispeream, si aut intus adhuc fui,

Aut si hunc miserim. Dic, ubi me liquisti? So. Domi eum Alcumenâ conjuge. 65

Ego a te abiens portum vorsus volito, hunc tuis verbis voco.

Venimus, nec te nisi nunc video postea. Am.

Scelestum caput; cum uxore?

Nunquam abis, quin vapules. So. Blepharo. Bl. Amphitruo, mitte hunc meâ gratiâ,

Et me audias. Am. En mitto, quid vis loquere. Bl. Istic jam dudum mihi

70 *Maxuma memoravit mira: præstigiator forte aut
veneficus*

*Hanc excantat tibi familiam. Inquire aliunde,
vide quid siet.*

*Nec ante hunc excruciatum miserum facias, quam
rem intellegas.*

Am. *Recte mones: eamus, te advorsum uxori
etiam advocatum volo.*

JUPITER. AMPHITRUO. SOSIA. BLEPHARO.

Ju. *Quis tam vasto impete has foreis toto convol-
sit cardine?*

*Quis ante ædeis tantas tamdiu turbas concitat?
quem si comperero,*

*Telebois sacrificabo manibus. Nihil est, ut dici
solet,*

*Quod hodie bene succedat mihi. Deserui Ble-
pharonem, et Sosiam,*

5 *Ut cognatum Naucratem convenirem: hunc non
reperi, et illos perdidii.*

*Sed eos video: ibo advorsum, ut si quid habent,
scisciter. So. Blepharo, illic qui*

*Ex ædibus, herus est, hic vero veneficus. Bl. Proh
Juppiter,*

*Quid intucor? hic non est, sed ille Amphitruo.
Istic si fuat,*

Illum sane non esse oportuit, nisi quidem sit geminus.

Ju. *Eecum cum Blepharone Sosiam. Compellabo hos prius. Sosia,* 10

Tandem ad nos? esurio. So. Dixin' tibi hunc beneficum?

Am. *Immo ego hunc, Thebani cives, qui domi uxorem meam*

Impudicitia impedit, per quem teneo thesaurum stupri.

So. *Here, si tu nunc esuris, ego satur pugnis ad te volito.*

Am. *Pergin', mastigia? So. Abi ad Acheruntem, benefice. Am. Men' beneficum?* 15

Vapula. Ju. *Quæ, hospes, intemperiæ, ut tu meum verberes? Am. Tuum? Ju. Meum.*

Am. *Mentiris. Ju. Sosia, i intro: dum hunc sacrifico, fac paretur prandium.*

So. *Ibo. Amphitruonem, arbitror, ita comiter Amphitruo*

Accipiet, ut dudum memet ego ille alter Sosia Sosiam.

Interea dum isti certant, in popinam devortundum 'st mihi: 20

Lances detergam omneis, omneisque trullas hau-riam. Ju. Tun' me

Mentiri ais? Am. Mentiris, inquam, meæ corruptor familiæ.

Ju. *Ob istuc indignum dietum, te obstrieto collo
hac arripiam.*

Am. *Væ misero mihi!* Ju. *At id præcavisse
oportuit.* Am. *Blepharo, suppetias mihi.*

25 Bl. *Consimiles sunt adeo, ut utri assim, nesciam:
rixam tamen,*

*Ut potest, dirimam. Amphitruo, noli Amphitruo-
nem duello perdere;*

*Linque collum, precor. Ju. Hunc tu Amphitruo-
nem dictitas?*

Bl. *Quid ni? unus olim; nunc vero partus est
geminus.*

*Dum tu vis esse, alter quoque esse forma non de-
sinit.*

30 *Interea quæso collum linque.* Ju. *Linquo: sed
dic mihi, videturne tibi*

Istic Amphitruo? Bl. *Uterque quidem.* Am.
Proh summe Juppiter! ubi hodie

Mihi formam adimis! pergo quærere: *tune Am-
phitruo?* Ju. *Tu negas?*

Am. *Pernego, quando Thebis, præter me, ne-
mo 'st alter Amphitruo.*

Ju. *Immo, præter me, nemo; atque adeo, tu Ble-
pharo, judex sies.*

35 Bl. *Faciam id, si queo, signis palam.* Tu re-
sponde prius. Am. *Lubens.*

Bl. *Antequam eum Taphiis a te pugna sit inita,
quid mandâsti mihi?*

Am. *Parata navi, clavo hæreres sedulo.*

Ju. *Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto recipere.*

Am. *Item aliud, ut bene nummatum servaretur marsupium.*

Ju. *Quæ pecuniæ?* Bl. *Tace sis tu, meu'st quæ-*
rere. Scisti numerum?

Ju. *Talenta quinquaginta Attica.* Bl. *Hic ex-*
amussim rem enarrat; et tu.

Ju. *Quot Philippei?* Am. *Duo milia.* Ju.
Oboli vero bis totidem. So. *Uterque*
Rem tenet probe, intus in crumenâ clausum alte-
rum esse oportuit.

Ju. *Attende sis: hac dexterâ, ut nôsti, regem*
mactavi Pterelam;

Spolia ademi; et pateram, quâ ille potare solitus
est, in cistellâ

Pertuli: dono uxori meæ dedi, quî cum hodie domi
lavi,

Sacrificavi, cubui. Am. *Hei mihi! quid audio?*
vix apud me sum:

Vigilans quippe dormio: vigilans somnio, vivus
et sanus intereo.

Ego idem ille sum Amphitruo, Gorgophones nepos,
imperator Thebanorum:

Et Creontis unicus, Teleboarum perduellis: qui
Acarnanes

40

45

50

Et Taphios vi vici, et summâ regem virtute bellicâ.

Illisce præfeci Cephalum, magni Deionei filium.

Ju. Ego idem latrones hostes bello et virtute contudi.

Electryonem perdidérant, nostræ et germanos con-jugis,

55 *Achiam, Ætoliam, Phocidem, per frēta Ionium et Ægeum et Creticum*

Vagati, vi vortebant piraticâ. Am. Dī immor-tales ! mihi met

Non credo, ita omnia, quæ facta illic, ex amussim loquitur. Vide,

Blepharo. Bl. Unum superest : id si fuat, Am-phitruones fitote gemini.

Ju. Quid dicas, novi : cicatricem in dextro mus-culo ex illoc volnere

60 *Quod mihi impegit Pterela. Bl. Eam quidem. Am. Apposite. Ju. Viden' ? en aspice.*

Bl. Detegite, aspiciam. Ju. Deteximus, vide.

Bl. Supreme Juppiter,

Quid intucor ! utrique in musculo dextero, eodem in loco,

Signo eodem apparet probe, ut primum coivit cica-trix rufula,

Sublurida. Rationes jacent, judicium silet, quid agam nescio.

SCENA III.

BLEPHARO. AMPHITRUO. JUPITER.

Bl. Vos inter vos partite: ego abeo, mihi negotium est.

Neque ego unquam usquam tanta mira me vidisse censeo.

Am. Blepharo, quæso, ut advocatus mihi assis, neve abeas. *Bl.* Vale.

Quid opu'st me advocato? qui utri sim advocatus nescio.

Ju. Intro hinc eo. Alcumena parturit. *Am.* Perii miser! .

5

Quid ego? quem advocati jam atque amici deserunt.

Nunquam edepol me inultus istic ludificabit, quisquis est.

Nam jam ad regem rectâ me ducam, resque ut facta est eloquar.

Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum,

Qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ. 10

Sed ubi ille 'st? intro edepol abiit, credo ad uxorem meam.

Qui me Thebis alter vivit miserior? quid nunc agam?

Quem omnes mortales ignorant, et ludificant, ut
lubet.

Certum 'st, introrumpam in ædibus, ubi quemque
hominem aspexero,

15 Sive ancillam, sive servom, sive uxorem, sive
adulterum,

Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in
ædibus.

Neque me Juppiter, neque dī omnes id prohibe-
bunt, si volent.

Quin sic faciam uti constitui: pergam in ædibus
nunc jam.

ACTUS V. SCENA I.

BROMIA. AMPHITRUO.

Br. SPES atque opes vitæ meæ jacent sepultæ
in pectore,

Neque ulla 'st confidentia jam meo in corde,
quin amiserim;

Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum,
consequi,

Jam ut opprimar, ut enicer. Me miseram! quid
agam nescio.

5 Ita tanta mira in ædibus sunt facta. Væ miseræ
mihi!

Animo male 'st. Aquam velim! corrupta sum,
atque absumta sum.

Caput dolet, neque audio, neque oculis prospicio
satis.

Nec me miserior fœmina 'st, neque ulla videatur
magis.

Ita heræ meæ hodie contigit. Nam ubi parturit,
deos sibi invocat.

Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito,
ut propere, ut valide tonuit! 10

Ubi quisque institerat, concidit crepitum. Ibi
nescio quis maxumâ

Voce exclamat: Alcumena, adest auxilium, ne
time:

Et tibi, et tuis propitius cœli cultor advenit.

Exurgite, inquit, qui terrore meo occidistis præ
metu.

Ut jacui, exурgo. Ardere censui ædîs, ita tum
confulgebant. 15

Ibi me inclamat Alcumena: jam ea res me hor-
rore afficit.

Herilis prævortit metus: ocius accurro, ut scis-
cam quid velit:

Atque illam geminos filios pueros peperisse con-
spicor;

Neque nostrum quisquam sensimus, quum pepe-
rit, neque prævidimus.

Sed quid hoc? quis hic est senex, 20

Qui ante ædîs nostras sic jacet? numnam hunc
percussit Juppiter?

Credo edepol: nam, proh Juppiter! sepultus est,
quasi sit mortuus.

Ibo et cognoscam quisquis est. Amphitruo hic
quidem est herus meus.

Amphitruo! *Am.* Perii! *Br.* Surge. *Am.*
Interii! *Br.* Cedo manum. *Am.* Quis
me tenet?

25 *Br.* Tua Bromia ancilla. *Am.* Totus timeo, ita
me increpuit Juppiter.

Nec secus est, quam si ab Acherunte veniam.
Sed quid tu foras

Egressa es? *Br.* Eadem nos formido timidas
terrore impulit:

In ædibus, ubi tu habitas, nimia mira vidi. Væ
mihi!

Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abest.
Am. Agedum expedi.

30 **Scin'** me tuum esse herum Amphitruonem? *Br.*
Scio. *Am.* Viden' etiam nunc? *Br.*
Scio.

Am. Hæc sola sanam mentem gestat meorum
familiarium.

Br. Immo omnes sani sunt profecto. *Am.* At
me uxor insanum facit

Suis fœdis factis. *Br.* At ego faciam, tu idem
ut aliter prædices,

Amphitruo, piam et pudicam esse tuam uxorem
ut scias.

De eâ re signa atque argumenta paucis verbis
eloquar. 35

Omnium primum Alcumena geminos peperit
filios.

Am. Ain' tu geminos. *Br.* Geminos. *Am.* Di
me servant. *Br.* Sine me dicere,

Ut scias tibi tuæque uxori deos esse omnes pro-
pitios.

Am. Loquere. *Br.* Postquam parturire hodie
uxor occœpit tua,

Ibi utero exorti dolores, ut solent puerperæ: 40

Invocat deos immortalis, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. Ibi continuo con-
tonat

Sonitu maxumo, ædîs primo ruere rebamus tuas.

Ædes totæ confulgebant tuæ, quasi essent aureæ.

Am. Quæso absolvito hinc me, exemplo quando
satis deluseris. 45

Quid fit deinde? *Br.* Dum hæc aguntur, interea
uxorem tuam

Neque gementem, neque plorantem nostrum quis-
quam audivimus:

Ita profecto sine dolore peperit. *Am.* Jam istuc
gaudeo,

Ut ut erga me merita est. *Br.* Mitte isthæc,
atque hæc quæ dicam accipe.

50 Postquam peperit pueros, lavere jussit nos. Oc-
cœpimus.

Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est, et
multum valet!

Neque eum quisquam colligare quivit incuna-
bulis.

Am. Nimia mira memoras: si isthæc vera sunt,
divinitus

Non metuo quin meæ uxori latæ suppetiæ sient.

55 *Br.* Magis jam faxo mira dices. Postquam in
cunas conditu'st,

Devolant angues jubati deorsum in impluvium
duo

Maxumi: continuo extollunt ambo capita. *Am.*
Hei mihi!

Br. Ne pave. Sed angues oculis omnis circum-
visere.

Postquam pueros conspicati, pergunt ad cunas
citi.

60 Ego cunas recessim rursum vorsum trahere et
ducere,

Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues
acrius

Persequi. Postquam conspexit angues ille alter
puer,

Citus e cunis exilit, facit recta in anguis impe-
tum:

Alterum alterâ apprehendit eos manu perniciter.

Am. Mira memoras: nimis formidolosum facinus
prædicas. 65

Nam mihi horror membra misero percipit dictis
tuis.

Quid fit deinde? porro loquere. *Br.* Puer ambo
angues enicat.

Dum hæc aguntur, voce clarâ exclamat uxorem
tuam.

Am. Quis homo? *Br.* Summus imperator divum
atque hominum Juppiter.

Is se dixit cum Alcumenâ clam consuetum cubi-
libus, 70

Eumque filium suum esse qui illos angues vicerit:
Alterum tuum esse dixit puerum. *Am.* Pol me
haud pœnitet,

Scilicet boni dimidium mihi dividere cum Jove.

Abi domum, jube vasa pura actutum adornari
mihi,

Ut Jovis supremi multis hostiis pacem expetam. 75

Ego Tiresiam conjectorem advocabo, et con-
sulam,

Quid faciendum censeat; simul hanc rem ut facta
est eloquar.

Sed quid hoc? quam valide tonuit! dî obsecro
vostram fidem!

SCENA II.

JUPITER.

BONO animo es, assum auxilio, Amphitruo, tibi
et tuis:

Nihil est quod timeas. Hariolos, haruspices
Mitte omnīs. Quæ futura et quæ facta, eloquar:
Multo adeo melius, quam illi, quum sim Jupi-
piter.

5 Primum omnium Alcumenæ usuram corporis
Cepi, et concubitu gravidam feci filio.

Tu gravidam item fecisti, quom in exercitum
Profectus. Uno partu duos peperit simul.

Eorum alter, nostro qui est susceptus semine,

10 Suis factis te immortali afficiet gloriâ.

Tu cum Alcumenâ uxore antiquam in gratiam
Redi. Haud promeruit, quamobrem vitio vor-
teres.

Meâ vi subacta est facere. Ego in cœlum
migro.

SCENA III.

AMPHITRUO.

FACIAM ita ut jubes, et te oro, promissa ut
serves tua.

Ibo ad uxorem intro; missum facio Tiresiam
senem.

Nunc, spectatores, Jovis summi causâ clare plau-
dite.

M. ACCÎ PLAUTI

A U L U L A R I A .

PERSONÆ.

- LAR, *prologus.*
EUCLIO, *senex.*
STAPHYLA, *anus.*
EUNOMIA, *mulier.*
MEGADORUS, *senex.*
STROBILUS, *geminus servus.*
ANTHRAX, } *coci.*
CONGRIO, }
PYTHODICUS, *servus.*
LYCONIDES, *adolescens.*
PHÆDRA, *puella.*

M. ACCÎ PLAUTI

A U L U L A R I A .

PROLOGUS.

LAR FAMILIARIS.

Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.
Ego Lar sum Familiaris, ex hac familiâ,
Unde exēuntem me aspexistis. Hanc domum
Jam multos annos est cum possideo, et colo
Patrique, avoque jam hujus, qui nunc hîc habet. 5
Sed mihi avos hujus obsecrans concredidit
Thesaurum auri clam omnis: in medio foco
Defodit, venerans me, ut id servarem sibi.
Is quoniam moritur, ita avido ingenio fuit,
Nunquam indicare id filio voluit suo: 10
Inopemque optavit potius eum relinquere,
Quam eum Thesaurum commonstrareret filio.
Agri reliquit eii non magnum modum,
Quo cum labore magno, et misere viveret.
Ubi is obiit mortem, qui mihi id aurum credidit, 15

Cœpi observare, ecquî majorem filius
 Mihi honorem haberet, quam ejus habuisset pater.
 Atque ille vero minus minusque impendio
 Curare, minusque me impartire honoribus.

20 Item a me contra factum est : nam item obiit
 diem.

Is ex se hunc reliquit, qui hîc nunc habitat, filium
 Pariter moratum, ut pater avusque hujus fuit.

Huic filia una est : ea mihi cotidie
 Aut ture, aut vino, aut aliquî semper supplicat :

25 Dat mihi coronas. Ejus honoris gratiâ
 Feci, thesaurum ut hic reperiret Euclio,
 Quo eam facilius nuptum, si vellet, daret.

Nam compressit eam de summo adolescens loco.

Is scit adolescens quæ sit, quam compressorit :

30 Illa illum nescit, neque compressam autem pater.
 Eam ego hodie faciam, ut hic senex de proximo
 Sibi uxorem poscat. Id eâ faciam gratiâ,
 Quo ille eam facilius ducat, qui compressorat.
 Et hic qui poscet eam sibi uxorem senex,

35 Is adolescentis illius est avunculus,
 Qui illam stupravit noctu, Cereris vigiliis.
 Sed hic senex jam clamat intus, ut solet.
 Anum foras extrudit, ne sit conscia.
 Credo aurum inspicere volt, ne surreptum siet.

ACTUS I. SCENA I.

EUCLIO. STAPHYLA.

Eu. Exi, inquam, age exi. Exeendum hercle
tibi hinc est foras,

Circumspectatrix cum oculis emissitiis.

St. Nam cur me miseram verberas? *Eu.* Ut
misera sis,

Atque ut te dignam mala malam ætatem exigas.

St. Nam quâ me nunc causâ extrusisti ex ædi-
bus?

Eu. Tibi ego rationem reddam, stimulorum
seges?

Illuc regredere ab ostio: illuc sis. Vide, ut
Incedit. At scin' quo modo tibi res se habet?
Si hodie hercle fustem cepero, aut stimulum in
manum,

Testudineum istum tibi ego grandibo gradum. 10

St. Utinam me divi adaxint ad suspendium
Potius quidem, quam hoc pacto apud te serviam.

Eu. At ut scelestia sola secum murmurat!

Oculos hercle ego istos, improba, effodiam tibi,

Ne me observare possis, quid rerum geram. 15

Abscede: etiam nunc: etiam nunc: etiam. Ohe!

Istic adstato. Si hercle tu ex istoc loco

Digitum transversum aut unguem latum excesseris,

Aut si respexis, donicum ego te jussero,

20 Continuo hercle ego te dedam discipulam cruci.

Scelestiorem me hac anu certe scio

Vidisse nunquam: nimisque ego hanc metuo male,

Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duit,

Neu persentiscat, aurum ubi est absconditum:

25 Quæ in occipitio quoque habet oculos, pessuma.

Nunc ibo ut visam, est ne ita aurum ut condidi,

Quod me sollicitat plurimis miserum modis.

St. Nec nunc mecastor quid hero ego dicam meo

Malæ rei evenisse, quamve insaniam,

30 Queo comminisci: ita miseram me ad hunc modum

Decies die uno sæpe extrudit ædibus.

Nescio pol quæ illunc hominem intemperiæ teneant;

Pervigilat noctes totas: tum autem interdius

Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

35 Neque jam quo pacto celem herilis filiæ

Probrum, propinqua partitudo cui appetit,

Queo comminisci: neque quicquam melius est mihi,

Ut opinor, quam ex me ut unam faciam literam

Longam, meum laqueo collum quando obstrinxero.

SCENA II.

EUCLIO. STAPHYLA.

Eu. NUNC defæcato demum animo egredior
domo,

Postquam perspexi salva esse intus omnia.

Redi nunc jam intro, atque intus serva. *St.*
Quippini

Ego intus servem: an ne quis ædes auferat?

Nam hîc apud nos nihil est aliud quæsti furibus: 5

Ita inaniis sunt oppletæ atque araneis.

Eu. Mirum quin tua nunc me causa faciat Jupi-
piter

Philippum regem aut Darium, trivenefica.

Araneas mihi ego illas servari volo.

Pauper sum, fateor, patior: quod dî dant fero. 10

Abi intro, occlude januam. Jam ego hîc ero.

Cave quenquam alienum in ædîs intromiseris.

Quod quispiam ignem quærat, extingui volo:

Ne causæ quid sit, quod te quisquam quæritet.

Nam si ignis vivet, tu extinguere extempulo. 15

Tum aquam aufugisse dicio, si quis petet.

Cultrum, securim, pistillum, mortarium,

Quæ utenda vasa semper vicini rogant,

Fures venisse, atque abstulisse dicio.

Profecto in ædes meas me absente neminem

Volo intromitti; atque etiam hoc prædico tibi,
Si Bona Fortuna veniat, ne intromiseris.

St. Pol ea ipsa credo ne intromittatur cavet:

Nam ad ædîs nostras nusquam adiit, quanquam
prope est.

25 *Eu.* Tace, atque abi intro. *St.* Taceo, atque
abeo. *Eu.* Occlude sis

Fores ambobus pessulis. Jam ego hîc ero.

Discrucior animi, quia ab domo abeundum est
mihi.

Nimis hercle invitus abeo: sed quid agam, scio.

Nam noster nostræ qui est magister Curiæ,

30 Dividere argenti dixit nummos in viros:

Id si relinquo, ac non peto, omnes illico

Me suspicentur, credo, habere aurum domi.

Nam non est verisimile, hominem pauperem

Pauxillum parvi facere, quin nummum petat.

35 Nam nunc quom celo sedulo omnes, ne sciant,

Omnes videntur scire, et me benignius

Omnes salutant, quam salutabant prius.

Adeunt, consistunt, copulantur dexteræ:

Rogitant me ut valeam, quid again, quid rerum
geram.

40 Nunc quo profectus sum ibo, postidea domum

Me rursum, quantum potero, tantum recipiam.

ACTUS II. SCENA I.

EUNOMIA. MEGADORUS.

Eu. VELIM te arbitrari me hæc verba, frater,
 Meæ fidei, tuæque rei hoc causâ
 Facere, ut æquom est germanam sororem.
 Quanquam haud falsa sum, nos odiosas haberî.
 Nam multum loquaces merito omnes habemur, 5
 Nec mutam profecto repertam ullam esse
 Hodie dicunt mulierem ullo in seculo.
 Verum hoc, frater, unum tamen cogitato,
 Tibi proxumam me, mihiique item esse te.
 Ut æquom est, quod in rem esse utriusque arbi-
 tremur, 10
 Et mihi te, et tibi me consulere et monere:
 Neque occultum id haberî, neque per metum
 mussari,
 Quin participem pariter ego te, et tu me ut facias.
 Eo nunc ego secreto te huc foras seduxi,
 Ut tuam rem ego tecum hîc loquerer familiarem. 15
Me. Da mihi, optuma fœmina, manum. *Eu.* Ubi
 ea est? quis ea
 Est nam optuma? *Me.* Tu. *Eu.* Tune ais?
Me. Si negas,
 Nego. *Eu.* Decet te equidem vera proloqui.
 Nam optuma nulla potest eligi: alia aliâ

20 Pejor, frater, est. *Me.* Idem ego arbitror, nec
tibi

Adversari certum est de istac re unquam, soror.

Eu. Da mihi operam, amabo. *Me.* Tua est;
utere

Atque impera, si quid vis. *Eu.* Id quod in rem
tuam

Optimum esse arbitror, te id admonitum advento.

25 *Me.* Soror, more tuo facis. *Eu.* Facta volo.
Me. Quid est id,

Soror? *Eu.* quod tibi sempiternum salutare

Sit procreandis liberis, ita dī faxint,

Volo te uxorem domum ducere. *Me.* Hei occidi!

Eu. Quid ita? *Me.* Quia mihi misero cerebrum
excutiunt

30 Tua dicta, soror: lapides loqueris. *Eu.* Heia!
hoc face,

Quod te jubet soror. *Me.* Si lubeat; faciam.
Eu. In rem

Hoc tuam est. *Me.* Ut quidem emoriar, prius-
quam ducam.

Sed his legibus, si quam dare vis, ducam: quæ
Cras veniat, perendie foras feratur, soror.

35 His legibus quam dare vis, cedo, nuptias adornā.

Eu. Quam maxima possum tibi, frater, dare dote:
Sed est grandior natu: media est mulieris ætas.

Eam si jubes, frater, tibi me poscere, poscam.

Me. Num non vis me interrogare te? *Eu.* Immo si quid vis, roga.

Me. Post medium ætatem, qui medium dicit uxorem domum; 40

Si eam senex anum prægnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin sit paratum nomen puero Postumus?

Nunc ego istum, soror, laborem demam, et diminuam tibi.

Ego virtute Deûm et majorum nostrorum dives sum satis.

Istas magnas factiones, animos, dotes dapsiles, 45
Clamores, imperia, eburata velicula, pallas, purpuram,

Nihil moror, quæ in servitutem sumptibus redigunt viros

Eu. Dic mihi, quæso, quis ea est, quam visducere uxorem? *Me.* Eloquar.

Novistin' hunc senem Euclionem ex proximo pauperulum?

Eu. Novi, hominem haud malum me castor. *Me.* Ejus cupio filiam 50

Virginem mihi desponderi. Verba ne facias, soror.

Scio quid dictura es: hanc esse pauperem. Hæc pauper placet.

Eu. Dî bene vertant. *Me.* Idem ego spero. *Eu.* Quid! me nunc quid vis? *Me.* Vale

Eu. Et tu, frater. *Me.* Ego conveniam Euclionem, si domi

55 *Est.* Sed eccum. Nescio unde sese homo recipit domum.

SCENA II.

EUCLIO. MEGADORUS.

Eu. PRÆSAGIBAT mihi animus, frustra me ire, quom exibam domo.

Itaque abibam invitus. Nam neque quisquam Curialium

Venit, neque magister, quem dividere argentum oportuit.

Nunc domum properare propero: nam egomet sum hīc: animus domi est.

5 *Me.* Salvus atque fortunatus, Euclio, semper sies.

Eu. Dī te ament, Megadore. *Me.* Quid tu? recent' atque ut vis vales?

Eu. Non temerarium est, ubi dives blande appellat pauperem.

Jam illic homo aurum me scit habere, eo me salutat blandius.

Me. Ain' tu te valere? *Eu.* Pol ego haud a pecuniâ perbene.

Me. Pol si est animus æquus tibi, satis habes, qui
bene vitam colas. 10

Eu. Anus hercle huic indicium fecit de auro:
perspicue palam est.

Cui ego jam linguam præcidam, atque oculos ef-
fodiam domi.

Me. Quid tu solus tecum loquere? *Eu.* Meam
pauperiem conqueror.

Virginem habeo grandem, dote cassam, atque il-
locabilem,

Neque eam queo locare cuiquam. *Me.* Tace:
bonum habe animum, Euclio: 15

Dabitur: adjuvabere a me: dic si quid opus est,
impera.

Eu. Nunc petit, quom pollicetur: inhiat aurum
ut devoret.

Alterâ manu fert lapidem, panem ostentat alterâ.

Nemini credo, qui large blandu'st dives pauperi.

Ubi manum injicit benigne, ibi onerat aliquam
zamiam. 20

Ego istos novi polypos, qui sibi quicquid tetige-
rint, tenent.

Me. Da mihi operam parumper. Paucis, Euclio,
est quod te volo

De communi re appellare, meâ et tuâ. *Eu.* Hei
misero mihi!

Aurum mihi intus harpagatum est. Nunc hic
eam rem volt, scio,

25 Mecum adire ad pactionem: verum intervisam domum.

Me. Quo abis? *Eu.* Jam ad te revortar: namque est quod visam domum.

Me. Credo edepol, ubi mentionem ego fecero de filiâ,

Mihi ut despondeat, sese a me derideri rebitur.

Neque illo quisquam est alter hodie ex paupertate parcior.

30 *Eu.* Dî me servant, salva res est: salvom est, si quid non perit.

Nimis male timui. Priusquam intro redii, exanimatus fui.

Redeo ad te, Megadore, si quid me vis. *Me.* Habeo gratiam.

Quæso quod te percontabor, ne id te pigeat proloqui.

Eu. Dum quidem ne quid perconteris, quod mihi non lubeat proloqui.

35 *Me.* Dic mihi, quali me arbitrare genere prognatum? *Eu.* Bono.

Me. Quid fide? *Eu.* Bonâ. *Me.* Quid factis?

Eu. Neque malis, neque improbis.

Me. Ætatem meam scis? *Eu.* Scio esse grandem, itidem ut pecuniam.

Me. Certe edepol equidem te civem sine malâ omni malitiâ

Semper sum arbitratus, et nunc arbitror. *Eu.*

Aurum huic olet.

Quid nunc me vis? *Me.* Quoniam tu me, et ego te qualis sis, scio: 40

Quæ res recte vortat, mihi que, tibi que, tuæque filiæ,

Filiam tuam mihi uxorem posco: promitte hoc fore.

Eu. Heia! Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis,

Ut inopem atque innoxium abs te, atque abs tuis me irrideas.

Nam de te neque re, neque verbis merui, ut faceres quod facis. 45

Me. Neque edepol ego te derisum venio, neque derideo:

Neque dignum arbitror. *Eu.* Cur igitur poscis meam gnatam tibi?

Me. Ut propter me tibi sit melius, mihi que propter te et tuos.

Eu. Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te esse hominem divitem,

Factiosum; me item hominem pauperum pauperimum. 50

Nunc si filiam locâssim meam tibi, in mentem venit,

Te bovem esse, et me esse asellum: ubi tecum conjunctus siem,

Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego asinus
in luto:

Tu me bos magis haud respicias, gnatus quasi
nunquam siem.

55 Et te utar iniquiore, et meus me ordo irrideat.

Neutrubi habeam stabile stabulum, si quid divor-
tii fuat.

Asini me mordicibus scindant, boves incursent
cornibus.

Hoc magnum est periculum, me ab asinis ad
boves transcendere.

Me. Quam ad probos propinquitate proxime te
adjunxeris,

60 Tam optimum est. Tu conditionem hanc ac-
cipe: ausculta mihi,

Atque eam desponde mihi. **Eu.** At nihil est
dotis quod dem. **Me.** Ne duas.

Dummodo morata recte veniat, dotata est satis.

Eu. Eo dico, ne me thesauros reperisse censeas.

Me. Novi, ne doceas. Desponde. **Eu.** Fiat.
Sed, pro Juppiter!

65 Non ego disperii? **Me.** Quid tibi est? **Eu.**
Quid crepuit quasi ferrum modo?

Me. Hic apud me hortum confodere jussi. Sed
ubi hic est homo?

Abiit, neque me certiorem fecit: fastidit mei.

Quia videt me suam amicitiam velle, more homi-
num facit.

Nam si opulentus it petitum pauperioris gratiam,
Pauper metuit congregandi. Per metum male rem
gerit.

70

Idem quando illæc occasio periiit, post sero cupit.
Eu. Si hercle ego te non elinguandam dedero
usque ab radicibus,

Impero, auctorque sum, ut tu me cuivis castran-
dum loces.

Me. Video hercle ego te me arbitrari, Euclio,
hominem idoneum,

Quem senectâ ætate ludos facias, haud merito
meo.

75

Eu. Neque edepol, Megadore, facio: neque si
cupiam, copia est.

Me. Quid nunc? etiam mihi despondes filiam?
Eu. Illis legibus,

Cum illâ dote, quam tibi dixi. *Me.* Sponden'
ergo? *Eu.* Spondeo.

Me. Istuc dî bene vortant. *Eu.* Ita dî faxint.
Illud facito ut meinineris

Convenisse, ut ne quid dotis mea ad te afferret
filia.

80

Me. Memini. *Eu.* At scio, quo vos soleatis pacto
perplexarier.

Pactum non pactum est, non pactum pactum est,
quod vobis lubet.

Me. Nulla controversia mihi tecum erit. Sed
nuptias

Hodie quin faciamus num quæ causa est? *Eu.*

Immo edepol optuma.

85 *Me.* Ibo igitur, parabo. Nunquid me vis? *Eu.*

Istuc. *Me.* Fiet. Vale.

Heus, Strobile, sequere propere me ad macellum strenue.

Eu. Illic hinc abiit. Dî immortales, obsecro, aurum quid valet!

Credo ego illum jam inaudisse, mihi esse thesaurum domi:

Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.

SCENA III.

EUCLIO. STAPHYLA.

Eu. UBI tu es, quæ deblaterâsti jam vicinis omnibus,

Meæ me filiæ daturum dotem? heus Staphyla, te voco:

Ecquid audis? vascula intus pure propera atque elue.

Filiam despondi ego; hodie nuptum huic Megadoro dabo.

5 *St.* Dî bene vortant. Verum ecastor non potest: subituin est nimis.

Eu. Tace, atque abi: curata fac sint quom a foro
redeam domum.

Atque occlude ædes: jam ego hîc adero. *St.*
Quid ego nunc agam?

Nunc nobis prope adest exitium, mihi atque herili
filiæ.

Nam probrum atque partitudo prope adest, ut fiat
palam.

Quod celatum est, atque occultatum usque adhuc,
nunc non potest. 10

Ibo intro, ut herus quæ imperavit; facta, cum
veniat, sieut.

Nam, ecastor, malum mœrorem metuo, ne mistum
bibam.

SCENA IV.

STROBILUS. ANTHRAX. CONGRIÖ.

St. Postquam obsonavit herus, et conduxit
coquos,

Tibicinasque hasce, apud forum, edixit mihi,
Ut dispartirem obsonium hîc bifariam.

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

Co. Atqui ego istuc, Anthrax, aliovorum dixeram,
Non istuc quod tu insimulas. *St.* Sed herus
nuptias

10 *Meus* hodie faciet. *Co.* Cujus dicit filiam?

St. Vicini hujus Euclionis e proxumo.

Ei adeo obsonii hinc dimidium jussit dari,
Cocum alterum, itidemque alteram tibicinam.

Co. Nempe huic dimidium dicis, dimidium domi?

15 *St.* Nempe sicut dicis. *Co.* Quid? hic non
poterat de suo

Senex obsonari filiae in nuptiis?

St. Vah! *Co.* Quid negotii est? *St.* Quid ne-
gotii sit rogas?

Pumex non æque est aridus, atque hic est senex.

Co. Ain' tandem ita esse ut dicis? *St.* Tute
existuma.

20 *Quin* divum atque hominum clamat continuo
fidem,

Suam rem periisse, seque eradicarier,
De suo tigillo fumus si qua exit foras.

Quin cum it dormitum, follem sibi obstringit ob-
gulam.

Co. Cur? *St.* Ne quid animæ forte amittat
dormiens.

25 *Co.* Etiamne obturat inferiorem gutturem,

Ne quid animæ forte amittat dormiens?

St. Hæc mihi te, ut tibi me æquom est credere.

Co. Immo equidem credo. *St.* At scin' etiam quomodo?

Aquam hercle plorat, quom lavat, profundere.

Co. Censen' talentum magnum exorari potesse 30

Ab istoc sene, ut det, quî fiamus liberi?

St. Famem hercle utendam, si roges, nunquam dabit.

Quin ipsi pridem tonsor unguis dempserat;
Collegit, omnia abstulit præsegmina.

Co. Edepol mortalem parce parcum prædicas. 35

Censen' vero adeo esse parcum et misere vivere?

St. Pulmentum pridem ei eripuit milüus:

Homo ad prætorem deplorabundus venit:

Infit ibi postulare, plorans, ejulans,

Ut sibi liceret miluum vadarier.

40

Sexcenta sunt quæ memorem, si sit otium.

Sed uter vostrorum est celerior? meinora mihi.

Co. Ego, ut multo melior. *St.* Cocum ego, non furem rogo.

Co. Cocum ego dico. *St.* Quid tu ais? *An.*
Sic sum, ut vides.

Co. Cocus ille nundinalis est, in nonum diem 45

Solet ire coctum. *An.* Tun' trium literarum homo

Me vituperas? fur, etiam trifurcifer.

SCENA V.

STROBILUS. ANTHRAX. CONGRIÖ.

Str. TACE nunc jam tu: atque agnum hinc
uter est pinguior.

Co. Licet. *Str.* Tu Congrio eum sume, atque
abi

Intro illuc, et vos illum sequimini:

Vos ceteri illuc ad nos. *An.* Hercle injuriâ
5 Dispertivisti: pinguiorem agnum isti habent.

Str. At nunc tibi dabitur pinguior tibicina.

I sane cum illo, Phrygia. Tu autem, Eleusium,
Huc intro abi ad nos. *Co.* O Stobile subdole,
Huccine detrusisti me ad senem parcissum?

10 Ubi, si quid poscam, usque ad ravim poscam
prius

Quam quicquam detur. *Str.* Stultum et sine
gratiâ est

Ibi recte facere, quando quod facias perit.

Co. Qui vero? *Str.* Rogitas? jam principio in
ædibus

Turba istic nulla tibi erit: si quod uti voles.

5 Domo abs te afferto, ne operam perdas poscere.

Hic apud nos magna turba, ac magna familia est,
Supellex, aurum, vestes, vasa argentea:

Ibi si perierit quippiam, (quod te scio

Facile abstinere posse, si nihil obviam est,) 20
 Dicant, coci abstulerunt; comprehendite,
 Vincite, verberate, in puteum condite.
 Horum tibi istic nihil eveniet: quippe qui
 Ubi quid surripias, nihil est. Sequere hac me.

Co. Sequor

SCENA VI.

STROBILUS. STAPHYLA. COCI.

Str. Heus Staphyla prodi, atque ostium aperi.

St. Qui vocat?

Str. Strobilus. *St.* Quid vis? *Str.* Hos ut
accipias coquos,

Tibicinamque, obsoniumque in nuptias.

Megadorus jussit Euclioni hæc mittere.

St. Cererine, Stobile, has facturi nuptias? 5

Str. Quî? *St.* Quia temeti nihil allatum intel-
lego.

Str. At jam afferetur, si a foro ipsus redierit.

St. Ligna hîc apud nos nulla sunt. *Co.* Sunt
asserens?

St. Sunt pol. *Co.* Sunt igitur ligna; ne quæras
foris.

St. Quid? impurate, quanquam Vulcano studes, 10
Cœnæne causâ, aut tuæ mercedis gratiâ,

Nos nostras ædes postulas comburere?

Co. Haud postulo. *Str.* Duc istos intro. *St.*
Sequimini.

SCENA VII.

PYTHODICUS.

CURATE; ego intervisam quid faciant coqui;
Quos pol ut ego hodie servem, cura maxuma est:
Nisi unum hoc faciam, ut in puteo cœnam co-
quant.

Inde coctam sursum subducemus corbulis.

5 Si autem deorsum comedent, si quid coixerint,
Superi incœnati sunt, et cœnati inferi.
Sed verba hīc facio, quasi negotii nihil siet,
Rapacidarum ubi tantum siet in ædibus.

SCENA VIII.

EUCLIO. CONGRIÖ.

Eu. VOLUI animum tandem confirmare hodie
meum,

Ut bene haberem filiæ nuptiis.

Venio ad macellum, rogito pisces. Indicant

Caros; agninam caram, caram bubulam,
 Vitulinam, cetum, porcinam; cara omnia:
 Atque eo fuerunt cariora, æs non erat.

Abeo iratus illinc, quoniam nihil est quî emam.
 Ita illis impuris omnibus adii manum.

Deinde egomet mecum cogitare inter vias

Occepi: festo die si quid prodegeris,
 Profesto egere liceat, nisi peperceris.

Postquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
 Accessit animus ad meam sententiam,

Quam minimo sumptu filiam ut nuptum darem.

Nunc tusculum emi, et hasce coronas floreas: 15

Hæc imponentur in foco nostro Lari,

Ut fortunatas faciat gnatæ nuptias.

Sed quid ego apertas ædes nostras conspicor?

Et strepitus est intus. Numnam ego compilor
 miser?

Co. Aulam majorem si potes, viciniâ

20

Pete: hæc est parva, capere non quit. *Eu.* Hei
 mihi,

Perii hercle! aurum rapitur, aula quæritur.

Nimirum occidor, nisi ego intro huc propere
 proprio currere.

Apollo, quæso, subveni mihi, atque adjuva:

Confige sagittis fures thesaurarios:

25

Cui in re tali jam subvenisti antidhac.

Sed cesso prius quam prorsus perii, currere?

SCENA IX.

ANTHRAX.

DROMO, desquama pisces : tu Machærio
 Congrum, murænam exdorsua, quantum potes :
 Atque omnia, dum absum hinc, exossata fac-
 sient.

Ego hinc artoptam ex proxumo utendam peto
 5 A Congrione. Tu istum gallum, si sapis,
 Glabriorem reddes mihi, quam volsus ludiu'st.
 Sed quid hoc clamoris oritur hinc ex proxumo ?
 Coqui hercle, credo, faciunt officium suum.
 Fugiam intro, ne quid hic turbæ fiat itidem.

ACTUS III. SCENA I.

CONGRIOS.

OPTATI cives, populares, incolæ, accolæ, ad-
 venæ omnes,
 Date viam quâ fugere liceat, facite totæ plateæ
 pateant.
 Neque ego unquam, nisi hodie, ad Bacchas veni
 in Bacchanal coquinatum,

Ita me miserum et meos discipulos fustibus male contuderunt.

Totus doleo, atque oppido perii, ita me iste habuit senex gymnasium. 5

Neque ligna ego usquam gentium præberi vidi pulchrius :

Itaque omnis exegit foras, me atque hos, onustos fustibus.

Attat, perii hercle ego miser ! aperit Bacchanal.
Adest :

Sequitur. Scio quam rem geram : hoc ipsus Magister me docuit.

SCENA II.

EUCLIO. CONGRIÖ.

Eu. Redi, quo fugis nunc ? tene, tene. *Co.*
Quid, stolide, clamas ?

Eu. Quia ad Tresviros jam ego deferam tuum nomen. *Co.* Quamobrem ?

Eu. Quia cultrum habes. *Co.* Cocum decet.
Eu. Quid comminatus

Mihi ? *Co.* Istuc malefactum arbitror, quia non latus fodi.

Eu. Homo nullus est te scelestior qui vivat hodie, 5

Neque cui ego de industriâ amplius male plus
lubens faxim.

Co. Pol etsi taceas, palam id quidem est. Res
ipsa testis est.

Ita fustibus sum mollior miser magis, quam ullus
cinædus.

Sed quid tibi nos, mendice homo, tactio est?
quæ res?

10 *Eu.* Etiam rogitas? an quia minus quam æquom
erat feci?

Co. Sine. At hercle cum malo magno tuo, si
hoc caput sentit.

Eu. Pol ego haud scio quid post fiat, tuum nunc
caput sentit.

Sed in ædibus quid tibi meisnam erat negotii,
Me absente, nisi ego jusseram? volo scire. *Co.*
Tace ergo.

15 Quia venimus coctum ad nuptias. *Eu.* Quid
tu, malum, curas

Utrum crudum an coctum edim; nisi tu mihi es
tutor?

Co. Volo scire, sinas an non sinas nos coquere
hîc cœnam?

Eu. Volo scire item ego, meæ domi meane salva
futura?

Co. Utinam mea mihi modo auferam, quæ attuli,
salva!

Me haud pœnitet, tua ne expetam. *Eu.* Scio:
ne doce, novi. 20

Co. Quid est, quâ prohibeas nunc gratiâ nos
coquere hîc cœnam?

Quid fecimus? quid diximus tibi sequius, quam
velles?

Eu. Etiam rogitas, sceleste homo, qui angulos
omnis

Mearum ædium et conclave mihi perviam
facitis?

Id ubi tibi erat negotium, ad focum si adesses, 25
Non fissile haberet caput. Merito id tibi factum
est.

Adeo ut tu meam sententiam jam jam noscere
possis,

Si ad januam huc accesseris, nisi jussero, pro-
pius,

Ego te faciam miserrimus mortalis uti sis.

Scis jam meam sententiam? quo abis? redi rur-
sum. 30

Co. Ita me bene amet Laverna, te jam, nisi reddi
Mihi vasa jubes, pipulo hîc differant ante ædîs.

Quid ego nunc agam? næ ego edepol veni huc
auspicio malo.

Nummo sum conductus: plus jam medico mer-
cede opus est.

SCENA III.

EUCLIO. CONGRIÖ.

Eu. Hoc quidem hercle, quoquo ibo, mecum
erit, mecum feram,
Neque istuc in tantis periclis unquam committam
ut siet.

Ite sane nunc jam intro omnes, et coqui, et tibi-
cinæ.

Etiam introduce, si vis, vel gregem venalium.

5 Coquite, facite, festinate nunc jam quantum lu-
bet.

Co. Temperi: postquam implevisti fusti fissorum
caput.

Eu. Intro abi; opera huc conducta est vestra,
non oratio.

Co. Heu senex, pro vapulando, hercle, ego abs
te mercedem petam.

Coctum ego, non vapulatum dudum conductus
fui.

10 *Eu.* Lege agito mecum, molestus ne sis: i, et
cœnam coque,

Aut abi in malum cruciatum ab ædibus. *Co.*
Abi tu modo.

SCENA IV.

EUCLIO.

- ILLIC hiuc abiit. Dī immortales, facinus audax incipit,
- Qui cum opulento pauper homine cœpit rem habere aut negotium,
- Veluti Megadorus tentat me omnibus miserum modis :
- Qui simulavit, mei honoris mittere huc causâ coquos,
- Is eâ causâ misit, hoc qui surriperent misero mihi. 5
- Condigne etiam meus me intus gallus gallinaeus,
- Qui erat anui peculiaris, perdidit pænissume.
- Ubi erat hæc defossa, occœpit ibi scalpurire ungulis
- Circumcirca. Quid opus est verbis? ita mihi pectus peracuit:
- Capio fustem, obtrunco gallum, furem manifestarium. 10
- Credo ego edepol illi mercedem gallo pollicitos coquos,
- Si id palam fecisset. Exemi e manu manubrium.

Quid opus est verbis? facta est pugna in gallo
gallinaceo.

Sed Megadorus meus affinis eccum incedit a
foro.

15 Jam hunc non ausim præterire, quin consistam
et colloquar.

SCENA V.

MEGADORUS. EUCLIO.

Me. NARRAVI amicis multis consilium meum
De conditione hac. Euchionis filiam
Laudant: sapienter factum et consilio bono.
Nam, meo quidem animo, si idem faciant ceteri,
5 Opulentiores pauperiorum filias
Ut indotatas ducant uxores domum:
Et multo fiat civitas concordior,
Et invidiâ nos minore utamur, quam utimur:
Et illæ malam rem metuant, quam metuunt,
magis:

10 Et nos minore sumptu simus, quam sumus.
In maxumam illuc populi partem est optimum.
In pauciores avidos altercatio est:
Quorum animis avidis, atque insatietatibus,
Neque lex, neque tutor capere est qui possit
modum.

Namque hoc qui dicat : Quo illæ nubent divites 15
 Dotatæ, si istud jus pauperibus ponitur ?

Quo lubeat nubant, dum dos ne fiat comes.

Hoc si ita fiat, mores meliores sibi

Parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.

Ego faxim muli, pretio qui superant equos, 20

Sient viliores Gallicis cantheriis.

Eu. Ita me dī amabunt, ut ego hunc ausculto
 lubens.

Nimis lepide fecit verba ad parcimoniam.

Me. Nulla igitur dicat : Evidem dotem ad te
 attuli

Majorem multo, quam tibi erat pecunia. 25

Enim mihi quidem æquom est purpuram atque
 aurum dari,

Ancillas, mulos, muliones, pedissequos :

Salutigerulos pueros, vehicula quī vehar.

Eu. Ut matronarum hic facta pernovit probe !

Moribus præfectuni mulierum hunc factum velim. 30

Me. Nunc quoquo venias, plus plaustrorum in
 ædibus

Videas, quam ruri, quando ad villam veneris.

Sed hoc etiam pulchrum est, præ quam ubi
 sumptus petunt.

Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius :

Caupones, patagiarii, indusiarii, 35

Flammearii, violarii, carinarii,

Aut manulearii, aut murobathrarii,

Propolæ, linteones, calceolarii,

Sedentarii sutores, diabathrarii,

40 Solearii astant, astant molochinarii,

Petunt fullones, sarcinatores petunt.

Strophiarii astant, astant semizonarii.

Jam hosce absolutos censeas: cedunt, petunt.

Trecenti cum stant phylacistæ in atriis,

45 Textores, limbolarii, arcularii ducuntur: datur

Æs. Jam hosce absolutos censeas,

Cum incedunt infectores crocotarii;

Aut aliqua mala crux semper est, quæ aliquid
petat.

Eu. Compellarem ego illum, ni metuam ne de-
sinat

50 Memorare mores mulierum: nunc sic sinam.

Me. Ubi nugigerulis res soluta est omnibus,

Ibi ad postremum cedit miles, æs petit.

Itur, putatur ratio cum argentario,

Impransus miles astat, æs censem dari.

55 Ubi disputata est ratio cum argentario,

Etiam plus ipsus ultro debet argentario.

Spes prorogatur militi in alium diem.

Hæc sunt atque aliæ multæ in magnis dotibus

Incommunitates, sumptusque intolerabiles.

60 Nam quæ indotata est, ea in potestate est viri;

Dotatæ mactant et malo et damno viros.

Sed eccum affinem ante ædes. Quid ais, Eu-
clio? "

SCENA VI.

EUCLIO. MEGADORUS.

Eu. NIMIUM lubentur edi sermonem tuum.*Me.* Ain' ? audivisti ? *Eu.* Usque a principio
omnia. *Me.* Tamen,E meo quidem animo, aliquanto facias rectius,
Si nitidior sis filiae nuptiis.*Eu.* Pro re nitorem, et gloriam pro copiâ. 5

Qui habent, ineminerint sese unde oriundi sient.

Neque pol, Megadore, mihi, neque cuiquam
pauperi.

Opinione melius res structa est domi.

Me. Immo est, et dii faciant uti siet,

Plus plusque istuc sospitent quod nunc habes. 10

Eu. Illud mihi verbum non placet, "Quod nunc
habes."Tam hoc scit me habere, quam egomet. Anus
fecit palam.*Me.* Quid tu te solus e senatu sevocas ?*Eu.* Pol ego te ut accusem merito meditabar.*Me.* Quid est ?*Eu.* Quid sit, me rogitas ? qui mihi omnîs an-
gulos 15

Furum implevisti in ædibus misero mihi :

Qui intromisisti in ædibus quingentos coquos,

Cum senis manibus, genere Geryonaceo :

Quos si Argus servet, qui oculatus totus fuit,

20 Quem quondam Ioni Juno custodem addidit,

Is nunquam servet. Praeterea tibicinam,

Quae mihi interbibere sola, si vino scatet,

Corinthiensi fontem Pirenem potest.

Tum obsonium autem ! *Me.* Pol vel legioni sat est.

25 Etiam agnum misi. *Eu.* Quo quidem agno, sat scio,

Magis curiosam nusquam esse ullam belluam.

Me. Volo ego ex te scire qui sit agnus curio.

Eu. Qui ossa atque pellis totus est, ita cura macet.

Quin exta inspicere in Sole etiam vivo licet,

30 Ita is pellucet quasi laterna Punica.

Me. Cædundum illum ego conduxi. *Eu.* Tum tu idem optimum est

Loces efferendum : nam jam, credo, mortuus est.

Me. Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.

Eu. Non potem ego quidem hercle. *Me.* At ego jussero

35 Cadum unum vini veteris a me afferier.

Eu. Nolo hercle : nam mihi bibere decretum est aquam.

Me. Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe,

Te, cui decretum est bibere aquam. *Eu.* Scio
quam rem agat.

Ut me deponat vino, eam affectat viam:
Post hoc, quod habeo, ut commutet coloniam. 40
Ego id cavebo, nam alicubi abstrudam foris.
Ego faxo, et operam et vinum perdiderit simul.
Me. Ego, nisi quid me vis, eo lavatum, ut sacru-
ficiem.

Eu. Edepol nae tu, Aula, multos inimicos habes,
Atque istuc aurum, quod tibi concreditum est. 45
Nunc hoc mihi factum est optimum, ut te au-
feram

Aulam in Fidei fanum: ibi abstrudam probe.
Fides, novisti me et ego te: cave sis tibi,
Ne tu in me mutassis nomen, si hoc concreduo.
Ibo ad te, fretus tuâ, Fides, fiduciâ. 50

ACTUS IV. SCENA I.

STROBILUS.

Hoc est servi facinus frugi, facere quod ego
persequor:
Nec moræ molestiaeque imperium herile habeat
sibi.
Nam qui hero ex sententiâ servire servus postulat,
In herum matura, in se sera condecet capessere.

5 Sin dormitet, ita dormitet, servom sese ut cogitet.
 Nam qui amanti hero servitutem servit, quasi ego
 servio,

Si herum videt superare amorem, hoc servi esse
 officium reor,

Retinere ad salutem: non eum, quo incumbat,
 eo impellere.

Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur
 ratis,

10 Qui laborent minus: facilius ut nent: et moveant
 manus:

Eodem modo servom ratem esse amanti hero
 æquom censeo,

Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam * *

Herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi
 sciant;

Quod jubeat, citis quadrigis citius properet per-
 sequi.

15 Qui ea curabit, abstinebit censione bubulâ.

Nec suâ operâ rediget unquam in splendorem
 compedes.

Nunc herus meus amat filiam hujus Euclionis
 pauperis:

Eam hero nunc renunciatum est nuptum huic
 Megadoro dari.

Is speculatuni huc misit me, ut, quæ fierent, fieret
 particeps.

Nunc sine omni suspicione in arâ hîc assidam
sacrâ. 20

Hinc ego et huc et illuc potero, quid agant, ar-
bitrarier.

SCENA II.

EUCLIO. STROBILUS.

Eu. Tu modo cave cuiquam indicassis, aurum
meum esse istic, Fides.

Non metuo ne quisquam inveniat: ita probe in
latebris situm est.

Edepol næ illic pulchram prædam agat, si quis
illam invenerit

Aulam onustam auri. Verum id te quæso ut
prohibessis, Fides.

Nunc lavabo, ut rem divinam faciam, ne affinem
morer, 5

Quin ubi arcessat me, meam extemplo filiam
ducat domum.

Vide, Fides, etiam atque etiam nunc, salvam ut
aulam abs te auferam.

Tuæ fidei concreddi aurum: in tuo luco et fano
modo est situm.

St. Dî immortales! quod ego hunc hominem fa-
cinus audio loqui?

- 10 Se aulam onustam auri abstrusisse h̄ic intus in
fano. Fides,
Cave tu illi fidelis, quæso, potius fueris, quam
mihi.
Atque hic pater est, ut ego opinor, hujus, herus
quam amat.
Ibo hinc intro: perscrutabor fanum, si inveniam
uspian
Aurum, duin hic est occupatus. Sed si reppe-
rero, o Fides,
15 Muli congialem plenam faciam tibi fideliam.
Id adeo tibi faciam: verum ego mihi bibam, ubi
id fecero.

SCENA III.

EUCLIO.

- Non temere est, quod corvos cantat inibi nunc
ab lœvâ manu.
Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat
suâ:
Continuo meum cor cœpit artem facere ludicram,
Atque in pectus emicare. Sed ego cesso cur-
rere.

SCENA IV.

EUCLIO. STROBILUS.

Eu. FORAS, lumbrice, qui sub terrâ erepsisti modo,

Qui modo nusquam comparebas: nunc, quom compares, peris.

Ego edepol te, præstigiator, miseris jam accipiam modis.

St. Quæ te mala crux agitat? quid tibi mecum est commercii, senex?

Quid me afflictas? quid me raptas? quâ me causâ verberas?

5

Eu. Verberabilissime, etiam rogitas? non fur, sed trifur.

St. Quid tibi surripui? *Eu.* Redde huc sis.

St. Quid tibi vis reddam? *Eu.* Rogitas?

St. Nihil equidem tibi abstuli. *Eu.* At illud, quod tibi abstuleras, cedo.

Ecquid agis? *St.* Quid agam? *Eu.* Auferre non potes. *St.* Quid vis tibi?

Eu. Pone. *St.* Equidem pol, te datare, credo consuetum, senex.

10

Eu. Pone hoc sis: aufer cavillam: non ego nunc nugas ago.

St. Quid ego ponam? quin tu eloquere quicquid est, suo nomine.

Non, hercle, equidem quicquam sumsi, nec tetigi.

Eu. Ostende huc manus.

St. Hem tibi! *Eu.* Ostende. *St.* Eccas. *Eu.*

Video. Age ostende etiam tertiam.

15 *St.* Larvæ hunc atque intemperiæ insaniaeque agitant senem.

Facisne injuriam mihi, an non? *Eu.* Fateor, quia non pendes, maxumam.

Atque id quoque jam fiet, nisi fatere. *St.* Quid fatear tibi?

Eu. Quid abstulisti hinc? *St.* Di me pardant, si ego tui quicquam abstuli.

Eu. Nive adeo abstulisse vellem. Agedum, excutedum pallium.

20 *St.* Tuo arbitratu. *Eu.* Ne inter tunicas habeas.

St. Tenta qua lubet.

Eu. Vah, scelestus, quam benigne! ut ne abstulisse intellegam.

Novi sycophantias. Age! rursum, ostende huc manum.

Dexteram. *St.* Hem! *Eu.* Nunc lævam ostende.

St. Quin equidem ambas profero.

Eu. Jam scrutari mitto. Redde huc. *St.* Quid reddam? *Eu.* Ah nugas agis,

25 *Certe habes.* *St.* Habeo ego? quid habeo? *Eu.*

Non dico: audire expetis.

Id meum quicquid habes, redde. St. Insanis:
perscrutatus es

*Tuo arbitratu, neque tui me quicquam invenisti
penes.*

*Eu. Mane, mane: quis illic est, qui h̄ic intus
alter erat tecum sīnul?*

*Perii hercle! ille nunc intus turbat: hunc si
amitto, hic abierit.*

*Postremo jam hunc perscrutavi. Hic nihil habet.
Abi quo lubet.*

*Juppiter te D̄ique perdant. St. Haud male agit
gratias.*

*Eu. Ibo hinc intro, atque illi socienno tuo jam
interstringam gulam.*

*Fugin' hinc ab oculis? abin' hinc, an non? St.
Abeo. Eu. Cave sis te videam.*

30

SCENA V.

STROBILUS.

*EMORTUUM ego me mavelim leto malo,
Quam non ego illi dem hodie insidias seni.
Nam hic jam non audebit aurum abstrudere.
Credo referet jam secum, et mutabit locum.
Atat foris crepuit! senex eccum aurum effert foras. 5
Tantis per h̄ic ego ad januam concessero.*

SCENA VI.

EUCLIO. STROBILUS.

Eu. FIDEI censebam maxumam multo fidem
Esse. Ea sublevit os mihi pænissime.
Ni subvenisset corvus, periisse miser.
Nimis hercle ego illum corvum ad me veniat,
velim,

5 **Qui** indicium fecit, ut ego illi aliquid boni
Dicam. Nam quod edit, tam duim, quam per-
duim.

Nunc, hoc ubi abstrudam, cogito solum locum.
Silvani lucus extra murum est avius,
Crebro salicto oppletus, ibi sumam locum.

10 Certum est, Silvano potius credam, quam Fidei.
St. Euge! euge! dii me salvom et servatum
volunt.

Jam ego illuc præcurram, atque inscendam ali-
quam in arborem:

Indeque observabo, aurum ubi abstrudat senex.

Quanquam hîc manere herus me sese jussérat,

15 Certum est, malam rem potius quærám cum lucro.

SCENA VII.

LYCONIDES. EUNOMIA. PHÆDRIA.

Ly. DIXI tibi, mater : juxta rem mecum tenes,
 Super Euclionis filia. Nunc, te obsecro,
 Fac mentionem cum avonculo, mater mea :
 Resecroque, mater, quod dudum obsecraveram.

Eu. Scis tute, facta velle me, quæ tu velis. 5
 Et istuc confido a fratre me impetrassere.
 Et causa justa est, siquidem ita est ut prædicas,
 Te eam compressisse vinolentum, virginem.

Ly. Egone ut te advorsum mentiar, mater mea ?

Ph. Perii, mea nutrix ! obsecro te ! 10
 Juno lucina, tuam fidem ! *Ly.* Hem, mater mea,
 Tibi rem potiorem video : clamat, parturit.

Eu. I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem
 meum,

Ut istuc quod tu me oras, efficiam tibi,
 Ut istuc quod me oras, impetratum ab eo auferam. 15

Ly. I, jam sequor te, mater. Sed servom meum
 Strobilum miror ubi sit, quem ego me jusseram
 Hic opperiri. Nunc ego mecum cogito,
 Si mihi dat operam, me illi irasci injurium est.
 Ibo intro, ubi de capite meo sunt comitia. 20

SCENA VIII.

STROBILUS.

PICI divitiis, qui aureos montes colunt,
 Ego solus supero. Nam istos reges ceteros
 Meniorare nolo, hominum mendicabula.

Ego sum ille rex Philippus. O lepidum diem !
 5 Nam ut dudum hinc abii, multo illuc adveni prior,
 Multoque prius me collocavi in arborem :
 Indeque exspectabam ubi aurum abstrudebat
 senex.

Ubi ille abiit, ego me deorsum duco de arbore ;
 Effodio aulam auri plenam. Inde ex eo loco
 10 Video recipere se senem : ille me non videt ;
 Nam ego modo declinavi paulum me extra viam.
 Attat ! eccum ipsum. Ibo, ut hoc condam do-
 mum.

SCENA IX.

EUCLIO. LYCONIDES.

Eu. PERII ! interii ! occidi ! quo curram ? quo
 non curram ?

Tene, tene ! quem ? quis ? nescio, nihil video,
 cæcus eo ; atque

Equidem quo eam, aut ubi sim, aut qui sim, ne-
queo cum animo

Certum investigare. Obsecro vos ego, mihi
auxilio,

Oro, obtistor, sitis, et hominem demonstretis, qui
eam abstulerit,

Qui vestitu et cretâ occultant sese, atque sedent
quasi sint frugi.

Quid ais tu? tibi credere certum est: nam esse
bonum, e vultu cognosco.

Quid est? quid ridetis? novi omnes, scio fures
esse hîc complures.

Hem, nemo habet horum! occidisti. Dic igitur,
quis habet? nescis!

Heu me miserum, miserum! perii male perditus!
pessume ornatus eo,

Tantum gemiti et malæ mœstitiæ hic dies mihi
obtulit,

Famem et pauperiem: perditissimus ego sum
omnium in terrâ.

Nam quid mihi opus est vitâ, qui tantum auri
perdidi,

Quod custodivi sedulo? Egomet me defraudavi,
Animu[m]que menm, geniumque meum. Nunc eo
alii lætificantur,

Meo malo et damno: pati nequeo.

Ly. Quinam homo hic ante ædîs nostras ejulans
conqueritur mœrens?

5

10

15

Atque hic quidem Euclio est. Est, opinor, opido ego interii! palam est res.

Scit peperisse jam, ut ego opinor, filiam suam.
Nunc mihi incertum est,

20 Quid agam. Abeam an maneam? an adeam? an fugiam? quid agam edepol nescio.

SCENA X.

EUCLIO. LYCONIDES.

Eu. Quis homo h̄ic loquitur? *Ly.* Ego sum.

Eu. Immo ego sum miser, et misere perditus,

Cui tanta mala, m̄estitudoque obtigit. *Ly.* Animo bono es.

Eu. Quo obsecro pacto esse possum? *Ly.* Quia istuc facinus quod tuum

Sollicitat animum, id ego feci, et fateor. *Eu.* Quid ego ex te audio?

5 *Ly.* Id quod verum est. *Eu.* Quid ego emerui, adolescens, mali,

Quamobrem ita faceres, meque meosque perditum ires liberos?

Ly. Deus impulsor mihi fuit, is me ad illam illexit. *Eu.* Quo modo?

Ly. Fateor peccavisse, et me culpam commeritum
scio.

Id adeo te oratum advenio, ut animo æquo ig-
noscas mihi.

Eu. Cur id ausus facere, ut id quod non tuum
esset tangeres ?

Ly. Quid vis fieri ? factum est illud. Fieri in-
fectum non potest.

Deos credo voluisse : nam nî vellent, non fieret,
scio.

Eu. At ego deos credo voluisse, ut apud te me
in nervo enicem.

Ly. Ne istuc dixis. *Eu.* Quid tibi ergo meam
me invito tactio est ?

Ly. Quia vini vitio atque amoris feci. *Eu.*
Homo audacissime,

Cum istacin' te oratione huc ad me adire ausum,
impudens ?

Nam si istuc jus est, ut tu istuc excusare possies,
Luce claro deripiamus aurum matronis palam ;
Post id, si prehensi sumus, excusemus, ebrios
Nos fecisse amoris causâ. Nimis vile 'st vinum
atque amor,

Si ebrio atque amanti impune facere, quod lubeat,
licet.

Ly. Quin tibi ultro supplicatum venio ob stulti-
tiam meam.

Eu. Non mihi homines placent, qui, quando male fecerunt, purgitant.

Tu illam scibas non tuam esse: non attactam oportuit.

25 *Ly.* Ergo quia sum tangere ausus, haud causificor quin eam

Ego habeam potissimum. *Eu.* Tun' habeas me invito meam?

Ly. Haud te invito postulo: sed meam esse oportere arbitror.

Quin tu eam invenies, inquam, meam illam esse oportere, Euclio.

Eu. Nisi refers. *Ly.* Quid tibi ego referam?

Eu. Quod surripiisti meum.

30 Jam quidem hercle te ad prætorem rapiam, et tibi scribam dicam.

Ly. Surripi ego tuum? unde? aut quid id est?

Eu. Ita te amabit Juppiter,

Ut tu nescis? *Ly.* Nisi quidem tu mihi, quid quæras, dixeris.

Eu. Aulam auri, inquam, te reposco, quam tu confessus mihi

Te abstulisse. *Ly.* Neque edepol ego dixi, neque feci. *Eu.* Negas?

35 *Ly.* Pernego immo: nam neque ego aurum, neque istaec aula quæ siet,

Scio, nec novi. *Eu.* Illam, ex Silvani luco quam abstuleras, cedo.

I. refer: dimidiam tecum potius partem dividam.

Tametsi fur mihi es, molestus non ero. *I* vero, refer.

Ly. Sanus tu non es, qui furem me voces. Ego te, Euclio,

De aliâ re rescivisse censui, quod ad me attinet. 40

Magna est res, quam ego tecum otiose, si otium est, cupio loqui.

Eu. Dic bonâ fide: tu id aurum non surripuisti ?
Ly. Bonâ.

Eu. Neque scis quis abstulerit ? *Ly.* Istuc quoque bona. *Eu.* Atque id si scies,

Qui abstulerit, mihi indicabis ? *Ly.* Faciam.
Eu. Neque partem tibi

Ab eo, qui qui est, inde posces: neque furem excipies ? *Ly.* Ita. 45

Eu. Quid si fallis ? *Ly.* Tum me faciat quod volt magnus Juppiter.

Eu. Sat habeo. Age nunc loquere quid vis.
Ly. Si me novisti minus,

Genere quî sim gnatus: hic mihi est Megadorus avonculus :

Meus fuit pater Antimachus: ego vocor Lyconides :

Mater est Eunomia. *Eu.* Novi genus. Nunc quid vis ? id volo 50

Noscere. *Ly.* Filiam ex te tu habes. *Eu.*
Immo eccillam domi.

Ly. Eam tu despondisti, opinor, meo avunculo.
Eu. Omnem rem tenes.

Ly. Is me nunc renunciare repudium jussit
tibi.

Eu. Repudium, rebus paratis, atque exornatis
nuptiis?

55 Ut illum dī immortales omnes deæque, quantum
est, perduint,

Quem propter hodie auri tantum perdidi, infelix,
miser.

Ly. Bono animo es, et benedice. Nunc quæ
res tibi et gnatæ tuæ

Bene feliciterque vortat. Ita dī faxint, inquito

Eu. Ita dī faciant. *Ly.* Et mihi ita dī faciant.
Audi nunc jam.

60 Qui homo culpam admisit in se, nullus est tam
parvi pretî,

Quin pudeat, quin purget se. Nunc te obtestor,
Euclio,

Si quid ego erga te imprudens peccavi, aut
gnatam tuam,

Ut mihi ignoscas, eamque uxorem mihi des, ut
leges jubent:

Ego me injuriam fecisse filiæ fateor tuæ,

65 Cereris vigiliis, per vinum, atque impulsu ado-
lescentiæ.

Eu. Hei mihi! quod facinus ex te ego audio?

Ly. Cur ejulas?

Quem ego avom feci jam ut esses filiae nuptiis:

Nam tua gnata peperit, decumo mense post: numerum cape:

Eâ re repudium remisit avunculus causâ meâ.

I intro, exquire, sitne ita, ut ego prædico. *Eu.*
Perii oppido!

70

Ita mihi ad malum malæ res plurimæ se agglutinant.

Ibo intro, ut quid hujus veri sit, sciam. *Ly.*
Jam te sequor.

Hæc propemodum jam esse in vado salutis res videtur.

Nunc servom esse ubi dicam meum Strobilum,
non reperio.

Nisi etiam hic opperiar tamen paulisper; postea
intro

75

Hunc subsequar. Nunc interim spacium ei dabo
exquirendi

Meum factum ex gnatae pedisequâ nutrice anu.
Ea rem novit.

ACTUS V.

STROBILUS. LYCONIDES.

St. Dī immortales, quibus et quantis me donatis gaudiis,

Quadrilibrem aulam auro onustam habeo: quis me est divitior?

Quis me Athenis nunc magis quisquam est homo, cui dī sint propitii?

Ly. Certo enim ego vocem hic loquentis modo me audire visus sum. *St.* Hem!

5 Herumne ego aspicio meum? *Ly.* Video ego hunc Strobilum, servum meum?

St. Ipsus est. *Ly.* Haud aliis est. *St.* Con-grediar. *Ly.* Contollam gradum.

Credo ego illum, ut jussi, eampse anum adisse, hujus nutricem virginis.

St. Quin ego illi me invenisse dico hanc præ-dam, atque eloquor?

Igitur orabo ut manu me mittat. Ibo atque elo-quar.

10 Repperi. *Ly.* Quid repperisti? *St.* Non, quod pueri clamitant,

In fabâ se repperisse. *Ly.* Jamne autem, ut soles, deludis?

St. Here, mane, eloquar. Jam ausulta. *Ly.*

Age ergo loquere. *St.* Repperi hodie,
Here, divitias nimias. *Ly.* Ubi nam? *St.*

Quadrilibrem, inquam, aulam auri ple-
nam.

Ly. Quod ego facinus audio ex te? *St.* Eu-
clioni huic seni surripui.

Ly. Ubi id est aurum? *St.* In arcâ apud me.
Nunc volo me emitti manu. 15

Ly. Egone te emittam manu, scelerum cumula-
tissime? *St.* Abi here, scio

Quam rem geras. Lepide, hercle, animum tu-
um tentavi. Jam

Ut eriperes, apparabas. Quid faceres, si reppe-
rissem?

Ly. Non potes probâsse nugas. I, redde aurum.
St. Reddam ego aurum?

Ly. Redde inquam: ut huic reddatur. *St.* Ah,
unde? *Ly.* Quod modo fassus es esse 20

In arcâ. *St.* Soleo, hercle, ego garrire nugas:
ita loquor. *Ly.* At scin'

Quomodo? *St.* Vel hercle enica, nunquam
hinc feres a me.

SUPPOSITA.

Ly. Quid hic quondam pervicus addit?

Non ferann' unquam? St. Quod non habeo.

Ly. Efferaris cave,

*Nisi actutum seni id auri redditio est. St. Sive
perpensus ferar*

*Libitinarius, sive pollinctorius efferar, nunquam
dabo nisi fodiam*

*5 Noviter arrogiam. Ly. Væh capiti tuo! St. Im-
mo senis et capiti*

*Et pectori, qui auri tantum perdidit. Ly. Quis
repperit?*

*St. Quem repperisse vis. Ly. Qui in arcâ illud
subreptum habere*

*Autumat. St. Quam pulcre tibi, here, conniverent
oculi, si id*

*Factum fateor! Ludo: quod lusi tecum, non par
est identidem*

*10 Serio vortier. Ly. At nunc jam ne me irritassis,
i, et aurum*

*Redde: susque deque haud agites. St. Here, id
si repperibitur,*

*Certum est geminam te lanceam confitentem icere.
Ly. I, et reddo*

St. *Vis crassum?* Ly. *I,* et redde. St. *Atat incassum queritas.*

Ly. *I,* et redde. *Ego ad senem proprio, ut quid comitiis*

Proxumis videam. Senex aulam auri perdidit, 15
Megadorus

Repudium renunciat. Filiam peperisse vitio resciit. St. *Hero*

Meo, quantum ego video, nemo est benignior. Alii non quod

Inventum est non oculunt, modo negant: oculunt vaniloqui.

Sed aliud post aliud si qua sit opportunitas, harpagatum

Volunt, si Eleusinie sit, facilem deam creduant; 20
si Cotytto:

Non videre quem batuat. Ita neque amicis, neque cognatis,

Neque dis parcunt, dum bene parcant sibi. Iстic quidem,

Ne miserum faciat senem, aut illius familiam opulentam,

Auri aulam, grandem, onustam, plenam, referri jubet,

Ut se faciat olim miserum, atque suam familiam. 25
Ast ego partem

Impartiri malim, unde redimar. Quod vortet bene, picus.

A sinistris cantitat, qui auri custos hercle olim traditur.

Ibo, et aulam referam: quod illæc mihi bene avis occinat.

S U P P L E M E N T U M

AULULARIÆ.

ANT. CODRO URCEO.

Italo Scholastico et Professore Bononiensi auctore, qui vixit sub
Imp. Sigismundo et Friderico III. Aug.

— quod non habeo. *Ly.* Feram.

Velis nolis; cum te quadrupedem strinxero:
Et herniosos testes ad trabem tibi
Divellam appenso. Sed cur in fauces moror
Hujus scelesti ruere? et animam protinus
 5 *Cur non compello facere iter præposterum?*
Das, an non? St. Dabo. Ly. Des ut nunc,
non oīm volo.
 St. *Do jam: sed me animam recipere sinas te*
rogo.

*Ah ah! quid, ut dem, poscis, here? Ly. Nescis,
seclus?*

*Et aulam auri plenam quadrilibrem mihi
Audes negare, quam dixti modo* 10
*Te arripuisse? heja, jam ubi nunc lorarii?
St. Here, audi pauca. Ly. Non audio. Lorarii,
Heus, heus. Lor. Quid est? Ly. Parari cate-
nas volo.*

*St. Audi quæso, post me ligare jussesis
Quantum libet. Ly. Audio: sed rem expedi-
ocius.* 15

*St. Si me torqueri jussesis ad necem, vide
Quid consequare. Primum servi exitium habes:
Deinde, quod concupisces, ferre non potes.
At si me dulcis libertatis præmio*

Dudum captâsses, jam dudum votis fores 20
*Tuis potitus. Omnes Natura parit liberos,
Et omnes libertati naturâ student.
Omni malo, omni exitio pejor servitus:
Et quem Juppiter odit, servom hunc primum facit
Ly. Non stulte loqueris. St. Audi reliqua nunc
jam:* 25

*Tenaces nimium dominos nostra ætas tulit
Quos Harpagones, Harpyias et Tantalos
Vocare soleo, in opibus magnis pauperes,
Et sitibundos in medio Oceanî gurgite:
Nullæ illis satis divitiæ sunt, non Midæ,
Non Cræsi: non omnis Persarum copia* 30

Explere illorum Tartaream ingluviem potest.

Inique domini servis utuntur suis,

Et servi inique dominis nunc parent suis :

35 *Sic fit neutrobi, quod fieri justum foret.*

Penum, popinas, cellas promptuarias

Occludunt mille clavibus parei senes.

Quæ vix legitimis concedi natis volunt,

Servi furaces, versipelles, callidi,

40 *Occlusa mille clavibus sibi reserant :*

Furtimque raptant, consumunt, liguriunt :

Centena nunquam furtâ dicturi cruce :

Sic servitutem ulciscuntur servi mali

Risu jocisque. Sic ergo concludo, quod

45 *Servos fideles liberalitas faicit.*

Ly. *Recte quidem tu, sed non paucis, ut mihi*

Pollicitus. Verum si te facio liberum,

*Reddes, quod cupio? St. Reddam: sed testes
volo*

Adsint: ignosces, here; parum credo tibi.

50 Ly. *Ut lubet; adsint vel centum; jam nil moror.*

St. *Megadore, et tu Eunomia, adeste precor, si
libet.*

Exite: perfectâ re mox redibitis.

Me. *Qui nos vocat? hem Lyconide. Eu. Hem
Strobile, quid est?*

*Loquimini. Ly. Breve est. Me. Quid est? St.
Vos testes voco.*

55 *Si quadrilibrem aulam auri plenam hue adfero,*

*Et trado Lyconidæ, Lyconides me manu
Mittit; jubetque juris esse me mei.
Itane spondes? Ly. Spondeo. St. Jamne audis-
tis hoc
Quod dixit? Me. Audivimus. St. Jura enim
per Jovem.*

Ly. *Hem quo redactus sum alieno malo!* 60
Nimis proeax es. Quod jubet, faeiam tamen.
St. Heus tu, nostra ætas non multum fidei gerit:
Tabulæ notantur: adsunt testes duodecim:
Tempus locumque scribit aetuarius;
Tamen invenitur rhetor, qui faetum neget. 65
Ly. Sed me cito expedi sis. St. Hem silicem tibi.
*Ly. Si ego te sciens fallam, ita me ejiciat Dies-
piter*
Bonis, salvâ urbe et arce, ut ego hunc lapidem.
Satin'
*Jam feei tibi? St. Satis. Ut ego aurum appor-
tem, eo.*
Ly. I Pegaseo gradu, et vorans viam redi. 70

LYCONIDES. STROBILUS. MEGADORUS. EUNOMIA.
EUCLIO.

Ly. *GRAVE est homini pudenti morologus nimis
Servus, qui sapere plus volt hero suo.
Abeat hic Strobilus in malam liber crucem,*

Modo mihi apportet aulam auro puro gravem :

5 *Ut Euclionem sacerum ex luctu retraham*

Ad hilaritatem, et mihi conciliem filiam,

Ex compressu meo novam puerperam.

Sed ecce redit onustus Strobilus. Ut reor,

Aulam apportat. Et certe est aula, quam gerit.

10 *St. Lyconide, apporto inventum promissum tibi,*

Aulam auri quadrilibrem. Num scrus fui ?

*Ly. Nempe. O dii inmortales, quid video, aut
quid habeo ?*

Plus sexcentos Philippeos ter et quater.

Sed evocemus Euclionem protinus.

15 *Ly. O Euclio, Euclio. Me. Euclio, Euclio.*

Eu. Quid est ?

Ly. Deseende ad nos : nam dii te servatum volunt.

*Habemus aulam. Eu. Habetisne, an me delu-
ditis ?*

*Ly. Habemus, inquam. Modo, si potes, hue ad-
vola.*

Eu. O magne Juppiter ! o Lar familiaris, et

20 *Regina Juno, et noster thesaurarie*

Alcide, tandem miserari miserum senem !

Oh, oh, quam laetis, aula, tibi amicus senex

Complector ulnis, et te dulei capio osculo !

Expleri nequeo mille vel complexibus.

25 *O spes, o eor ! luctum depulverans meum.*

Ly. Auro carcere semper duxi pessumum

Et pueris, et viris, et senibus omnibus.

*Pueros prostare cogit indigentia,
 Viros furari, mendicarier ipsos senes.
 At multo pejus est, ut video nunc, supra
 Quam quod necesse est nobis auro opulescere.
 Illeu quantas passus est aerumnas Euclio,
 Ob aulam paulo ante a se deperditam !
 Eu. Quoi meritas referam grates ? an diis, qui
 bonos*

*Respectant homines ? an amicis, rectis viris ? 35
 An utrisque ? utrisque potius. Et primum tibi,
 Lyconide, principium et auctor tanti boni,
 Hac ego te aulâ auri condono : accipias libens :
 Tuam hanc esse volo, et filiam meam simul,
 Præsente Megadoro, et sorore ejus, probâ 40
 Eunomiâ. Ly. Et habetur, et refertur gratia,
 Ut meritus es, socer exoptatus mihi, Euclio.
 Eu. Relatam mihi satis putabo gratiam,
 Si donum nostrum, et me ipsum, accipias nunc
 libens.*

*Ly. Accipio, et Euclionis volo mea sit domus. 45
 St. Quod restat, here, nunc memento, ut sim liber.
 Ly. Recte monuisti : Esto merito liber tuo,
 O Strobile, et turbatam jam intus cœnam para.
 St. Spectatores, naturam avarus Euclio
 Mutavit : liberalis subito factus est. 50
 Sic liberalitate utimini vos quoque :
 Et, si Fabula perplacuit, clare plaudite.*

N O T E S .

MARCUS ACCIUS PLAUTUS was a native of Sarsina, a small town in Umbria. He was probably of obscure parentage, and as some suppose, the son of a slave. Of the circumstances of his life very little is known. He came to Rome, and obtained not only fame, but emolument, from his dramatic compositions, which were represented about the middle of the sixth century from the foundation of the city. A. Gellius relates, from the authority of Varro, that Plautus, having acquired property, was tempted, in order to increase it, to engage in trade; and that his speculations succeeded so ill, that he was reduced, in a time of general scarcity, to employ himself as a laborer to grind at the mill. His mind, however, seems to have remained undepressed, for he composed three of his comedies in this toilsome occupation. Cicero informs us that he died in the consulate of Claudio Pulcher and L. Porcius Licinius, B. C. 184. A great many comedies were anciently current under the popular name of Plautus; but of these, the chief part were only re-touched by him. The best Roman critics admitted only twenty-six as of his genuine composi-

tion, twenty of which are still extant, but some in a mutilated state. Of the character they bore among his countrymen, we have different judgments from high authorities. The learned Varro was accustomed to say that if the Muses were to speak Latin, they would use no other style than that of Plautus. Cicero calls the wit of Plautus elegant, refined, ingenious, and facetious; whilst, on the other hand, Horace censures the preceding generation for their blind admiration of the jests and numbers of this dramatist, intimating that the former were gross, and the latter defective. His plays are lively and entertaining; his language a rich treasury of the Latin tongue. Many of his pieces, like those of the other Roman dramatists, are professed translations from the Greek; and it is probable that all his plots are borrowed from the Grecian theatre.

Page 9. Line 1. Vostris; for vestris. Voltis; for vultis. The dialect of the Umbrians changed the *u* into *o*; this is evident from many ancient monuments of their country.

— 2. *Lætum*; “propitious.”
— 4. *Res rationesque*; “domestic affairs and accounts.”

— 12. *Nuntiis præsim et lucro.* The most important duties of Mercury were, to act as the messenger of the gods, and to be the patron of merchants and of gain.

10. 16. *Itaque.* Some editions have *ita* without the conjunction.

— 23. *Vereri*; that you reverence him as your father and benefactor. *Metuere*; that you fear him on account of his power. Donatus says, *Veretur liber, metuit servus.*

— 24. *Precario*; “by entreaty.” *Petimus precario*; *poscimus pro imperio*; *postulamus jure.*

— 25. *Dictis bonis.* In allusion to the proverbial expression, “*bona verba*,” used in sacrifices.

— 26. *Etenim ille Juppiter.* He is now speaking of the actor who assumes the character of Jupiter.

— 29. *Prætimet.* Some commentators substitute *pertimet*, but this seems inadmissible. *Pertimere* means to fear greatly, but *prætimere* to fear beforehand, which is evidently the meaning of Plautus.

— 31. *Metuo malum.* Such punishment as a contumacious servant would be likely to receive from his master. The word *malum* is often used by our author to signify corporal punishment.

— 32. *Pace.* In the sense of *pacate*, “peaceably.”

— 34. *Orator*; “a suppliant.”

— 38. *Nunc.* Mercury here resumes his character of a deity.

11. 44. *Quis benefactis.* Of all which benefits my father, the ruler of the gods, is the author.

— 65. *Conquisitores.* These were persons em-

ployed to ascertain whether any one had been hired to applaud the actors, and by his example to lead the ignorant to do so. As the best performers received a reward from the ediles for their services, it was important that it should be well merited, and impartially bestowed.

— 70. *Artifici*; sc. *scenico*. Meaning any one employed in the representation.

— 72. *Quoi duint*; i. e. *dederint*. The ediles who presided at the games took an oath that they would bestow the prize upon the most deserving.

— 73. *Sirempse*; i. e. *similem re ipsâ*.

— 79. *Favitorum*; for *fautorum*. This line must be taken in connection with the next; the meaning is, He who does rightly has favorers, if the judges are faithful whose duty it is to award the prizes.

— 91. *Anno*; i. e. *ante annum*, “a year ago.” An allusion is intended in this passage to some play well known to the audience. Some commentators supposed the original reading to have been, *Nannio*, instead of *Anno*, in allusion to a play by the name of *Nannium*, a famous courtesan of antiquity. There seems to be no good reason for this opinion. We find *anno* used in the same way in other passages of our author :

Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.

Trucul. i. 4.

*Qui quasi uxorem sibi,
Me habebat anno, dum hic fuit, &c.*

— 93. *Prodit*; sc. *Juppiter*. *Certo*; without dispute or the censure of any one.

13. 98. *Ex Argo patre*; i. e. *patre et ipso Argis oriundo*. Some commentators consider *Argo*, for *Argivo*, but it comes from *Argos*, as *chao* from *chaos*.

— 104. *Ut sit*; i. e. *qualis sit*.

— 105. *Quam . . . siet*. How freely Jupiter indulges in sensual pleasures.

14. 133. *Illi*; for *illuc*, frequently found in Plautus and Terence.

15. 151. *Ferit*; sc. *fores*, “he is knocking at the door.”

— 1. *Qui*; for *quis*. *Hoc noctis*; i. e. *tempore*.

— 2. *Juventutis mores*. Of the Theban youth who roved about during the night, and rendered the streets so dangerous that few dared to pass through them.

— 3. *Tresviri*. He fears the danger of being seized by the watchmen, and thrown into prison. Although the scene is laid in Greece, and the characters are Grecian, our author constantly alludes to the Roman customs. Amongst the Athenians, the *undecimviri* had the same authority with the *tresviri* of Rome. The latter were required to take charge of the prisons, to punish the condemned, and to take notice of criminal offences.

— 4. *E . . . depromar*; “I shall be served up from the pantry,” i. e. I shall be brought from the bridewell to be whipped.

16. 7. *Homines octo validi*. The eight lictors

appointed to assist the tresviri in the execution of their duties.

— 8. *Hospitio publicitus accipiar?* It was a custom amongst the Greeks and Romans to entertain distinguished strangers at the public expense: citizens also returning from abroad, particularly after the successful accomplishment of any public enterprise, were entertained in this manner. The jest of our author is in the application of the word *hospitio* to a prison.

— 9. *Immodestia*; “indiscretion.”

— 10. *A portu excitavit*; i. e. sent me home from the port without giving me time to rest.

— 11. *Hoc luci*; the old abl. “in the day-light.” The use of this word in the masc. gender seems peculiar to Plautus. Some think *hoc* the old mode of spelling the adv. *huc*.

— 12. *Opulento . . . est?* “Is not the service of a rich man therefore hard to endure?” *Hoc*, i. e. *ob hoc*, *ideo*.

— 14. *Assiduo*; not an adverb but an adjective, “rich.” Cicero says, “*Cum lex Elia Sentia assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti; locuples enim est assiduus; appellatus ab ære dando;*” *quasi dicas “ab asse dando.”*

— 15. *Quo facto*; i. e. *ubi facto*.

— 16. *Dives operis.* Some translate this—“abounding in slaves or day laborers;” others, “having plenty of work for his slaves to do.” Ovid says:

*Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri ;
Dives agri Dorylas.*

M. v. 129.

— 17. *Quodcunque sit.* As if he said, *Quicquid accidit, ut homini allubescat, id retur se posse ; nec reputat, quid laboris aliis afferat.*

— 20. *Expetunt* ; “occur.”

— 22. *Hodie.* Jupiter has commanded me this day to be a slave, or to pretend that I am one.

— 24. *Qui verna natus est.* Those who were born in a state of servitude were considered more despicable than those who became slaves by the result of war or by other causes. Amongst the former, however, have been found men of brilliant talents, the Tyro of Cicero, and the Phædrus of Augustus, for examples.

— 25. *Verna verbero.* Not only a slave, but in a fair way of being whipped. *In mentem fuit* ; i. e. *venit*, a mode of expression which we find also in Cicero ; “*Quum vestros portus in prædonum potestatem fuisse sciatis.*” *Ora. pro lege Manil.*

17. 35. *Qui multa Thebano populo.* Sosia seems in this passage to intimate that the war was between the Thebans and Teleboans ; but it was a war of the Grecians to avenge an injury done to Electryon, king of Argos, in which contest, the Thebans were only amongst the auxiliary troops.

— 38. *Adorea.* The ancient Romans called all the produce of the fields by this name. After it became a custom to give corn to the soldiers as a

reward for obtaining a victory, the term *adorea* began to be used for military renown.

18. 51. *Rapta*; sc. *bona Electryonis*. *Ratores*; The Teleboans.

— 55. *Epugnassere*; i. e. *expugnatum esse*; an old infinitive from the future *expugnasso* for *expugnavero*.

19. 66. *Modo*; i. e. *arbitratus*.

— 68. *In medium*. Between both armies.

— 71. *Uti dederent*. Livy gives us in his first book the ceremony attending a surrender: *Rex interrogavit: Estisne vos legati oratoresque missi a populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam poplique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio, &c.*

20. 83. *Convortitur*; for *convortil*. The construction is, *sed nemo tamen convortil se in fugam*.

— 95. *Vortentibus*; for *versis*. So in Lucretius, *Omnia commutat natura et vertere cogit*, for *verti* and *mutari*.

21. 101. *Velatis manibus*. Those who were supplicants for peace bore before them a branch of olive, from which hung many locks of wool, so that the hands were concealed by them. Virgil says, (*Æ. viii. 127,*)

*Optime Grajugenūm, cui me fortuna precari,
Et vittā comptos voluit prætendere ramos,*

whence some commentators have supposed that the reading should be *vittatis manibus*, instead of *velatis*.

— 113. *Telo suo*; i. e. *suâ culpâ*, as in verse 171, “*jumento suo*.” *Malitiâ*. Cicero says, “*Malitia est versuta et fallax nocendi ratio*.”

22. 116. *Nocturnum*; the evening star, which he took for Lucifer, the morning star.

— 118. *Neque . . . atque*; i. e. *Neque se alio loco habet atque*.

— 120. *Statim*; “motionless.” *Die*; for *diei*. So in Virgil:

Libra die somnique pares ubi fecerit horas.

G. i. 208.

— 124. *Perpetem*; “the whole night.”

— 127. *Nisi . . . plusculum*; i. e. unless he has drunk too freely at supper.

23. 130. *Sis veni*. To soften the harshness of the imperative mood, the ancients usually added *sis*, or *si vis*.

— 137. *Æque*. The ablative seems to be used with this word, as if it was a comparative. *Quem?* Supply, *video hoc noctis ante ædeis?* for it must be referred to the former words of Sosia which were interrupted by Mercury.

— 138. *Pallium detexere*; “to steal,” or as some translate it, “to trim my jacket.” Mercury has been throwing out his arms as weavers do when at work.

— 140. *Hospitio pugnæ accepturus est*; “he will give me a reception with his fists.”

— 143. *Oppido*; i. e. *valde*.

— 145. *Igitur*. This is used here as in many other passages of Plautus, for *proinde*. *Magis modum in majorem*; i. e. “more and more.”

— 146. *Quod . . . datis*. Meaning that he is a highwayman, and lives upon the spoils of the men whom he beats with his fists.

24. 148. *In soporem collocastis*; “You have bruised till they were senseless.”

— 149. *Quintus siam*. The Romans frequently assigned names to their children having some reference to their number; thus the fifth son would be called Quintus, the sixth Sextus, &c. Sosia pretends to fear, that he shall be the fifth victim to the fists of Mercury, and shall thereby change his name from Sosia to Quintus.

— 154. *Hoc noctis esse*; “to eat so late at night.”

— 157. *Quid . . . tangam*. He speaks as Mercury, whose custom was to lull persons to sleep by gently touching them with his wand. The question is ironical for “What if I should give him some hard knocks?”

— 160. *Quem tu pugno legeris*; i. e. *assecutus fueris, et percusseris*.

25. 163. *Murænam*; a fish so filled with small bones that it cannot be eaten without taking them out. The meaning of *me quasi murænam exossare*, is, “to bone me like a *muræna*,” i. e. “to cudgel me till no vestige of a bone shall be left.”

- 164. *Ulro istunc*: i. e. *procul a me absit*.
- 167. *Superstiliosus*; “a conjuror.”
- 168. *Domes*; “that you would soften them.”
- 171. *Sibi . . . suo*; “claims a heavy burden for his beast’s back.”

26. 176. *Nescio quem*. Some commentators suppose that our author means a person of the name of Some-one; what follows seems to make this probable. Perhaps he alludes to the passage of Homer where Ulysses gives an account of his having imposed on Polypheus, by calling himself οὐτις. Something similar occurs in Shakspeare:

Borachio. But see’st thou not what a deformed thief this fashion is?

Watchman. I know that Deformed; he has been a vile thief this seven year; he goes up and down like a gentleman.

Much Ado about Nothing.

— 185. *Vulcanum in cornu*; light or fire in a horn lantern.

— 188. *Verbero*. This word signifies “a man who deserves to be beaten,” and “I beat;” Mercury means it to be understood in the former sense; Sosia chooses to understand in the latter, and as Mercury had not touched him, says, *mentiris nunc jam*; “now you lie.”

27. 200. *At scin’ quomodo*: sc. *horum servus sis*? The expression *scin’ quomodo*, implying a threat, is often used by Plautus.

— 201. *Faciam ego te superbū*; “I shall exalt you,” i. e. I shall give you so sound a drubbing

that you will not be able to walk, but must be carried away. Some commentators suppose that Mercury threatens to kill Sosia, and that the passage alludes to the carrying out of a dead body.

— 203. *Quin*; “but for all that,” or “nevertheless.”

28. 209. *Davo*. This character is supposed by Meursius to be the same as the Fox in *Aesop's fable*.

— 211. *Consutis dolis*; “with patched up, or contrived knavery.”

— 213. *Tunicis*. It must be recollect that the *tunic* of Plautus was a common garment of slaves at Rome, both in country and city. But in the time of the emperors, the *pænula* was worn by slaves and soldiers.

— 218. *Parum . . . prædicas*; “what you talk of is little in comparison with what you shall have.”

29. 228. *Socium*. The pun depends upon the similarity of the words *Sosiam* and *socium*. The giving a different turn to what has been said is frequent in ancient as well as modern comic writers.

— 230. *Utinam istuc pugni fecissent tui*; i. e. I wish you had lost the use of your fists as you say I have of my reason.

31. 248. *Portu Persico*. A port in the Eubæan sea, so called from the Persian fleet, which was at anchor there. An anachronism may be here observed, as the attack of the Persians upon Greece took place long after the time of Amphitryon.

— 252. *Hercle*. Such an oath seems inappropriate here, as the birth of Hercules takes place, according to the comedy, some time after. Plautus was probably led into the mistake by the custom of his own times, which rendered this oath common.

32. 262. *A Telebois*; from the spoils of the Teleboans.

— 265. *Signi*. Seals at first had merely letters engraved on them; afterwards there were various inscriptions: sometimes an animal, as the sphinx of Augustus; sometimes a history or fable, as on that of Amphitryon.

— 266. *Quid me captas*: i. e. Why do you draw the truth from me by captious questions?

— 274. *Eam . . . meri*; “I drank that cup of wine pure as it was from its parent vine.”

34. 294. *Quadrigas si nunc inscendas Jovis*. On account of their swiftness, a quality often alluded to by the poets.

— 301. *An egomet . . . fui*? i. e. Could it have happened that I, Sosia, did not go to the war with my master Amphitryon, but staid at home, and have forgotten it?

— 303. *Vivo*: sc. *mihi*. At the funerals of persons of rank, their statues were carried in the procession. Sosia could not expect this honor, but Mercury pays him the compliment.

35. 306. *Raso . . . pileum*. Slaves, when made free, shaved their heads in the temple of Feronia, the goddess of freedmen, and received a cap as a badge of liberty.

36. 17. *Dudum quod dixi minus*; “of whom I have as yet spoken but little.”

— 22. *Minori*; Hercules. *Majori*; Iphielus, the son of Amphitryon.

— 33. *Expetere*; “to fall.”

37. 2. *Imperce*; “spare yourself,” i. e. refrain, on account of your situation, from any unnecessary labor.

— 3. *Tollito*. Infants, immediately after their birth, were placed upon the ground, from which position they were raised by the father, or by some one acting for him. In this way he signified his willingness to assume the parental duties. A child not so taken up was considered as disowned.

— 12. *Illa*; probably referring to Juno, the wife of Jupiter.

38. 13. *Faxim*. In some editions we find *paxim* for *pepigerim*.

— 21. *Hanc curatio est rem*. Verbals in *io* are frequently found in Plautus governing the cases of their own verbs.

— 22. *Noli* : sc. *irasci*.

— 23. *Nequiter pene expedit*; “has been unsuccessful.”

40. 44. *Nunquid vis?* A common question on taking leave. The ellipsis may be supplied by *mandare*, or *amplius*.

41. 1. *Secundum* : i. e. *post me*.

42. 20. *Tuâ ex re* : i. e. *ex tuo commodo*. Or it may be explained in this way; Sosia speaks as if

Amphitryon had a store of punishments, from which he might select what any of his servants deserved ; by *ex tuâ re* Sosia may mean *ex thesauro tuo*.

— 27. *Decies* : i. e. several times.

— 35. *Te ego faciam*. A Greek mode of expression, often used by the comic writers, for *te faciam minus valere*.

43. 41. *Fando*. In a passive sense ; i. e. which no one has heard spoken of. So in Virgil we find, “*Cantando rumpitur anguis* :” i. e. *quod incantetur*.

44. 55. *Præmisisti domum*. This sentence must be taken in connection with what Sosia afterwards says, *prius multo*, &c., Amphitryon having angrily interrupted him.

— 58. *Huic . . . manu* ; “Some sorcery has been practised upon this man by an evil hand.” Manual operations as well as words were often employed by sorcerers. Virgil speaks of both :

Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.

Æ. vii. 754.

— 63. *Uno te plus* : i. e. I have more servants than I wish when I have you only.

45. 67. *Formâ, cœtate item*. On account of the difficulty of ascertaining the age of a person at first sight, some commentators suppose the reading should be *formâ eâdem item*. The change does not seem necessary, as many similar passages, especially in Terence, can be cited, e. g. Eunuchus II. 3. 27,

where Chærea replies to Parmeno, who asked the age of the virgin whom he had seen but once: *Pa. Anni? Ch. Anni? sedecim.*

46. 1. *Res voluptatum*: i. e. *voluptates*, the amount of pleasures.

— 5. *Voluptatem*. Lucretius says,

*Medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid.*

47. 18. *Virtus . . . anteit*. Cicero says, “*Ea enim hominem jungit Deo, et ejus tanta vis est, ut omnia si ex alterâ parte ponantur, ne appareant quidem.*”

— 20. *Tutantur*. In a passive sense.

— 21. *Virtus . . . habet*. Sallust says, *Quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent.*

48. 25. *Auspicio meo*. Heathen nations were accustomed to consult the auspices on all occasions; so important was this considered in war, that a particular place was assigned for it in every camp.

— 47. *Haud . . . exspectatum*. Ironically.

50. 65. *Quæ . . . somniat*; for *hæcne vigilans somniat?* the relative being used for the demonstrative pronoun.

— 71. *Bacchæ . . . plagâ*: i. e. If you resist a Bacchanal, when raving and attempting to strike with her *thyrsus* every one she meets, you will render her more furious, and she will strike you the more; but if you yield to her, you will escape with one blow.

51. 84. *Tetuli*; for *tuli*. See *fero*.

— 91. *Malum et malum*. A pun upon the word *malum*, which has the double signification of an “ill or pain,” and an “apple.”

53. 110. *Sine malo*; “with impunity.”

— 115. *Tute istic*: sc. *dixisti*.

— 118. *Me hoc aspice*. A mode of expression intended to fix his attention.

54. 123. *Quin nunc*; for *atque etiam*. *Ego . . . dicere*; “I hear what he says, and know that he utters a falsehood.”

55. 137. *Quid hoc sit hominis?* Taubman supposes this to be said by Amphitryon to himself, and that he means, “What a wonderful wife I have!” Boxhorn thinks the reading should be *Quid? Hoc sit hominis?* “Can she know these things by human means?”

— 138. *Intus pateram proferto*: i. e. *proferto pateram quæ intus est*.

— 144. *Circumferri*. A pontifical expression for *lustrari* or *lustratione curari*. So in Virgil:

Idem ter socios purâ circumfulit undâ.

Æ. vi. 229.

56. 161. *At . . . tuo*. “But woe to you if it does not appear.”

57. 173. *In eodem lecto?* According to the custom of the ancients, who at their repasts reclined upon couches.

— 175. *Dormitare*. In the sense of a desiderative, not a frequentative verb.

58. 177. *Perdisti*: sc. me.

— 182. *Hæc jam mulier*. Because Amphitryon denies that he is the husband of Alcmena, Sosia plays upon the word *virum* and concludes that his master is a woman.

— 187. *Si pudoris egeas, sumas mutuum*. That is, If you have lost all modesty, you ought to dissemble in the presence of your husband and impose upon him by an assumed modesty.

— 189. *Captas*; for *velis capere*.

59. 194. *Nobis præsente*. *Præsente* and *absente nobis* occur frequently in the old writers. Donatus considers *præsente* and *absente* to be prepositions, signifying the same as *coram* and *sine*. According to others they are adverbs derived from the abl. case, as *raro* from *rarus*, *modo* from *modus*, &c.

— 206. *Mulier es*. Tibullus says:

*Ne jurare time; Veneris perjuria venti
Irrita per terras et freta summa ferunt.*

60. 214. *Delenitus*; “distracted.”

61. 222. *Multem*. The crime she is supposed to have committed, was punishable not only by the loss of property, but sometimes by death. It was the duty of the ediles to prosecute those who violated the law in this respect.

— 224. *Hos*. Supposed to allude to the captives which Amphitryon had brought with him.

— 227. *Abeo, si jubes*. *Abeo* was an expression used by the slave who received his liberty, and

jubeo by the master who gave it to him. Sosia plays on the words, and means, “I will go away, if you will make me free.”

— 3. *Cœnaculo.* This word may signify the habitation of the heavenly Jupiter, or the garret of the poor actor who plays the part.

62. 2. *A viro argulam meo.* Supply *patiar*, or *par est*.

63. 5. *Susque deque esse habituram*; “will bear with indifference.”

— 8. *Satisfaciat.* It was considered sufficient atonement, among the ancients, if the accuser took an oath that he had unjustly accused any one; this oath cleared the accused of all reproach.

— 11. *Si . . . recipere:* i. e. *Si studebam illam recipere ad sese me amantem.*

64. 40. *Serio prævortier*; “to take in earnest.”

— 20. *Inimicos.* A term commonly applied to men from whom their wives had been divorced.

— 44. *Ego . . . irrita*; “I have rendered your reproaches ineffectual by the purity of my life.” Cicero says “*Nonne ut ignis in aquam conjectus continuo restinguitur et refrigeratur: sic falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et restinguitur?*” *Pro Q. Roscio.*

— 47. *Valeas.* The words used in case of a divorce were, *Si vir ab uxore divortit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.* There was sometimes an action to determine which of the parties was in fault. When the divorce was made

by the wife, she said, *Valeas, tibi habeas tuas res, reddas meas.*

— 48. *Juben' mi ire comites?* It was not considered reputable for matrons to go abroad without female attendants. This gives additional weight to the next line,

*Si non jubes,
Ibo egomet, comitem Pudicitium duxero.*

65. 65. *Vasa pura.* Meaning such as were used for sacrifices only.

66. 2. *Optume;* “most opportunely.”

— 4. *Atque . . . instituere.* The construction is, *Atque par videtur servom frugi ita se componere, or instituere.*

— 5. *Vollum e voltu comparet;* “should fashion his own countenance after that of his master;” i. e. should suit himself to his master’s humor. A similar character of a parasite is thus drawn by Terence:

*Est genus hominum qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt; hos consecutor; hisce ego non poro me ut rideant,
Sed eis ultro adrideo, et eorum ingenia admiror simul:
Quicquid dicunt, laudo; id rursus si negant, laudo id quoque:
Negat quis? nego: ait? aio: postremo imperari egomet nihi
Omnia adscntari. Is questus nunc cst multo uberrimus.*

Eunuchus ii. 2.

— 11. *Vota quæ sunt;* for *rem quæ vota est:* i. e. I must perform within a sacred duty, and pay to the gods what I vowed to them for my safe return.

— 12. *Verbis meis;* “in my name.”

67. 13. *Ut re divinâ faclâ, mecum prandeat.*

After public sacrifices followed a feast which was sumptuously prepared by the *Septemviri epulones*. In private sacrifices, the persons who offered them feasted with their friends on the parts of the victims which fell to them.

Sacra tulere suam [par tem] : pars est data cetera mensis.

Ovid, M. xii. 151.

- 16. *Quantum potest : sc. fieri.*
- 17. *Sit moræ.* Here some commentators insert, *Quando isthæc omnia exjurâsti te mihi dixe per jocum.*
- 21. *Divine Sosia.* Mercury.
- 24. *Fac commentus :* i. e. *fac callide excogitaveris.*
- 68. 1. In this scene, which seems to be a continuation of the prologue, Mercury addresses himself to the spectators as he did in Act I, sc. 2.
- 3. *Nam comœdiis :* “Why may not I, who am a deity, have the same license as a slave in comedies, with threats to bid the people clear the way.” This passage seems to be intended by Plautus as a satire upon the dramatists of his time, who considered it a great beauty to introduce a slave running in great haste to tell some such news as before mentioned, and throwing down all whom he meets, extorting thus a laugh from the spectators when they could not do so by better means. It is somewhat remarkable that our author commits the same fault he attempts to ridicule, in no less than three of his comedies.

69. 13. *Dum id modo fiat bono*; “so that nothing be done contrary to the laws.”

— 16. *Coronam*. It was customary among the ancients to wear chaplets at their carousals.

— 18. *Madidus sobrius*; “drenched though not drunk.”

— 24. *Ornatum*. The chaplet just spoken of.

70. 1. *Naucratem*. The accusative for the nominative, in imitation of the Greeks. So in Virgil :

Urbem quam statuo vestra est.

In this scene the poet shows much skill in making Amphitryon tell so particularly the several places he had been at to look for Naucrates; for if it had been otherwise, the spectators might have wondered that Sosia did not meet him, since he was gone but a little before to the same place, and then meeting would have spoiled the whole plot.

— 10. *Eugepæ*. An interjection of joy or approval, here used ironically.

71. 9. *Ulmorum acheruns*; “consumer of elm rods;” i. e. whose back receives as many elm rods as Acheron does souls. So in the Capteivi of Plautus:

Vœ illis virgis miseris, quœ hodie in tergo morientur meo!

Acheron, (from α privative, and $\chiαιρω$ to rejoice,) was the abode of the dead. See Virgil’s fine description of it, *Æ*. vi. 295.

72. 12. *Mendicas malum*. Another play on the word *malum*. See note 51. 91.

— 14. *Macto*. The ancients said *macto deos* for *macto diis*. Whence the jest of Plautus, *Te macto infortunio*, “I sacrifice ill luck to you.”

— 1. *Formam dii perduint*. In allusion to fables, in which men from the violence of grief, anger, or love, lay aside the human form and assume another. Amphitryon intimates that Sosia shall suffer punishment, unless suddenly changed by the power of the gods.

— 2. *Saturni hostia*. The Carthaginians, in order to appease the wrath of Saturn, sacrificed to him at first their own children; afterward, being unable to endure such bereavement, they secretly procured other children to be sacrificed. Amphitryon threatens the destruction of Sosia as if he had been brought up for this purpose. The passage is supposed to be intended as an indirect reproach to the Carthaginians, with whom the Romans were at war when this comedy was performed.

73. 10. *Accipe*. Mercury is here supposed to suit the action to the word, by casting water upon the head of Amphitryon.

— 12. *Bacchanal exercuisse*; “to have celebrated the orgies of Bacchus.” Ceres, Luna, and Bacchus were supposed to inflict madness; hence madmen were called *Cereriti* or *Ceriti*, *Lunatici*, and *Bacchantes*.

74. 30. *Tu Bacchus es.* That is, You are so far gone in madness, that you are not only a Bacchanal, but Bacchus himself.

— 36. *De . . . vide:* i. e. *de foribus tu interea, si vis, discedas, vide.*

— 37. *Sacrificia ad epulum conduxit;* “he is concluding the sacrifice by a feast.”

75. 3. *Mutatos Atticos in Arcadiā.* Supposed to allude to certain people in Arcadia, called in the fables of antiquity *Lycanthropi*, or wolf men, who, it was pretended, quitted their human shape, and assumed that of wolves for a certain time. Amphitryon intimates that he is like them, because he is so changed that his friends do not know him.

— 12. *Quid aliena fabulor.* The author of this supplement seems to forget that Amphitryon was an Arcadian, not a Theban.

— 14. *Martigenam belluam.* The serpent slain by Cadmus, and supposed to have been sent by Mars. It is difficult to see what this fable has to do with the situation of Amphitryon.

76. 16. *Nostræ auctorem gentis.* Cadmus, sent by Agenor in search of his sister Europa, was the founder of Thebes. According to tradition, he and his wife Hermione were changed into serpents :

Serpentem spectas, et tu spectabere serpens.

Ovid.

— 18. *Sic fatum habet.* The ancients thought the power of the fates so great that all the gods were subject to their decrees.

— 22. *Herus salutator.* Those who courted the favor of great men, came early in the morning to their gates, and waited there to show their diligence.

— 23. *Famem exspectat.* Cicero says: *Socratem ferunt, cum usque ad vesperam contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id ficeret, respondisse se, quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem.* Tuseul. v.

— 24. *Nè prævorteretur foras;* “lest it [hunger] should come out too soon.”

— 26. *Rationes colligit;* “he is reckoning some account,” a frequent expression of our author when speaking of any person employed in meditation.

77. 33. *Me præsentem prævortier;* “to come here before I could arrive.”

— 35. *Priusquam stomachum detexerit;* “before he has unburdened his mind.”

— 40. *Fames . . . conciunt;* “hunger and a slack guest breed anger.” The ancients considered the nostrils to be the seat of anger. Persius says,

Disce, sed ira cadat naso rugosaque sanna.

— 41. *E loco:* “immediately,” or as some translate it, “seasonably.”

78. 51. *Dædaleis tulisse remigiis:* i. e. *alis.* So in Virgil: (*Æ. i. 300.*)

*Volat ille per aera magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus adstitit oris.*

The flight of Dædalus from Crete to avoid the

wrath of Minos, is explained by supposing that he was the inventor of sails, which in his age might pass at a distance for wings.

79. 60. *Modo.* This word seems to be an expletive.

— 62. *Nec . . . Cererem.* He wishes to see neither Bacchus nor Ceres, because it was the opinion of the ancients, that whosoever saw either of those, ran a risk of being mad.

80. 3. *Telebois sacrificabo manibus.* From this we may infer that it was a custom of the victors to offer sacrifices to the shades of those whom they had slain in battle. What follows in the next sentence, *Nihil est, &c.* seems properly to be said by Amphitryon. In some editions we find it so.

81. 13. *Teneo thesaurum stupri;* “I am loaded with disgracee.”

83. 2. *Ut . . . reciparem.* The application of this passage is very satirical, if we consider that the play was performed before the Romans, whose generals were never used to such practices.

— 42. *Philippei.* A coin of the value of 15*s.* which bore the image of Philip of Macedonia.

— 50. *Unicus;* “the only confidential friend.”

85. 1. *Vos inter vos partile;* “decide this dispute between yourselves.”

— 8. *Regem.* Creon, king of Thebes.

— 9. *Thessalum veneficum.* The Thessalians were infamous for witchcraft and incantation. Hence Horace :

*Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit deus?*

Car. i. 27.

86. 1. *Sepultæ*: i. e. *extinctæ*.

— 3. *Consequi*; for *circumgyrari*, “to be whirled round,” according to Boxhorn; others translate it, “to conspire,” or “to assail.”

— 6. *Animo male 'st*: “I am faint.”

87. 17. *Herilis prævortit metus*; “I feared for my mistress more than for myself.”

89. 36. *Omnium . . . filias*. This is the beginning of a pleasant and lively narration, which is attended with all its due circumstances, the person as well the party proper for the relation, the person necessary to hear it, and above all, the design of relating it, which was, the vindication of Alcmena’s honor.

Geminos. Tacitus says, *Nulli Romanorum summi fastigii viro ante Drusum gemina stirps simul edita*.

— 42. *Manibus puris*. It was unlawful to approach the altars and sacrifices with unwashed hands and feet. By *puris* is meant that the hands were washed in a living stream.

Donec me flumine vivo

Abluero.

Virgil, AE. ii. 720.

Capite operto. Worshippers of the gods stood usually with their heads covered, looking towards the east; they frequently touched the altars or the knees of the images of the gods, turning themselves

round in a circle towards the right; sometimes they put their right hands to their mouths, and prostrated themselves on the ground.

90. 62. *Alter.* Hercules.

— 64. *Alterum alterâ manu;* “one in each hand.”

Parrus erat, manibnsque duos Tirynthius angues

Pressit; et in cunis jam Jove dignus erat.

Ovid de Art. Am. i. 187.

91. 76. *Ego . . . advocabo.* A species for a genus, as if he should say, “I will call to my aid a Tiresias skilled in prophecy.” An anachronism may be here observed, as Tiresias, the Theban prophet, was not born till long after the birth of Hercules.

92. 1. Jupiter’s descending here agrees very well with Horace’s rule,

Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus

Inciderit, Ari. Poet. 191.

for he descends very opportunely to satisfy Amphitryon and the spectators.

— 3. *Mitte:* i. e. *ne voca.*

93. 2. *Missum facio:* i. e. *non vocabo.*

— 3. *Jovis summi causâ.* The Romans believed that this play did much for the honor of Jupiter, for which reason it was commonly performed in times of trouble and calamity to appease his anger.

Plaudite. This was a common expression at the close of every play. The spectators were accustomed to applaud or hiss, according to their approbation or disapprobation of the actors.

97. 2. *Lar familiaris*. Every house among the ancients had its tutelar deity. The Lares of the Romans appear to have been the *manes* of their ancestors, represented by small waxen images, clothed with the skin of a dog, and placed round the hearth in the hall. On festivals they were crowned with garlands.

— 4. *Multos annos*. Probably an archaism for *multus annus*.

— 7. *In medio foco*. A place in the middle of the house, sacred to the household god, where a constant fire was kept.

— 8. *Venerans* : i. e. *orans*. So in Horace,
Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto.

— 13. *Agri non magnum modum* ; “a small piece of ground. So in Horace.

Hoc erat in votis ; modus agri non ita magnus.

— 15. *Obiit mortem* ; “he died,” without being informed of the treasure.

98. 17. *Majorem honorem haberet* ; “would offer a more acceptable sacrifice.” So in Virgil,

• *Perfecto latus honore ;*
Æ. iii. 173.

i. e. *sacrificio*.

— 18. *Minusque impendio* : i. e. *minus multo curabat*.

— 24. *Aut ture, aut vino*. No living sacrifices were made to the Lares ; the most common offerings were wine, chaplets, flowers, &c.

— 36. *Cereris vigiliis.* The vigils of Ceres were performed by women who had been fasting for several days. As they took place in the night time, and without lights, excesses were frequently committed, a circumstance which leads our author to introduce them in this connection.

99. 11. *Adaxint*; an old pret. for *adegerint*.

— 17. *Adstato*: i. e. *stato*. We frequently find *adorare* for *orare*.

100. 23. *Duit*: for *dederit*.

— 38. *Literam longam.* The letter I, which will represent a person hanging.

101. 5. *Quæsti*: for *quæstus*.

— 9. *Araneas servari.* Because, according to some commentators, it was considered a good omen if a spider came down from his web in their presence. The passage, however, may be simply an evidence of Euclio's sordid disposition.

— 10. *Patior.* Seneca says: “*Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupid, pauper est. Modus divitiarum primus est, habere quod necesse est: proximus, quod sat est.*”

— 15. *Nam extempulo*: i. e. If every spark of fire be not extinguished, your life shall be.

102. 29. *Nostræ magister curiæ.* The Roman people were divided into tribes, and each tribe into curiæ. Some one was appointed to preside over each curia. Although the scene is in Greece, our author generally alludes to Roman customs.

— 30. *In viros*: i. e. *virilim*, to every man a part.

103. 16. *Quis ea est nam*: for *quænam ea est*.

104. 28. *Uxorem dueere*. The bride was conducted in a veil to the house of her husband, on the evening of the marriage. Hence the expression for “to marry.” *Domum* is seldom expressed.

— 29. *Mihi cerebrum excutient*. Virgil says:

. . . . *Gravior ne nuntius aures
Vulneret.*

Æ. viii. 582.

— 30. *Lapides loqueris*. A harsh expression. Shakspeare says :

I will speak daggers to her, but use none.

Hamlet, iii. 2.

She speaks poniards, and every word stabs.

Much Ado about Nothing, ii. 4.

Aristophanes has a prettier expression than either, *φόδα μ' εἰρηνας*.

— 34. *Foras feratur*; for *efferatur*. She may be carried out of the city to be buried.

105. 40. *Qui medium dueit uxorem*. Some commentators leave out *medium*, but without sufficient reason. We often find the word in this connection. Seneca says, *Quemcunque vis, occupa, adolescentem, senem, medium*. Gronovius thinks our author said, *Post medium ætatem qui mediâ uxorem*, i. e. a middle aged woman.

— 41. *Anum prægnantem fortuitu. Anum*

seems to be not well applied to one who is *medie aetatis*: some commentators have substituted *uno* to agree with *fortuitu*. Gronovius says *anum* is for *quasi anum* or *propemodum anum*.

— 45. *Factiones*. Sallust says: “*Inter bonos amicitia, inter malos factio*.”

— 46. *Clamores*; “popular acclamations.”

106. 1. *Frustra*; “on a fool’s errand.”

— 7. *Non temerarium est*; “It is not without design.”

— 9. *A pecuniâ*; “in regard to money.”

107. 10. *Pol si est aequus*. Lucretius says:

*Divitiae grandes homini sunt vivere parce
Æquo animo.*

Satis habes. From this expression Euclio suspects that Megadorus has obtained information concerning his gold.

— 18. *Alterâ manu*. In allusion to those who entice dogs by the offer of bread in one hand, whilst they hold in the other a stone to hurl at them when they approach.

— 20. *Onerat zamiam*; by hypallage for *onerat zamiâ pauperem*. So in Horace,

Classes aquilonibus arcet,

for *arcet a classibus aquilones*.

— 21. *Polypos*. These were aquatic animals, or zoophites, so called from the number of their feet. They cling pertinaciously to their prey, from which circumstance our author applies their name to rapacious and avaricious men.

— 24. *Eam rem*; for *ob eam rem*.

108. 29. *Ex pauperate*; “from the number of the poor.”

109. 44. *Innoxium . . . tuis*; “who never gave offence to you or yours.” *Irridcas*. Juvenal says:

*Nil habet paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit.*

— 50. *Factiosum*; “a man of great eredit.”

110. 58. *Ab asinis ad boves*: i. e. from the number of the poor to a connection with the rich.

— 65. *Quid crepuit*. At these words Euelio, being alarmed for his treasure, rushes into the house, leaving Megadorus behind.

111. 75. *Quem ludos facias*; “whom you would make a laughing-stock.”

— 76. *Neque si cupiam, copia est*; “Nor can I, if I would,” on account of my poverty. He supposes that Megadorus means by *ludos facias*, “You can give a public spectacle.”

— 82. *Pactum . . . lubet*; It is off or on, it is done or not done with you.” So in the *Phormio* of Terence,

*Quid vos, malum! ergo me sic ludificamini
Inepti vostrâ puerili sententiâ?
Nolo, volo; volo, nolo rursum; cape, eedo;
Quod dictum, indictum 'st; quod modo erat ratum, irritum 'st.*

v. 8.

112. 3. *Vascula propera atque elue*; “hasten to

wash the vessels for the sacrifice," which it was customary before a marriage to offer to the gods, especially to Juno :

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

Æ. iv. 59.

113. 8. *Exitium*; alluding to the anger of Euclio when he discovers his daughter's attachment to Lyconides.

114. 18. *Pumex non æque est aridus*. A proverbial expression to denote extreme parsimony. Cicero says: *in rusticis moribus, in victu arido, in hac horridâ incultâque vitâ.*

115. 30. *Talentum magnum*. The great talent among the Athenians was one fourth part larger than the small one, the latter being worth 60 and the former 80 minæ.

— 41. *Sexcenta sunt*. A definite for an indefinite number.

— 45. *Cocus nundinalis*: i. e. a cook, suitable for the lower class of people, whose appetites were not delicate. Festus calls him a "feral cook," that is, one worthy to cook for the dead.

— 46. *Trium literarum homo*: i. e. Fur.

116. 2. *Licet*; "it is easy to see that."

— 8. *Ad nos*. To the house of Megadorus.

— 11. *Stultum . . . perit*; "it is foolish and unprofitable to do a favor for any one when what you do is thrown away."

— 15. *Poscere*: i. e. *in poscendo*.

117. 6. *Temcti nihil.* We learn from Servius in his comment upon a passage of Virgil, that though it was lawful to make use of wine in sacrificing to Ceres, it was not allowed at nuptials celebrated in honor of that goddess.

— 10. *Impuratae, quanquam Vulcano studes;* “You who are unpurified, though your business is so much with fire.” The allusion is to metals which are purged from their dross by fire.

118. 3. *In puteo;* “under ground,” i. e. in a place where slaves were confined by way of punishment.

— 5. *Si . . . inferi;* “but if they should eat as fast as they cook, our guests above stairs would go without supper whilst the cooks below were eating theirs.”

— 8. *Rapacidarum.* This word seems to have been made by Plautus for the occasion. He forms it from *rapax*, as *Æacidæ* from *Æacus*, *Scipiadæ* from *Scipio*, &c.

119. 8. *Adii manum;* “I choused,” or “disappointed.” Some translate it, “I bid adieu.”

— 13. *Accessit . . . sententiam;* “my mind came to this conclusion.”

— 20. *Aulam.* Festus says that the ancients used *aula* for *olla* because they would not double a letter.

— 22. *Aula quæritur.* At the sound of *aula*, for which Congrio calls, Euclio’s thoughts are immediately fixed on his *aula*, his *aulularia*, which contained his treasure.

— 23. *Propere propero currere.* Plautus mixes the trochaic verse of seven feet with the iambic of six, to express more distinctly the agitation of the old man.

— 24. *Apollo.* He invokes Apòllo to avert his misfortune. The name of this god seems to have been anciently spelled *Apello*, (*quasi mala appellens.*)

120. 1. *Machærio.* Probably the name of a cook. Some commentators however suppose it to mean a small knife used in cutting fish:

— 6. *Volsus ludiu 'st.* The ludii were young men employed in the public spectacles; the word *volsus* is added because they used at the time of puberty to have the down or hairs plucked from their chins, to keep their faces smooth.

— 2. *Date viam.* By this expression the lictors warned the people to make way for the magistrates.

— 3. *Bacchanal coquinatum :* i. e. I never before came to act as cook in a place where all the people were mad. The allusion is to the feasts of Bacchus, at which the Bacchanalian women ran about with frightful gestures, striking every one they met with their thyrsi, or wands.

121. 5. *Ita me habuit gymnasium :* i. e. has so cudgelled me by way of exercise.

— 6. *Neque . . . pulchrius;* “I never saw sticks any where supplied in such abundance.” The jest depends upon the ambiguous use of the word “sticks,” which were intended for the oven, but were consumed upon the backs of the cooks.

— 3. *Quia cultrum habes.* It may be inferred

from this that it was unlawful to carry a knife about one's person. *Cocum deceat.* A knife seems to have been the badge of a cook.

122. 9. *Quid tibi nos tactio est?* "What business have you to touch us?" The noun derived from *tango* is followed by the same case as the verb.

— 11. *Si hoc caput sentit;* "If my head is capable of thinking." Euclio takes the verb in a different sense: *tuum nunc caput sentit;* "your head is capable of feeling."

— 16. *Edim,* for *edam.* This form frequently occurs in Plautus. So Horace, (Epo. 3,)

Edit cicutis alium nocentius.

— 19. *Utinam . . . expetam;* i. e. I wish I could carry off safe what I brought with me: I should be satisfied with my own, and not seek your property.

123. 31. *Laverna.* The goddess to whom thieves addressed themselves. Horace says,

*Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justo sanctoque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.*

Epis. i. 16.

— 32. *Pipulo . . . ædis:* i. e. "I will raise a clamor before your door and expose you."

— 34. *Nummo.* A gold coin of the value of 100 sesterces.

124. 1. *Hoc;* this pot of money.

— 4. *Venaliūm:* sc. *servorum,* who were generally considered thievish.

— 5. *Facite*. In some good editions we find *farcite*, which seems to agree well with the passage.

— 6. *Postquam . . . caput*; “after you have cleft our skulls.”

— 10. *Lege . . . sis*; “take the law of me if you choose, but don’t be troublesome.”

125. 2. *Rem*. Some commentators substitute *litem* for this word.

— 7. *Qui erat peculiaris*; “which belonged to.” *Perdidit pænissime*; “came very near ruining me.”

— 12. *Exemi e manu manubrium*; “I took the means out of their hands,” i. e. I deprived them of an opportunity of finding my treasure.

126. 2. *De conditione*; “concerning the proposed match.”

— 9. *Illæ malam rem metuant*; “wives would be more in fear of doing wrong.”

— 11. *In . . . modum*: i. e. the greatest part of the people will be profited by this practice. A few niggard wretches may object to it, whose greedy and insatiate dispositions no law can check, no magistrate set bounds to.

127. 20. *Muli*. It was customary for ladies of rank to have their carriages drawn by mules.

— 30. *Moribus præfectum*. In allusion to a Greek custom by which magistrates were appointed to superintend the morals of women. Cicero says, *Nec vero mulieribus præfectus præponatur qui apud Græcos creari solet, sed sit censor qui viros doceat moderari uxoribus*.

— 33. *Præ quam ubi sumptus petunt*: i. e. in

comparison with what happens when artists and other creditors demand their pay.

128. 43. *Absolutos*; “satisfied.”

— 52. *Cedit miles, æs petit*; “the soldier comes to demand his money,” i. e. You are called upon to pay the tax required of you for the support of the soldiers.

129. 1. *Edi sermonem tuum*; “I devoured your discourse.” The same figurative language is used in Jeremiah xv. 16, “Thy words were found and I did eat them.” In Shakspeare, Othello says,

These things to hear
Would Desdemona seriously incline;
But still the house affairs would draw her thence;
Which ever as she could with haste despatch,
She'd come again, and with a greedy ear,
Devour up my discourse.

— 11. *Non placet*. The old miser's suspicions are excited; he supposes that his secret respecting the pot of gold is discovered.

— 13. *Quid . . . sevocas?* “Why do you talk apart?” *E senatu*: i. e. *de cætu*.

130. 18. *Genere Geryonaceo*. Geryon was a fabulous king of Spain, represented by the poets as having three heads, three bodies and six arms.

— 20. *Ioni*. The daughter of Inachus, who was committed by Juno to the guardianship of Argus. See Ovid's Metam. i. 15.

— 23. *Pirenem*. A fountain consecrated to the Muses. Probus places it on Mount Helicon, but Varro and most other geographers, in the citadel of Corinth.

- 24. *Tum obsonium autem!* supply *misisti*.
- 26. *Curiosam*; “lean,” i. e. made so by care.
- 30. *Laterna Punica*. African lanterns were remarkable for their transparency. He alludes here to one of horn.
- 32. *Efferendum*; “to be carried out for burial.” The ancients, after the decease of any one, caused his body to be washed with warm water, to be anointed with perfumes, and a crown to be placed upon his head, if he had ever gained one by bravery. It was then carried forth, and laid upon a couch in the vestibule with the feet outward, as if to take its last departure.
- 35. *A me*: i. e. from my own cellar.
131. 39. *Ut me deponat*; “to put me off my guard.”
- 40. *Quod . . . coloniam*; “to transport what I have to another quarter.” A metaphor taken from the custom of sending colonists to places before uncultivated or taken possession of by the army of the Romans.
- 43. *Lavatum*. Nuptials and all ceremonies of importance were commenced by sacrifices to propitiate the gods. No one approached the altars and sacrifices without ablution.
- 44. *Inimicos habes*. He is speaking to his pot of gold. Diogenes being asked why gold should be of a pale color, replied, Because it has many insidious enemies.
- 47. *Aulam in Fidei*. He refers to the temple of Fides at Athens. It was formerly a custom to

deposit money in the sacred temples. On this account the Roman treasury was in the temple of Saturn.

— 49. *Ne tu . . . nomen*: i. e. lest you become faithless to me.

— 1. *Strobilus*. This seems to be another Strobilus. It seems strange that the author should call them both by the same name.

132. 8. *Non . . . impellere*; “not to urge him forward where his inclination hurries him on.” Cicero says, *Satis est homines imprudentiā lapsos non erigere; urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certe cst inhumanum.*

— 9. *Scirpea ratis*. A raft of rushes or some similar material was used in teaching boys to swim. Hence the phrase of Horace, “*Sine cortice nare.*”

— 12. *Tanquam*. Something is wanting here. Lambin supplies the deficiency by the words *cata-pirates maris*.

— 15. *Censione bubulā*; “the punishment of the cowhide.”

133. 20. *Arū*. Altars were often erected in the public streets and cross paths. The Athenians usually had at their doors an altar sacred to Apollo or Bacchus, whom they considered as guardians of the family. It is evident from many passages in Plautus and Terence that altars were always a part of the theatrical decorations.

134. 15. *Faciam*; “I will offer.” This verb is often used in the sense of sacrificing. Thus in Virgil:

Quum faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito.

E. iii. 77.

— 1. *Corvos ab lœvâ manu.* If a raven, as in the present instance, croaked on the left hand, it was reckoned a bad omen ; if on the right, it was fortunate. But the croaking of a crow was the reverse. The omens of thunder or of birds from the left were considered as lucky among the Romans, who, in order to determine the position, stood towards the south. But the Greeks turned their faces to the north ; hence they held the right as the fortunate point. Thus both agreed to consider the east as the origin of good fortune. But the distinction was not always observed, and the augurs seem to have reserved to themselves exceptions which gave them the power of directing the actions of the people.

136. 14. *Ostende etiam tertiam.* This has been censured as extravagant and unnatural ; but considering the ridiculous humor of the miser as drawn by our author, it will not perhaps appear out of character. Euclio talks in the same strain of the cooks being all of Geryon's race, and having six hands each. Moliere, who has imitated this scene in his “*Avare*,” has not ventured this seemingly absurd stroke, thinking probably that it would appear too outré to a modern audience.

— 20. *Ne inter tunicas habeas.* These words are to be taken in connection with what he has just said, *Agedum, excutedum pallium.*

136. 22. *Sycophantias* ; “his tricks.” There

was a law at Athens prohibiting any one from carrying figs from that city, and punishment was inflicted upon those who transgressed it. Whoever gave information of any violation of this law was called *sycophanta*, which term was afterwards applied to calumniators and knaves in general.

138. 2. *Sublevit os mihi pænissume*; “came very near making a fool of me.” This phrase, which is frequent in our author, and used by Terence, is said to allude to tricks played upon persons when asleep by dabbing their faces, and from thence is metaphorically applied to signify imposing upon the dull and half-witted.

— 5. *Aliquid boni dicam*. He does not say *donem* or *largiar*, but *dicam*, “I will give him good words,” for that costs nothing.

— 6. *Tam duim, quam perduim*. For *tam perduim, quam duim*, i. e. what I should give would be thrown away.

139. 3. *Fac mentionem*: i. e. ask Phædria for me in marriage.

— 4. *Resecroque*. Lyconides had before requested his mother to say nothing concerning the injury he had done to Phædria. Now that the time for disclosure has come, he “recalls” that request, and asks her to communicate his intended marriage to his uncle.

— 6. *Impetrassere*. The same as *impetratum esse*.

— 11. *Juno Lucina*. It has been thought surprising that this goddess should be invoked in a

comedy founded on a Grecian subject; but if this be incorrect, it is no less so for Terence to give a Latin name (Ilithyia) to a Greeian goddess. So Horace, in his "Carmen Sæculare," says,

Lenis Ilithyia, tuere matres.

Juno Lucina is Diana; she is called Lueina because by her assistance children are born, and begin to see the light.

— 20. *Ubi . . . comitia*; “where they are sitting in judgment on me.”

140. 1. *Pici*; “griffins.” Herodotus calls them *χρυσοφίλακας*, and says they are found in great numbers among the Arimaspi, a people of Scythia. They were supposed to dig up gold in the Hyperborean mountains. *Pici . . . supero*. The order is, *Ego solus supero divitiis picos, qui pici colunt aureos montes*. There is an ellipsis of the antecedent.

— 1. *Perii, &c.* There is much humor in this passage; but there is an apparent absurdity in these addresses, so frequent in our author, to the spectators in the middle of a play, and from the characters employed in it. Moliere, who has imitated this whole soliloquy, has not scrupled to make his miser address the audience in like manner.

141. 6. *Qui*. A violation of the rules of grammar appears in this sentence. Some suppose that *qui* should be *qui*. *Vestitu et cretâ*; “in whitened garments.” White dresses were common among the Romans. Candidates for offices appeared in the toga, rendered shining white by the application of

creta. They did this as an evidence of their purity of character.

— 11. *Gemiti*; for *gemitus*. So *senati*, &c.

— 14. *Egomet . . . meum*. A similar passage occurs in the Phormio of Terence, (I. 1.) which has been much admired.

*Quod ille unciatim vix de demenso suo,
Suum defrudans genium, copersit miser.*

Colman's translation is a very close one :

What he scarcee, ounce by ounce, from short allowance,
Sorely defrauding his own appetite,
Has spared, poor wretch !

142. 2. *Animo bono es*. The poet's skill is apparent in this scene. Euclio is speaking of his pot of gold, and Lyconides of Phædria. This mistake, rendered easy by the fem. termination of *olla*, continues through several verses.

— 7. *Deus impulsor*: i. e. Cupid. The ancients had an easy way of quieting their consciences after the commission of any immoral acts, by saying that the gods impelled them.

143. 13. *Me in nervo enicem*; “should hang myself.”

— 14. *Tibi meam tactio est?* i. e. *tu teligisti meam ollam?* This phrasology is peculiar to Plautus. Lyconides supposes *filiam* to be meant instead of *ollam*.

144. 28. *Quin . . . oportere*. He who had debauched a Roman woman was compelled to marry

her without a portion, or to give her one suitable to her station.

— 29. *Nisi refers.* We may supply *pænas de te meritas sumam*, or something similar.

— 30. *Rapiam.* The confusion of his mind may be seen in the use of this word instead of *ducam*, or *vocabo in jus*, which would express all he could legally do in the matter.

147. 77. *Anu.* Staphyla.

148. 9. *Manu me mittat*; “to give me my liberty.” A slave could sometimes obtain his freedom by the payment of a certain price agreed upon with his master. This money could be easily saved from his *peculium*, and occasional gains. Cicero says that frugal slaves rarely continued in servitude more than five years.

— 10. *Quod...repperisse.* A small worm, frequently found in vegetables, is probably referred to. *Strobilus* means by the passage, that it is no trifling matter he has found.

149. 21. *At scin' quomodo?* See note 27. 200.

152. 1. *Quod non habeo.* Here begins the supplement of Antonius Codrus Urcus. The original of Plautus is lost.

— 5. *Facere iter præposterum*; “to die before his time.”

155. 70. *Vorans viam.* We find in Shakspeare a similar phrase:

He seem'd in running to devour the way.

Henry IV. 2d part, I. 1.

BINDING SECTION

MAY 22 1968

LL
P7217D

Plautus, Titus Maccius
Amphitruo et Aulus

DATE

NAME C

